

શ્રી યશોવિજયજી
જૈન ગ્રંથમાળા

દાદાસાહેબ, ભાવનગર.

ફોન : ૦૨૭૮-૨૪૨૫૩૨૨

૩૦૦૪૮૪૬

પ્રતી-સંઘ

વિષ્ણુ અધિવેશન

૩૦ એપ્રિલ, ૧૯૫૦

સમ્પાદક :

સત્યદેવ વિદ્યાલંકાર,

સ્વાગત મંત્રી-પ્રથમાધિવેશન.

અહિંસક સમાજ રચનાની દિશામાં
આણુપ્રતી-સંઘની સ્થાપના એક નક્કર
પગલું છે. આણુપ્રતી-સંઘનું દિલ્હીમાં જે
પહેલું વાર્ષિક અધિવેશન ૩૦ મી એપ્રિલે
ભરાયું તેનો આ અહેવાલ ગુજરાતી
જગતની સેવામાં અર્પણ કરતાં અમને
પરમ સંતોષ અને આનંદ થાય છે. આ
અહેવાલ થી કાંઈક ખ્યાલ આવશે કે
આ પ્રયત્ન કેટલો વખણાયેલો છે. એનો
વ્યાપક આવકાર એ એની ઉપયોગિતા
અને લોકપ્રિયતા સૂચવે છે. અમને આશા
છે કે આ અહેવાલ ઉપયોગી અને
લાભકારક નીવડશે. આ સંબંધમાં
જેમને વિશેષ માહિતી જોઈતી હોય
તેમને આદર્શ સાહિત્ય સંઘના મુખ્ય
કાર્યાલય, સરદારશહર, બિકાનેર,
(રાજસ્થાન) અથવા શાખા કાર્યાલય,
નવા બજાર, દિલ્હી એ સરનામે પત્ર
વહેવાર કરવા વિનંતિ છે.

—પ્રકાશક.

અહિંસક
આણુપ્રતી-સંદ
પગલું છે. આ
પહેલું વાર્ષિક
ભરાયું તેનો
જગતની સેવ
પરમ સંતોષ
અહેવાલ થ
આ/પ્રયત્ન ?
વ્યાપક આવ
અંને લોકપ્રિ
છે કે આ
લાભકારક
જેમને વિશે
તેમને આદ
કાર્યાલય,
(રાજસ્થાન
નયા બજાર
વહેવાર કર

આણુપ્રતી-સંઘ

પહેલું વાર્ષિક અધિવેશન

દિલ્હી-૩૦ એપ્રિલ, ૧૯૫૦

સમ્પાદક :

સત્યદેવ વિદ્યાલંકાર,

સ્વાગત મંત્રી-પ્રથમાધિવેશન.

મૂલ્ય આઠ આના.

પ્રકાશક—

પ્રચાર વિભાગ,
આદર્શ-સાહિત્ય-સંઘ,
સરદાર શહેર (રાજસ્થાન)

સર્વાધિકાર સુરક્ષિત

વિજયસિંહ ચૌપડા

‘પ્રચારાધ્યક્ષ’
ભાગીલાલ વૈદ્ય,
‘પ્રચાર મન્ત્રી’

મુદ્રક—

જમનાલાલ જૈન,
શ્રીકૃષ્ણ પ્રિન્ટિંગ વર્ક્સ,
વર્ધા

અનુક્રમ

સ્પષ્ટિકરણ
નિવેદન	૧-૨૦
વાર્ષિક અધિવેશન	૧
સ્વાગત ભાષણ	૬
આણુવ્રતી-સંઘની સ્થાપના			
મુનિ શ્રી નથમલજીનું ભાષણ	૧૪
શુભ સંદેશ	૧૫
સંક્ષિપ્ત વાર્ષિક વિવરણ	૧૬
આચાર્યશ્રીનું ભાષણ	૨૩
વ્રતગ્રહણ-સંસ્કાર	૩૨
બીજાં ભાષણો			
(૧) જીવનનું નૈસર્ગિક માપ	૩૩
(૨) અંતરાત્માનું મહાજાગરણ	૪૦
(૩) એક વ્યક્તિની શક્તિ	૪૩
આચાર્યશ્રીના આશીર્વાદ	૪૭
પરિશિષ્ટ ૧ આણુવ્રત અને નિયમો	૫૦
પરિશિષ્ટ ૨ શુભેચ્છાના સંદેશાઓ	૬૨
પરિશિષ્ટ ૩ આણુવ્રતી-સંઘનું અંતરંગ અધિવેશન	૭૧

આચાર્ય શ્રી તુલસી દ્વારા સ્પષ્ટીકરણ

આણ્વતી-સંઘના સંઘમાં કેટલુંક સ્પષ્ટીકરણ આવશ્યક છે. આ સંઘ લખપતિ-કરોડપતિ મારવાડીઓના જીવન-ઉત્થાનની જ સંસ્થા છે, એ માન્યતા અરાઅર નથી સંઘનો ઉદ્દેશ વ્યાપક છે. તે કોઈ પણ જાતિ, ધર્મ, દેશ અને વર્ગ ભેદ વિના માનવમાત્રના નૈતિક ધોરણને ઊંચું ડાવવા ઇચ્છે છે. એના નિયમો આપારીઓના જીવનમાં દાખલ થયેલી બધીઓનો જે રીતે વિરોધ કરે છે, તેજ રીતે મનૂર, ખેડત અને રાજ્યાધિકારી આદિ બધા વર્ગના મનુષ્યોમાં દાખલ થયેલી બધીઓનો વિરોધ કરે છે. આ પ્રસંગ પર ‘પ્રતી’ થનારા ૬૨૧ આણ્વતીઓ માં પણ ભિન્ન ભિન્ન પ્રાન્ત, ધર્મ તથા વર્ગના લોકો છે. એ વાત સાચી છે કે તેમાં મારવાડી આપારીઓ વધારે છે.

‘ત્યાગ એક વર્ષ ને માટે જ કેમ ?’ એ બાબતમાં પણ લોકોમાં કેટલીક ગેરસમજ છે. એથી શંકા કરવામાં આવે છે કે વર્ષ પછી કદાચ આ ત્યાગનું પ્રમાણ વધારી દેવામાં આવે. એમાં વાસ્તવિક સ્થિતિ એ છે કે આણ્વતીઓ તો આજીવન વ્રત પાલનનો સંકલ્પ કરીને જ સંઘમાં દાખલ થયા છે. પરંતુ મેં આણ્વતી સંઘના જે નિયમો નક્કી કર્યા છે, તે જીવનમાં ક્યાં સુધી વ્યવહાર્ય છે, તેનો અનુભવ લેવા માટે જ આ પ્રથમ અવસર પર માત્ર એક વર્ષના ત્યાગ કરાવ્યા છે. એક વર્ષની મુદત આણ્વતીઓની, ચકાસણી માટે નહિ, પણ, આણ્વતી-સંઘના નિયમોની ચકાસણી માટે છે.

ભારતીય સંસ્કૃતિ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞાઓમાં પરિવર્તન થઈ શકતું નથી તેથી આ અવસર પર જો હું ફક્ત ૮૯ નિયમો નો આજીવન ત્યાગ કરાવી દેત, તો પછી એમાં સંશોધન કરવાને માટે સ્વતંત્ર રહેત નહિ. અને હજી એમાં સંશોધનની આવશ્યકતા હું માનું છું. તેથી આ પ્રથમ પ્રસંગ પર માત્ર એક વર્ષના ત્યાગ કરાવવામાં આવ્યા છે.

નિવેદન

અણ્ણવતી-સંઘનું પહેલું વાર્ષિક અધિવેશન દિલ્હીમાં ૩૦ એપ્રિલ રવિવારના બીજા પહોરે ભારે ઉત્સાહથી શાંત અને ગંભીર વાતાવરણમાં ભરાયું. કોઇ પણ આયોજનની સફલતાનો આધાર જનતા અને દેશમાં થનારી તેની પ્રતિક્રિયા ઉપર રહેલો છે. દેશના વિશિષ્ટ મહાપુરુષો અને સમાચાર પત્રો એ પ્રતિક્રિયાના સૂચક છે. અધિવેશન માટે આવેલા સંદેશાઓ અને પ્રાપ્ત થયેલી શુભેચ્છાઓ પરથી દેશના વિશિષ્ટ મહાપુરુષોના દષ્ટિબિંદુનો ખ્યાલ આવી શકે છે તથા સમાચાર પત્રોમાં થયેલી દેશવ્યાપી ચર્ચાથી તેમના અભિપ્રાયની જાણ થાય છે. એ બંનેનું સાથે અવલોકન કરતાં સંઘ પ્રત્યે પોતાના દેશનો લોકમત કેવો છે, તેની ઝાંખી કરી શકાય છે.

સંઘના સંસ્થાપક આચાર્ય શ્રી તુલસી જયપુરથી અલવર, ભરતપુર, આગરા, મથુરા, વૃંદાવન, કોસી, પલવલ આદિ સ્થાનની ૩૫૦ મામુલની પગપાળા યાત્રા કરતાં અહીં પધાર્યા, તેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ રસ્તામાં ગામે ગામની જનતાને સત્ય અને અહિંસાનો સંદેશ આપવાનો, નીતિમય જીવનની હાકલ કરવાનો અને ધર્મમય જીવન ગાળવાનો આદેશ આપવાનો હતો. તેઓશ્રીએ છઠી એપ્રિલની સવારે અહીં પધારતાં જ પોતાના ભાષણમાં એ ઘોષણા કરી હતી કે— “અહિંસા કાયરોનો નહિ, પણ વીરોનો ધર્મ છે અને વીરોજ તેનો પૂર્ણ પ્રચાર કરી શકે છે. જનતામાં ફેલાયેલી નૈતિક બદીઓને મિટાવવા માટે, આજે અહિંસાનો સાર્વજનિક પ્રચાર આવશ્યક છે. એ ભાવનાથી પ્રેરાઈને હું દિલ્હી આવ્યો છું. ‘કહેવા કરતાં કરવું બલુ’ એ સિદ્ધાંતમાં હું વધારે માનું છું. મને પૂર્ણ ખાતરી છે કે સ્થાનિક જનતા અને જનતાના પ્રતિનિધિ-નેતાઓ

અહિંસાના સાર્વજનિક પ્રચારમાં મને પૂરો સાથ આપશે. જ્યપુરમાં દેશરત્ન રાજેન્દ્ર બાબુના પૂજવાથી મેં ક્યું હતું કે હસોથી વધારે સાધુ-સાધ્વીઓની સાથે સંઘની સંપૂર્ણ તાકાત દુઃ અહિંસા અને વિશ્વમૈત્રીના પ્રચારમાં વિશિષ્ટ રીતે કામે લગાડવા આહું છું. એ ઉદ્દેશ્ય દષ્ટિ સમક્ષ રાખીને આજે અહીં આવ્યો છું.”

આ મિશન અથવા ઉદ્દેશ્યની પૂર્તિ માટે અણુપ્રતી-સંઘનું પ્રથમ વાર્ષિક અધિવેશન પણ આચાર્યશ્રીના દિલ્હીના કાર્યક્રમનું એક નિશ્ચિત અંગ હતું. એની તૈયારીઓ બહુ જલદી કરવામાં આવી. એથી એને માટે ન તો યોગ્ય પ્રચાર થઈ શક્યો કે ન તો આમંત્રણો સમયસર મોકલો શકાયાં. ઘણા ખરા વિશિષ્ટ મહાનુભાવોનો અમને ઠપકો મળ્યો કે તેઓને અમારું આમંત્રણ સમયસર મળ્યું ન હતું અને કેટલાકોએ આમંત્રણ મળવા છતાં તે એટલું મોડું હતું કે પોતાનો સમય અન્ય કાર્યક્રમમાં આપી દીધો હતો, તેથી અહીં આવી શક્યા નહિ. વળી એ જોઈને અમને ખેદ ઉપજે છે કે કેટલાક મહાનુભાવોને અમારાં આમંત્રણો ૩૦ મી એપ્રિલ પછી મળ્યા કે ન્યારે અધિવેશનની પૂર્ણાહુતિ થઈ ચૂકી હતી. આમ છતાં જે કૃપાપત્રો અને સંદેશાઓ અમને પ્રાપ્ત થયા છે, તે અત્યંત આશાજનક, ઉત્સાહપ્રદ અને સ્ફૂર્તિદાયક છે. એથી સંઘ અને તેના કાર્યક્રમની ઉપયોગિતા પર સારો પ્રકાશ પડે છે. તેમાં ના કેટલાક ‘પરિશિષ્ટ ૨’ માં જોઈ શકાશે.

સમાચાર-પત્રોમાં થયેલી ચર્ચા પણ વિશેષ ઉત્સાહપ્રદ, સ્ફૂર્તિદાયક અને આશાવર્ધક છે. દિલ્હીમાં સહુને એવો અનુભવ થયો કે મહાત્મા ગાંધી પછી, જનતાના જીવનની અને તેના દૈનિક વ્યવહારની સરલ ભાષામાં સીધી અને સાફ વાત કરનારા જે અન્ય કોઈ મહાત્મા હોય, તો તે આચાર્ય શ્રી તુલસી છે. તેમની તપશુદ્ધ વાણીમાં જે સ્વાભાવિક આકર્ષણ છે, તેથી જનતા સહજમાં જ મંત્રમુગ્ધ બની ગઈ. સમાચાર-પત્રો પર પણ તેનો સુંદર પ્રભાવ પડ્યો. જ્યાં ચારે બાજુ ઘોર અનીતિ જવાઈ

ગઈ છે, ત્યાં આચાર્ય શ્રી તુલસીનો આ ઉપદેશ અભિનવ આશાપૂર્વક અહણ કરવામાં આવ્યો. દિલ્હીની બહારના સમાચાર પત્રોમાં પણ આચાર્યશ્રીના ઉપદેશો તથા ભાષણો અને તેમાં પ્રકટ કરવામાં આવેલા વિચારોનું હાર્દિક સ્વાગત કરવામાં આવ્યું. ૨૧ વી એપ્રિલે આચાર્યશ્રીએ કેટલાક સંપાદકો, પત્રકારો અને પત્ર-પ્રતિનિધિઓને પહેલી મુલાકાત આપવાની કૃપા કરી હતી. તે વખતે દિલ્હીના આગેવાન હિન્દી દૈનિક 'હિન્દુસ્તાને' લખ્યું હતું કે—

‘૬૪૦ અહિંસક ‘સૈનિકો’ દેશમાં પગપાળા પ્રવાસ કરતા ગામ ગામ ભૂમીને અહિંસા-ધર્મનો પ્રચાર કરતા નૈતિક ભૂમિકાને ઊંચે લાવવાના કામમાં લાગી ગયેલા છે. આ ‘સૈનિકો’ જોઈને ‘તેરાપંથી’ સંસ્થાના સાધુ અને સાધ્વીઓ છે, કે જે ‘સમાજમાંથી ઓછું’ લઈને વધારે આપવાનું’ વ્રત ધારણ કરતા સામાન્ય જનતામાં માનવધર્મનો પ્રચાર કરી રહ્યા છે.

‘તેરાપંથી’ સમ્પ્રદાયના નેતા આચાર્યશ્રી તુલસીએ આજ સાયંકાલે પત્ર-પ્રતિનિધિઓની સમક્ષ ઉક્ત સૂચના આપતાં એ દર્શાવ્યું હતું કે જનતાનું નૈતિક-ઉત્થાન કરવાના ઉદ્દેશ્યથી ગત વર્ષમાં અણુત્રતી-સંઘના નામથી એક સંસ્થા સ્થાપવામાં આવી છે, તેના મુખ્ય ઉદ્દેશો એ છે કે—

[૧] જાતિ, વર્ણ, દેશ અને ધર્મનો ભેદભાવ રાખ્યા વિના માનવ-માત્રને સંયમે માર્ગ તરફ આકર્ષવા.

[૨] મનુષ્યને અહિંસા, સત્ય, અચ્યુત, અલ્પચર્ય અને અપરિગ્રહ આદિ તત્ત્વોની ઉપાસનાનો વ્રતી બનાવવો.

[૩] આધ્યાત્મિકતાના પ્રચાર દ્વારા ગૃહસ્થ જીવનના નૈતિક ધોરણને ઊંચું લાવવું.

[૪] અહિંસાના પ્રચાર દ્વારા વિશ્વમૈત્રી અને વિશ્વશાંતિનો પ્રચાર કરવા.

આગામી ૩૦ મી એપ્રિલે દિલ્લીમાં આશુવતી-સંઘનું વાર્ષિક અધિ-
વેશન ભરાશે.

આચાર્યશ્રી તુલસી કે જેઓ જોન શ્વેતાંબર તેરા પંથના પ્રગતિશીલ
અને ક્રાંતિકારી નેતા ગણાય છે, તેઓશ્રીએ લાકડાની પાટપર બેસીને,
પત્રકારોને જનતામાં સંયમ અને ચારિત્રનું વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરવા
માટે અનુરોધ કર્યો. એમની બને બાજુ તેરાપંથી સાધુ અને સાધ્વીઓ
વિરાજમાન હતા. એમના મુખ પર સફેદ વસ્ત્રની પટ્ટીઓ (મુહપત્તીઓ)
બાંધેલી હતી.

આચાર્ય શ્રી તુલસીએ વધારામાં કહ્યું ‘આધ્યાત્મિક ઉત્પતિ વિના
કેવલ ભૌતિક ઉત્પતિ માનવતાની નૈતિકતાનો વિનાશમાર્ગ છે. આજના
નીતિ-વિહીન જીવને માનવને પતનની ચરમ સીમા પર લાવીને મૂકી
દીધો છે. નૈતિકતાની સહાયથીજ માનવતાની પ્રતિષ્ઠા હોઈ શકે છે.
તેથી આજના પ્રત્યેક રાજનૈતિક નેતા, સાર્વજનિક કાર્યકર્તા અને ધર્મા-
ચાર્યનું પ્રથમ કર્તવ્ય એ છે કે જનતાના નીચે ગએલા નૈતિક ધોરણનો
જાંચે લાવવાનો વિના વિલંબે પ્રયત્ન કરવો. જો એ આવેલું નૈતિક ધોરણ
જ બંધા સુધારાઓનું મૂલ છે.’

મુંબઈના સુપ્રસિદ્ધ રાષ્ટ્રવાદી દૈનિક ‘ફ્રી પ્રેસ જર્નલ’ પોતાના
મુખપૃષ્ઠ પર ‘સ્વાર્થોની વિરુદ્ધ સાધુઓની યુદ્ધ ઘોષણા’ ના મથાળા
નીચે મહત્ત્વપૂર્ણ સમાચાર પ્રકટ કર્યા હતા. તેમાં લખ્યું હતું કે
‘તેરસૂત્રી કાર્યક્રમના શસ્ત્રાસ્ત્રથી સજ્જત થઈને શ્વેત શુભ્ર વસ્ત્રધારી
સાતસો સાધુ ભારતના ગામ-ગામમાં દૂર કરશે અને સ્વાર્થ, અભિમાન
તથા ઇર્ષ્યાની વિરુદ્ધ યુદ્ધઘોષણા કરશે. આ ધર્મવીરોના નેતા આચાર્ય
શ્રી તુલસીએ દિલ્લીની એક પત્ર-પરિષદમાં એ વાત જાહેર કરી કે એમનો
તેરસૂત્રી કાર્યક્રમ એવી દૃષ્ટિથી બનાવવામાં આવ્યો છે કે જેનાથી
જનતાનું નૈતિક ઉત્થાન થાય અને તે દ્વારા દેશની બધી સમસ્યાઓનું
નિરાકરણ થાય. જોન શ્વેતાંબર તેરાપંથીઓના નવમા આચાર્ય દેશની

જનતામાં સ્વાર્થ, અભિમાન અને ઇર્ષ્યાની વંધી રહેલી દુર્ભાવના માટે ખેદ પ્રકટ કર્યો. આચાર્યશ્રીએ કહ્યું કે ‘ધર્મમાં પણ બેઝમાની, આડંબર અને ઇગાઇએ મૂળ ધાત્યાં છે, તથા એ વિચારવું પણ મુશ્કેલ થઈ પડ્યું છે કે કોણ કોને સુધારી શકશે અને દુનિયા આ સંકટમાંથી કેવી રીતે પાર ઉતરી શકશે ? તેમણે ‘કરો- આ ન કરો’ ની એક લાંબી યાદી તૈયાર કરી છે. જેમાં જણાવ્યું છે કે ‘અન્ય જાતિ તથા રાષ્ટ્ર પર આક્રમણ ન કરો. જીવનની મૂલભૂત આવશ્યકતાઓથી વધારે સંગ્રહ ન કરો. શરાબ અને માંસનો ઉપયોગ ન કરો. આત્મરક્ષા માટે પણ કોઈ પ્રાણીની હિંસા ન કરો. અપ્રાકૃતિક મૈથુનમાં ન ફસાઓ. વર્તમાન શિક્ષા-પ્રણાલીમાં સુધારો કરો. સંયમ અને ધૃત્યર્થની તાલીમ લ્યો. જીવનમાં આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિનો વિકાસ કરો.”

જે કે ઉપરના સમાચારમાં આચાર્યશ્રીના તેરસૂત્રી કાર્યક્રમનું પ્રતિપાદન જોઈએ તે રીતે કરવામાં આવ્યું નથી, તો પણ એનાથી એટલો ખ્યાલ જરૂર આવે છે કે તેઓશ્રીના દિલ્લી પધારવાનું અને પોતાના વિચારો પ્રકટ કરવાનું કેવું દેશવ્યાપી સ્વાગત કરવામાં આવ્યું હતું. મદ્રાસના ‘હિંદુ’ પત્રમાં પણ આ આશયના સમાચારો પ્રકટ થયા હતા. સમાચાર પત્રોમાં અણુવતી-સંઘના પહેલા અધિવેશનની ચર્ચા પણ ઘણી થઈ. બધા પત્રોમાં મુખ્ય સમાચાર તરીકે આકર્ષક રીતે તેને અગ્રસ્થાન આપવામાં આવ્યું. એ બધાનો સંગ્રહ કરવામાં આવે, તો ખાસ એક દળદાર પુસ્તક તૈયાર થાય. એની ચર્ચા ઇંગ્લેન્ડ અને અમેરિકાના સમાચાર પત્રોમાં પણ વિશિષ્ટ રીતે થઈ છે. દિલ્લીમાં રહેલા અનેક વિદેશી પત્રોના ખબરપત્રીઓ અને પ્રતિનિધિઓ આચાર્યશ્રીને ખાસ મળવા માટે આવવા લાગ્યા અને તેમના પ્રત્યેનું આકર્ષણ દિનપ્રતિદિન વધતું જ ગયું. દાખલા તરીકે ન્યુયાર્ક (અમેરિકા) ના સુપ્રસિદ્ધ સાપ્તાહિક ‘ટાઇમ’ ના ૧૫ મી મેના અંકમાં ‘એટોમિક વૉસ’ (અણુવત) ના મથાળા નીચે આ સમાચારો પ્રકટ કરતાં જણાવ્યું હતું કે—

‘અન્ય અનેક સ્થાનોની કેટલીક વ્યક્તિઓની માફક એક દુઃખજો પાતજો, ડિંગણો અને ચમકતી આંખોવાળો ભારતવાસી જગતની વર્તમાન સ્થિતિની ઘણી ચિંતા કરે છે. તે ૩૪ વર્ષની વયના આચાર્ય તુલસી છે કે જે તેરાપંથી જૈન સમાજના આચાર્ય છે. આ સમાજ એક ધાર્મિક સમુદાય છે, જે અહિંસામાં પૂરેપૂરે માને છે. શ્રી તુલસીરામજી એ સને ૧૯૪૯ માં અણ્ણપ્રતી-સંઘ નામની એક સંસ્થા સ્થાપેલી છે. તેના સભ્યો ૧૪૮ પ્રતિજ્ઞાઓ લે છે, જે પ્રતિવર્ષ ક્રમશઃ વૃદ્ધિ પામે છે.

ગયા સપ્તાહમાં મુંઝે એવી ઘોષણા કરી છે કે એના સભ્યોની સંખ્યા ૭૫ પરથી ૨૫ હજાર સુદી પહોંચી છે. એમાં અનેક લખપતિ-કરોડપતિઓ પણ છે. સંઘના મંડપમાં શ્રી તુલસીરામજીના અનેક શિષ્યો લાલ, પીળા અને વાદળી પાદડીઓ પહેરીને એકઠા થયા કે જ્યાં તેઓશ્રી પોતે એક જિંયા મંચ ઉપર વિરાજમાન થયા હતા. એક શિષ્યે ૧૪૮ પ્રતિજ્ઞાઓ બધાની સમક્ષ વાંચી સંભળાવી. આદમાં શ્રી તુલસીરામજીએ જિંયા સ્વરે પૂછ્યું કે ‘કેમ તમને આ પ્રતિજ્ઞાઓ-સ્વીકાર્ય છે?’ જનતાએ ઉત્તર આપ્યો કે ‘હા, અમે બધા એમાં સહમત છીએ.’

પ્રતિજ્ઞાઓમાં લખ્યું છે કે ‘લાંચ લઈશું નહિ અને આપીશું પણ નહિ. જુકા રેશનકાર્ડ બનાવીશું નહિ. ટીકીટ બિના મુસાફરી કરીશું નહિ. ખોટા હાથદસ્તક બનાવીશું નહિ. આત્મહત્યા કરીશું નહિ. દૂધમાં પાણી અને આટામાં કોઈ બનાવટી પદાર્થ ભેલવીશું નહિ. કોઈ કુમારિકાના વિવાહ સંબંધી જુદું બોલીશું નહિ. આંધળા છોડરીને દેખતી કહીશું નહિ વગેરે.

‘સમસ્ત ભારતને આ પ્રતિજ્ઞાઓ આપી રહ્યા પછી, શ્રી તુલસીરામજી બાકીના જગતને પણ આ પ્રતિજ્ઞાઓ આપવાની ધારણા રાખે છે.’

આ સમાચારોમાં કેટલુંક ભ્રમપૂર્ણ પણે જપાયું છે. ૨૫ હજારની સંખ્યા અણ્ણપ્રતીઓની નહિ પરંતુ તેરસઘી યોજનાના તેર નિયમો.

સ્વીકારનારાઓની છે. પરંતુ સમાચારમાં તે અને ભેગી કરી નાખેલી છે. અણુવ્રતીઓની સંખ્યા ૬૨૧ ની છે, જેમાંના બધા લગ્નપતિ કે કરોડપતિ પણ નથી. આ રીતે સંઘના અધિવેશનની ચર્ચા સમુદ્રપારના એવા સમાચાર પત્રોમાં થઈ છે કે જેઓ ભારત સંઘ'ધી કાર્મ ચર્ચા ભાગ્યેજ કરે છે.

સ્વદેશના કેટલાક સમાચારપત્રોની ચર્ચા કરવી પણ અપ્રાસંગિક નહિ ગણાય. ગાંધીવાદી વિચારધારાના ખાસ પોષક શ્રી કિશોરલાલ મશરૂવાળાનું 'ધ્યાન પણ આ તરફ આકર્ષિત થયું'. તેમણે 'હરિજન' માં 'અણુવ્રત' શીર્ષક એક લાંબા લેખમાં એની ચર્ચા કરી છે. એનો જે સાર એમના 'હરિજન સેવક' ના ૨૦ મી મે ના અંકમાં પ્રકાશિત થયો છે, તે અહીં રજુ કરીએ છીએ. તેઓ લખે છે કે—

“જેનોમાં 'તેરાપંથી' નામનો એક સંપ્રદાય છે. જૈનધર્મના સિદ્ધાન્તોની બાબતમાં તેની માન્યતા અને દૃષ્ટિ અંતિમ સ્વરૂપનાં છે. તેના અનુયાયીઓની સંખ્યા લાખ-ખે લાખની કહેવાય. તેમાં મોટા ભાગે રજપૂતાનાનો વેપારી વર્ગ છે.

“શ્રી તુલસી નામે એક પ્રભાવશાળી વ્યક્તિ હાલમાં તેરાપંથીના આચાર્ય પદે છે. જનતામાં યુદ્ધ પછી નૈતિક પતન થયું છે. તેમાં કાલા બજાર, મોંઘવારી વગેરે અપ્રમાણિકતા માટે વેપારી વર્ગ મુખ્યત્વે જવાબદાર છે. તેથી છેલ્લા કેટલાક વખતથી શ્રી તુલસીજી આ નૈતિક પતન પ્રત્યે સામાન્યપણે જનતાનો અને ખાસ કરીને તેમના અનુયાયીઓનો આત્મા જગૃત કરવા પાછળ પોતાનું 'ધ્યાન આપી રહ્યા છે.

“તાત્ત્વિક દૃષ્ટિએ જૈન સિદ્ધાંતોની સંપૂર્ણ સિદ્ધિ માટે સંસારી જીવનના સંપૂર્ણ સંસાર-ત્યાગની અપેક્ષા રહે છે. પરંતુ મોટા ભાગના માણસો માટે ત્યાગ શક્ય નથી. તેથી સંસારી માણસોને ધર્મમાં દાખલ થવાનું સરળ કરવા માટે 'અણુવ્રત' ની પદ્ધતિ યોજાઈ છે. 'અણુવ્રત' એટલે વ્રતોનું મર્યાદિત પાલન કરતાં આગળ વધવું. માનો કે એક

માણસને અહિંસા કે અપરિગ્રહમાં શ્રદ્ધા છે, પરંતુ એનું સંપૂર્ણ પાલન કરવાની શક્તિ નથી. અણુવ્રતની પદ્ધતિ પ્રમાણે તે ક્રમશઃ પાલનમાં આગળ વધે. એ મર્યાદા બાંધે કે અમુક પ્રકારની હિંસા તે નહીં કરે; કે અમુક હૃદયી વધારે કે અમુક રીતે ધનનું ઉપાર્જન નહીં કરે. આવાં વ્રતોને ‘અણુવ્રત’ કહે છે. એક વખતે જૈનોમાં આ પ્રથા ઘણી પ્રચલિત હતી એમ જણાય છે.

“જનતામાં આ વ્રતોને ફરી લોકપ્રિય કરવા માટે આચાર્ય તુલસીએ ‘અણુવ્રતી-સંઘ’ નામની એક સંસ્થાની સ્થાપના કરી છે. તેમાં જાતિ, વર્ણ, દેશ, ધર્મ કે સ્ત્રીપુરુષના ભેદભાવ વિના હરકોઈ દાખલ થઈ શકે છે. સત્ય, અહિંસા, બ્રહ્મચર્ય, અસ્તેય, અપરિગ્રહ, સાધના, આત્મચિંતન વગેરે વ્રતોનું અમુક દરજ્જે પાલન થાય જ તે માટે નિયમોપનિયમ બનાવ્યા છે. કેટલાક નિયમ એવા સ્પષ્ટ છે કે સૌ કોઈ પાસેથી એના પાલનની અપેક્ષા રાખવામાં આવે. કેટલાકને હજી વધારે કડક કરવાનીયે જરૂર ગણાય. પરંતુ હકીકત એ છે કે યુદ્ધ પછી માણસ સમાજ પ્રત્યેના પોતાના કર્તવ્યના પાલનમાં ઘણો પછાત પડ્યો છે. તેથી સ્પષ્ટ ફરજોને પણ વ્રત તરીકે ગણાવવી પડે છે. જો કે દરેક ધર્મના અનુયાયીઓ માટે આ સંઘ ખુલ્લો રાખવામાં આવ્યો છે, અને અહિંસા સિવાયના બીજાં વ્રતોના નિયમો સામાજિક અને અસાંપ્રદાયિક દૃષ્ટિથી ઘડાયા છે; પરંતુ અહિંસા વ્રતના નિયમો એક ધાર્મિક સાંપ્રદાયની ચુસ્ત દૃષ્ટિથી ઘડાયા છે; દાખલા તરીકે શુદ્ધ શાકાહાર ચાહે તેટલો ઇષ્ટ હોય તો યે હિંદમાં પણ માત્ર જૈન અને વૈષ્ણવના અમુક નાના વર્ગ સિવાય બીજાઓ ઇંડાં, માંસ અને માછલાંનો આહાર કે એની સાથે સંકળાયેલો ધંધો છોડવાની પ્રતિજ્ઞા લેવા તૈયાર ન થાય. એ પ્રમાણે જ રેશમનો ઉપયોગ અને તેના વેપારની વાત છે. (એ નોંધવા જેવી વાત છે કે તેમાં મોતી અને મોતીના વેપારનો નિષેધ કરાયો નથી; તેમાં યે રેશમ જેટલી જ જીવહિંસા સમાયેલી છે, અને એનો વ્યાપાર જૈનોમાં વ્યાપક છે.)

“વ્રતોના નિયમોની વિગતો જવા દેતાં, અપ્રામાણિક અને અશુદ્ધ ઇવન વહેવાર સામે જનતાનો આત્મા જાગૃત કરવાનો આ પ્રયાસ પ્રશંસનીય છે. મે માસના પહેલા અડવાડિયામાં અલુવતી સંઘની પહેલી સભા મળી હતી, અને એવા સમાચાર મળ્યા છે કે પાંચસો જેટલા વેપારીઓએ સંઘના નિયમોપનિયમ પ્રમાણે વ્રતોના પાલનની પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી. હું આશા રાખું છું કે પ્રતિજ્ઞા કરનારાઓ વ્રતનાં શબ્દ અને હાર્દનું પાલન કરશે અને સમગ્ર સમાજનું નૈતિક ધોરણ ઊંચે ઉઠાવવા માટે પ્રેરણા રૂપ નીવડશે. (અલુવતી સંઘવિષે વધારે માહિતી જોઈતી હોય તેણે મંત્રી, આદર્શ સાહિત્ય સંઘ, સરદાર શહર (રાજસ્થાન) ને લખવું.”

આ ઉદાર સહાનુભૂતિપૂર્ણ ચર્યામાં શ્રી મશરુવાલાએ કેટલીક એવી વાતો લખેલી છે કે જેનું રૂપથીકરણ કરવું આવશ્યક છે. અહિંસાનાં નિયમોમાં માંસાહારના પૂર્ણ ત્યાગ અને વિશુદ્ધ શાકાહારના વિધાનમાં તેઓને પંથના દૃષ્ટિકોણની છાપ પડી છે અને તેમણે એને જોતો અને વૈષ્ણવોની નાની સંખ્યા સિવાય બીજાને માટે અવ્યવહાર્ય બતાવી છે. પરંતુ અમે તેમને ખાતરી આપીએ છીએ કે આ નિયમોમાં નથી તો કોઈ સાંપ્રદાયિક દૃષ્ટિબિંદુ કે નથી તો કોઈ સાંપ્રદાયિક આગ્રહ. પશ્ચિમમાં પણ એ વિચારધારા જોરથી આગળ વધી રહી છે કે ‘મનુષ્યનું વિશુદ્ધ ભોજન શાકાહાર જ છે, કે જે માંસ-મચ્છી તથા ઇંડા આદિથી રહિત પૂર્ણ નિરામિષ હોવું જોઈએ.’ અહિંસાની દૃષ્ટિએ ભોજનના સંબંધમાં આ આદર્શ જ વ્યવહારુ હોઈ શકે છે. એમાં મધ્યમમાર્ગની વ્યવસ્થા સામાન્ય રૂપથી કરી શકાય નહિ. મહાત્મા ગાંધીની દૃષ્ટિ પણ એજ હતી. રેશમ અને રેશમના ઊઘોગ અથવા વ્યાપારને નહિ; પરંતુ અત્યારે તો તેના પ્રયોગ અથવા વ્યવહારને જ વર્જિત ઠરાવ્યો છે. મોતીઓના વ્યવહારને, રેશમના વ્યવહારની માદક વર્જિત ઠરાવવાની સૂચના વિચારણીય છે, આચાર્યશ્રીનું તે તરફ ધ્યાન છે. અત્યારે પ્રત્યેક

પ્રતનું આણુ લઇને બધા પ્રતોનું ક્રમશઃ વધારે અને વધારે પાલન કરવું અને કરાવવું છે. એથી તે નિયમોને અત્યારે વધારે કડક બનાવી શકાય નહિ કે જેને તેઓ ઢીલા સમજે છે. પરંતુ તે ઢીલા રહેવાના નથી. પ્રતિવર્ષ તેની ચકાસણી થશે અને યોગ્યતા મુજબ તેને કડક બનાવવામાં આવશે. એક બાબુ શ્રી મશરુવાલા નિયમોને ઓછા કડક બનાવવાની વાત કરે છે અને બીજી બાબુ તેના ઢીલાપણુની ફરિયાદ કરે છે. એમની સહૃદય દષ્ટિ માટે એમે અત્યંત આભારી છીએ.

દિલ્લીના ‘હિંદુસ્તાન ટાઇમ્સ’ ની સાંજની આવૃત્તિમાં કાર્યનની સાથે સંબંધની ચર્ચા કરતાં જણાવ્યું હતું કે—

‘ચમત્કારનો યુગ હજી સમાપ્ત થયો નથી. ચારે બાબુ ફેલાયેલા અંધકારમાં અમને દિલ્લી ખાતે આશાનું એક કિરણ દેખાયું છે. જ્યારે સેંકડો પાપી એક જ પ્રભાતમાં ધર્માત્મા બની જાય છે, ત્યારે નિરાશાવાદ દૂર કરીને અમારે સત્યયુગના આગમનને સ્વીકારવું પડે છે.

ઇતિહાસમાં એવા ઉદાહરણો તો મળે છે કે જ્યારે એક યા બીજા પાપમાં ફસેલા સ્ત્રી કે પુરુષ વર્ષો પછી પણ દૃઢ નિશ્ચયથી પ્રાયશ્ચિત્ત કરીને તેનાથી પીઠ ફેરવી પાછા હડી ગયા હોય. તેમણે એવું વ્યક્તિગત રીતે કરેલું છે. કોઈ સંસ્થા અથવા સમાજના સભ્ય તરીકે નહિ. જીવનની પવિત્રતાને માટે થયેલી આ સામૂહિક જાગૃતિ એક એવી ઘટના છે, જે ભાગ્યેજ જોવામાં આવે છે.

‘જ્યારે શરાબી પણ સામૂહિક સંઘર્ષમાં શરાબને છોડી દે છે, જ્યારે ડાકુઓ પણ એકત્ર થઇને સભ્ય નાગરિક બનવાનો નિશ્ચય કરે છે અને અનુચિત પૈસા પર ફૂલેલા-ફૂલેલા વ્યાપારીઓ પણ એકત્ર થઇને સંસ્થાપથી જીવન ગાળવાનું આદેશન શરૂ કરે છે, ત્યારે એનાથી પ્રભાવિત કાણુ નહિ થાય ? વર્ષમાં બધા દિવસો તો એવા હોતા નથી કે જેમાં સંસ્થાઈ અને ભક્ષાઈને એકત્ર કરીને દુનિયાને માટે તેનું પ્રદર્શન ભરી શકાય.

તેથી નૈતિક સુધારણાને માટે જે સામૂહિક પ્રયત્ન કરવામાં આવે, તે પર જનતાનું ધ્યાન ખેંચાવું જોઈએ અને તેની પ્રશંસા પણ કરવી જોઈએ. ગયા રવિવારે જે હસો વ્યક્તિઓએ ભવિષ્ય કાલમાં કાલા આગર યા ચોર આગર ન કરવાની ગંભીર પ્રતિજ્ઞા ગ્રહણ કરી છે અને તે રીતે જેમણે પોતાના જીવનનો એક નવો અધ્યાય લખ્યો છે, તેઓ માત્ર ગ્રાહકોના ધન્યવાદના જ નહિ પણ સમસ્ત નાગરિકોના ધન્યવાદના અધિકારી છે. તેઓએ આ સત્પ્રતિજ્ઞા આચાર્ય તુલસીની સામે અણુવ્રતી સંઘના પ્રથમ વાર્ષિક અધિવેશન-સમયે ગ્રહણ કરેલી છે. આ સંઘની સ્થાપના માનવ જીવનની બધી બધીઓમાંથી મુક્ત થવાને માટે કરવામાં આવી છે. બધા પ્રકારની બધીઓ પર વિજય મેળવવાને માટે જે આ સમ્મિલિત અથવા સામૂહિક આંદોલન શરૂ કરવામાં આવ્યું છે, એની ગંભીરતાનો ખ્યાલ તો એ વિસ્મયજનક વ્રતનાથી આવે છે કે આચાર્ય તુલસી કે જેઓ આ સંગઠન અથવા આંદોલનનું દિમાગ છે, તેઓ રાજપૂતાનાના રેતાલ મેદાનો પર પગે ચાલીને દિલ્હીની પાકી સડકો પર પહોંચ્યા છે કે જેથી તેઓ આ સંઘના ઉંચા આદર્શો અને સિદ્ધાંતોનો યોગ્ય પ્રચાર કરી શકે.”

કલકત્તાના અંગ્રેજ દૈનિક ‘હિન્દુસ્તાન સ્ટાન્ડર્ડ’ ના તા. ૨ જુનના અંકમાં લખ્યું હતું કે ‘લગભગ ૫૦૦ લખપતિ અને કરોડપતિઓ કે જેમાંનો મોટો ભાગ મારવાડી છે, તેમણે કહેવા મુજબ એવી પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે કાલા આગર ખાદ્ય પદાર્થોમાં સેળમેળ અને અસત્ય આચરણ આદિનો અનૈતિક વ્યવહાર તેઓ પોતાના વ્યાપાર રોજગારમાં કરશે નહિ. આ દેશના વેપાર-ધંધામાં અસત્ય આચરણ ખૂબ જોર ઊપર છે, તેથી સમાજ જીવનમાં ટકી રહેલી નીનિનું સંઘળું ધોરણ તૂટી જવાનો ભય ઉભો થયો છે, તે પ્રસંગે કેટલાક વ્યાપારીઓનું—વ્યાપાર ધંધામાં અસત્ય આચરણ નહિ કરવાનું—આ આંદોલન દેશભરમાં સ્વસ્થ વ્યાપાર-ધંધાને જન્મ આપી શકશે. આ દિશામાં અણુવ્રતી

સંઘના આચાર્ય તુલસીએ જે પહેલ કરી છે તેને માટે તેઓ ધન્યવાદને પાત્ર છે.”

કલકત્તાનાં સુપ્રસિદ્ધ દૈનિક ‘આનન્દ બજાર પત્રિકા’ એ ‘નૂતન સત્યયુગ’ ના શીર્ષકથી એક લાંબો અગ્રણેય લખતાં જણાવ્યું હતું કે—

“તો શું કલિયુગનું અવસાન થયું છે ? સત્યયુગ ફરી પ્રગટવાનો છે ? નવી દિલ્હી થી તા. ૩૦ મી એપ્રિલને રોજ એક સમાચાર સાંપડે છે કે મારવાડી સમાજના કેટલાય લખપતિ અને કરોડપતિ લોકોએ એવી પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે તેઓ કદી કાળા બગ્ગર કરશે નહિ. એ ચાર નહિ પરંતુ છસો લખપતિ-કરોડપતિઓએ એવું વચન આપ્યું છે કે તેઓ કોઈ પણ પ્રકારના કાળા બગ્ગર કરશે નહિ. એની પાછળ ઇતિહાસ છે. પ્રયોજન છે અને તેના પ્રેરક આચાર્ય તુલસી છે કે જેમણે માનવ જાતિની સમસ્ત બધીઓની જડમૂળ ઉખાડવાને માટે એક આંદોલનની શરૂઆત કરી છે. એના સમર્થનમાં આ પ્રતિજ્ઞાઓ લેવાઈ છે.

‘માનવ જાતિના અકલ્યાણમાં દુર્નીતિ અને કાળા બગ્ગર જે ભાગ ભજવ્યો છે. તેનો છેવટે આ છસો લખપતિ-કરોડપતિઓએ જહોરમાં સ્વીકાર કર્યો. એ છસોનાં નામો પ્રગટ થયા હોત તો ઠીક હતું. તેઓ કાળા બગ્ગર કરશે નહિ; જુઠા રેશન કાર્ડ બનાવશે નહિ; જુગાર ખેલશે નહિ; જમીન, મકાન, સોના-ચાંદી, ભોજન સામગ્રી, ઘી-તેલ-મેંદા-આટો તથા દૂધ વેચતાં કાંઈ ઓછું-વતું કરશે નહિ તથા કોઈ જાતના અસત્ય આચરણનો આશ્રય લેશે નહિ. તેઓએ ક્યારે પણ કાલાબગ્ગર કર્યા હતા કે નહિ, કોઈ વાર માલની સેળભેળ કરી હતી કે નહિ અથવા અસત્ય આચરણ કર્યું હતું કે નહિ, તેની અમને ખબર નથી. આ પ્રતિજ્ઞાઓમાં એ સંખ્યા કાંઈ લખેલું નથી. મોટા મોટામાં જ નહિ પરંતુ સાધારણ વેપારીઓમાં પણ આ બધીઓ ફેલાયેલી છે. કાળાબગ્ગર અને સેળભેળ તો દેશવ્યાપી બધી બની ગઈ છે. નાના

વ્યાપારીઓ એવું કહે છે કે પહેલા અમને પણ લખપતિ-કરોડપતિ બની જવા દો પછી અમે પણ માનવ જાતિની સુધારણા માટે પ્રાયશ્ચિત્ત કરી લઈ શું. 'કાળાખજાર કરીશું નહિ, સેળભેળ કરીશું નહિ'—એ બધા નિર્ણયો ઘણા સુદર છે. પરંતુ એને જે વ્યવહારમાં લાવવા હોય તો તે માટે હૃદયનું પરિવર્તન પણ કરવું પડશે. એ માટે પહેલા પાપની કબ્જાત કરવી આવશ્યક છે. એનું જ નામ પ્રાયશ્ચિત્ત છે. મનુષ્ય ગમે તેટલો પાપી અને કાળાખજારિયો કેમ ન હોય પણ જીવનના અંતિમ ભાગમાં વિશેષ કરીને વિવેકની જાગૃતિ થતા અને પ્રાયશ્ચિત્ત ગ્રહણ કરતાં તેના ચરિત્રની શુદ્ધિ થઈ જાય છે. સરદાર પટેલે દિલ્હી સમજૂતીના સંઘર્ષમાં સંદિગ્ધ લોકોને મનુષ્યની અંદર રહેલી મનુષ્યતા પર વિશ્વાસ રાખવાને કલકત્તાના ભાષણમાં ઉપદેશ આપ્યો હતો કે 'માણસે પહેલા ગમે તેવું કાં ન કર્યું હોય, પરંતુ મૃત્યુશય્યા પર પણ તે પ્રાયશ્ચિત્ત કરી શકે છે—એ પર આપણે વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ.'

હમણાં શેઠ રામકૃષ્ણ દાલમિયાએ પણ એક જહેરાત બહાર પાડી છે. એનો સાર એ છે કે ૧૯૨૦ થી ૧૯૩૦ સુધી મારી યુવાવસ્થામાં હું પ્રસિદ્ધ સટોડિયો હતો. તે વખતે સંયોગો અનુસાર અનેક વાર મારા લેણદારોને હું પૂરા રૂપિયા ચૂકવી શક્યો નથી. લખાણ-પત્રી નહિ હોવાથી તેને ચૂકવવાનું કાયદેસર જરૂરી ન હતું. એમાંથી ઘણા લેણદારો આજે જીવિત નથી. એ બધું યાદ કરતાં મારું હૃદય ભારે બની જાય છે. એ કારને હળકો કરવા માટે નિર્વાસિતોની સહાયતા અર્થે હું પાંચ લાખ રૂપિયા દાનમાં આપી રહ્યો છું. આ દાન પ્રાયશ્ચિત્તરૂપ છે. હું એ કામ માટે નિયુક્ત થયેલી સમિતિને દરેક મહિને રૂપિયા પચીસ હજાર આપીશ. આ દેણગી મારા લેણદારો તરફની છે. નિર્વાસિતોને જે સુખનો અનુભવ થશે, તેનાથી લેણદારોના આત્માને શાંતિ થશે.

પહેલાં વ્યાપારમાં જે કંઈ ભૂલો કરી હોય, તેને માટે સાર્વજનિક રૂપથી પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું અને પૈસા આપી દેવા તે પાપના વિનાશનો મુખ્ય.

ઉપાય છે. દિલ્હીમાં જસો લખપતિ કરોડપતિ મારવાડીઓએ પ્રતિજ્ઞાઓ ગ્રહણ કરી છે, તેમાં પૂર્વકૃત પાપનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો નથી. પાપ નથી કર્યું તો પ્રતિજ્ઞા લેવાની આવશ્યકતા પણ ન હતી. તો પછી એનું મૂલ્ય શું ?

દિલ્હીમાં જે મારવાડીઓએ પ્રતિજ્ઞાઓ લીધી છે, તે સિવાય દેશમાં ખીજાઓને આવી પ્રતિજ્ઞાઓ લેવાની જરૂર નથી, તે વાતમાં અરેખર કાંઈ તથ્ય નથી. કાળાખજાર અને સેળભેળ કરનારા મારવાડીઓ ઉપરાંત ખીજા પણ ઘણા છે. છતાં એ વાત સાચી છે કે વ્યાપારના ક્ષેત્રમાં મારવાડીઓનો પ્રભાવ વિશેષ છે. તેમાંથી જે જસો લખપતિ-કરોડપતિ પણ કાળાખજાર કે સેળભેળ નહિ કરે, તો વ્યાપારધંધામાં સત્યયુગનાં મંડાણ થશે.

અમે આચાર્ય તુલસી મહારાજને સવિનય અનુરોધ કરવા માગીએ છીએ કે તેઓ કલકત્તા નગરીમાં પધારે અને અહીં હજારો દૂધવાળાઓને એવી પ્રતિજ્ઞા ગ્રહણ કરાવે કે તેઓ દૂધમાં પાણી ભેળવસે નહિ-તથા અનાવરી દૂધમાં મશાલો ભેળવીને તેને સાચા દૂધ તરીકે ખપાવવાની કોશીષ કરશે નહિ. માત્ર એક વર્ષ માટે આ પ્રતિજ્ઞા લેવાનીને જે તેનું વાસ્તવિક પાલન કરાવવામાં આવશે તો તેથી લાખો લોકોના તન, મન અને આત્માનું વિશેષ કલ્યાણ થઈ શકશે. અધા લખપતિ-કરોડપતિ નથી. હજારો કમાનારાઓનું સ્થાન પણ સમાજમાં કાંઈ કમી નથી. તેઓ સરસિયામાં મિઠીનું તેલ ભેળવવાની, ઘીમાં ચરખી ભેળવવાની અને ઓછું આપવાની સમસ્યા કલકત્તાના ખજારમાં એટલી વિકટ છે કે એક શેર માછલીની કિંમત ચૂકવવા છતાં પૂરી એક શેર ઘરે લઈ જવાનો પ્રસંગ કદાચિત-કોઈક વાર જ આવતો હશે. આવી તો કેટલીયે સમસ્યાઓએ આપણા જીવનને યગાડી સંકટમય બનાવી દીધું છે.

મહાત્માજી પ્રેમ, સત્યતા, અહિંસા, સત્ય, ધર્મ આદિના ઉપદેશથી કાળાખજાર અને સેળભેળને દૂર કરવામાં સફલ થઈ શક્યા નહિ. આચાર્ય

તુલસી મહોદય માનવજાતિની બધીઓને દૂર કરવાના આંદોલનમાં સફલ થઈને જે વેપારીઓને સત્યનિષ્ઠ બનાવી શકે, મહાસભાવાદી અને ખીનમહાસભાવાદી સામાન્ય જનતામાં તથા સરકારી અધિકારીઓમાં ફેલાએલાં અસત્ય આચરણો અને દુર્નીતિને દૂર કરી શકે તો મહાત્માજીના સ્વપ્ન મુજબનું રામરાજ્ય પૂર્ણ સ્વરૂપમાં પ્રગટ થશે. દિલ્હીમાં લખપતિ-કરોડપતિઓએ આત્મહત્યા ન કરવાની પણ પ્રતિજ્ઞા લીધી છે. આત્મહત્યા મહાપાપ તો છે પણ તેઓ તો પ્રતિજ્ઞા ન લેવા છતાં પણ આત્મહત્યા કરત નહિ, તેવો અમને વિશ્વાસ છે. ”

સમાચારપત્રોની આ ચર્ચામાં કેટલીક ભ્રમભૂલક અને અત્યુક્તિવાળી વાતો પણ દાખલ થઈ ગઈ છે. એનું મુખ્ય કારણ એ છે કે તેમણે પૂરેપૂરી માહિતી મેળવવાનો પ્રયત્ન કરેલો નથી. દિલ્હીની સમાચાર-પ્રેષક સંસ્થાઓએ જે સમાચારો મોકલ્યા, તે પણ વિશેષ ભ્રમનું કારણ બની ગયા. સંઘના વાર્ષિક અધિવેશનમાં તે દિવસે મારવાડીઓની સંખ્યા વિશેષ હતી. એ-અઢી હજાર સ્ત્રી-પુરુષો તો ખાસ એ અધિવેશન માટે જ બહાર ગામથી આવ્યાં હતાં. એમની વેશભૂષા જુદા પ્રકારની હોય છે. એમની રંભેગરંગી પાઘડીઓ તરત જ લોકોનું ધ્યાન ખેંચતા તરફ આકર્ષી લે છે. અને એ એક બ્રાંત ધારણા-ખોટી કલ્પના લોકોના મનમાં ઘર કરી ગઈ છે કે પ્રત્યેક મારવાડી વ્યાપારી જ હોય છે અને તે લખપતિ કે કરોડપતિ હોય છે, તથા એમનું કામ કાળા બજાર કે નફાખોરીના વિના ચાલી શકતું નથી. તેથી જે હસો વ્યક્તિઓએ તે દિવસે અણુવ્રતી બનવાનો નિશ્ચય કર્યો, એ દરેકને મારવાડી માની લેવામાં આવ્યા અને તે દરેક લખપતિ કે કરોડપતિ છે તેવું નિરાધાર અનુમાન કરવામાં આવ્યું. વળી પ્રતિજ્ઞાઓમાં કાળા બજાર ન કરવાનો, નફાખોરી ન કરવાનો, લાંચ રૂશ્વત ન લેવા-આપવાનો, સેનસેન ન કરવાનો અને નકલી વસ્તુઓ ન બનાવવાનો જે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો, તેણે એ ધારણાને વધારે દઢ બનાવી. એથી સમાચારપત્રોમાં જે સમાચારો પ્રગટ થયા તેમાં મોટા

ભાગે જીસો લખપતિ-કરોડપતિ મારવાડીઓનો જે ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો- સમાચાર આપનારાઓ એ વાત પણ જૂલી ગયા કે જીસા અણ્ણવત લેનારાઓમાં કેટલીક તો મહિલાઓ પણ હતી. અને વ્યાપારીઓ સિવાય એમાં સાધારણ જનતા પણ ઓછી ન હતી. પ્રાયઃ બધા વર્ગના લોકો એમાં સામેલ હતા. રાજ્યના અધિકારીઓ, સંપાદક, લેખક તથા એવા અન્ય લોકો જે કદાચ મારવાડ-નિવાસી અથવા મારવાડી હોય, તેટલા જ કારણે તેમને લખપતિ-કરોડપતિ કેમ કહી શકાય ? આ જાતિ ને લીધે જ કેટલાક સમાચાર પત્રોએ તેના પર કટાક્ષો કર્યા છે અને આ આખા આયોજન પરત્વે સંદેહ તથા અવિશ્વાસ દર્શાવ્યો છે.

સંદેહ તથા અવિશ્વાસ તો દૂર કરી શકાય છે, અને તે ધીરે ધીરે દૂર પણ થઈ જશે. વ્યંગ અને કટાક્ષ કરનારા લોકો જ્યારે અણ્ણવતી સંઘનું નક્કર કાર્ય જોશે ત્યારે એમનું દિમાગ અને દિલ સાફ થઈ જશે. પરિસ્થિતિની ચોખ્ખવટ કરવા માટે એટલું જણાવી દેવું આવશ્યક છે કે બધા અણ્ણવતીઓ નથી તો મારવાડી કે નથી લખપતિ-કરોડપતિ. આ તો જનતા માટેનું આંદોલન છે. જે સર્વ સાધારણના વ્યક્તિગત અને સાર્વજનિક જીવનનું ધોરણ જિંદગી લાવવાની દિશામાં કરવામાં આવેલો એક મુનિશ્ચિત પ્રયત્ન છે. કે જેની પાછળ પ્રેરક-શક્તિના રૂપમાં આચાર્ય શ્રી તુલસી જેવા મહાન સાધક ઊભેલા છે અને અણ્ણવતીઓની પણ પ્રાયઃ એક વર્ષની અનુભવપૂર્ણ સાધના રહેલી છે.

ખીજે જમ એ વાતને લીધે ફેલાવા પામ્યો કે આ પ્રતિજ્ઞાઓ એક જ વર્ષ ને માટે કેમ લેવામાં આવી ? કેટલાક સમાચારપત્રોએ એના પર વ્યંગ પણ કર્યો છે. તેઓ કહે છે કે ‘એ પણ મંત્રલિત છે કે ખીજ વર્ષ આ પ્રતિજ્ઞાઓમાં કાંઈ વધારો ન થાય અથવા એક વર્ષ પછી વ્યાપારી લોકો એ જોશે કે ઇમાનદારીની નીતિથી કોઈ પણ લાભ થઈ શકે છે કે નહિ અને તેને વ્યાપાર-ધંધાનું સાધન બનાવી શકાય છે કે નહિ ? આવો સંદેહ, આશંકા કે આક્ષેપ જિંદગીમાં જિંદગી, પવિત્રમાં પવિત્ર અને

મહાનમાં મહાન કાર્યના સંબંધમાં પણ કરી શકાય. આ સંદેશના મૂળમાં પણ મોટી બ્રાંતિ એ જ છે કે આ સંધ વ્યાપારીઓની જ એક સંસ્થા છે અને તેનું મુખ્ય લક્ષ્ય વ્યાપારીઓની જીવનની સુધારણા છે, એમ માની લેવામાં આવ્યું છે. આ એક બ્રાંતિ બીજી અનેક બ્રાંતિઓનું કારણ બની ગઈ છે.

જે અદિલનનો પ્રારંભ સંગઠન અથવા સંસ્થાના રૂપમાં કરવામાં આવ્યો છે, તે એક વર્ષ પછી બંધ થઈ જશે, તેવી શંકા કરવી નિરર્થક છે. અને વ્યક્તિગત હાનિ-લાભનું સ્થાન સંગઠન અથવા સંસ્થામાં ગીણ હોય છે. અન્યથા તે સંગઠન કે સંસ્થા પ્રગતિ કરી શકતી નથી. એક વર્ષની મુદત નક્કી કરવાનું કારણ આચાર્યશ્રીએ પોતે અનેક વાર સ્પષ્ટ કર્યું છે. એક પત્રપરિષદમાં પણ તેઓશ્રીએ કહ્યું હતું કે સાધકને એક વર્ષ અનુભવ કરવા માટે મળી જાય છે, તેમાં તે પોતાની ખાતરી કે કમજોરીને પારખી શકે છે. સંસ્થાને પોતાના સભ્યોના અનુભવોનો લાભ મળી શકે છે અને આવશ્યકતા તથા અનુભવ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞાઓ તથા વ્રતોમાં ઉચિત પરિવર્તન કરી શકાય છે. કોઈ પણ પરીક્ષણ કે પ્રયોગની સફળતા તથા વિફલતા પર દૃષ્ટિ રાખવી આવશ્યક છે, દેશ-કાલ-પાત્રનું ધ્યાન રાખવું પણ આવશ્યક છે. સંઘનું જે સંગઠન માનવના ક્રિયાશીલ તથા પ્રગતિશીલ જીવન સાથે સંબંધ ધરાવે છે, તેનું કોઈ પણ વિધાન કે તેના કોઈ પણ નિયમો પત્થર જેવા જડ હોઈ શકતા નથી. તેમાં નરમાશની પણ જરૂર છે. એક વર્ષની મુદત એટલા માટે રાખવામાં આવી છે કે તે જીવનની ક્રિયા અને પ્રગતિની સૂચક છે. પાછળ રહેવાનો પ્રશ્ન તો સાધકને માટે પેદા જ થતો નથી. કદાચ કોઈ પોતાની કમજોરીનો શિકાર બની પણ જાય, તો તેથી શું ? આટલા લોડો નિત્ય મરણ પામે છે, તેથી જગતનો વ્યવહાર કદી બંદ પડ્યો ખરો ? જગત પ્રગતિશીલ છે. પ્રગતિશીલ સંસ્થાઓ પણ જગતના પ્રવાહની માફક આગળ વધતી જ રહે છે. ખરેખર આજીવંતી-સંધ પણ એવી જ સંસ્થા છે.

એ બૂલવું ન જોઈએ કે પ્રત્યેક સંસ્થા, સંગઠન, આંદોલન કે મિશન ને ત્રણ સ્થિતિમાંથી પસાર થવું પડે છે. તે સ્થિતિઓ છે—ઉપેક્ષા, મળક અને વિરોધ. એમાંથી પાર ઉતરાય તો સફલતા પ્રાપ્ત થાય છે. ઘણા સમય સુધી દરેક સંસ્થા, સંગઠન તથા આંદોલનની ઉપેક્ષા કરવામાં આવે છે. લોકો તેને નકામા સમજીને તેના તરફ નજર પણ નાખતા નથી. જ્યારે તે વધવા અને ફેલાવા લાગે છે, ત્યારે તેની મળક કે ડેકડી કરવામાં આવે છે. બધા તેના તરફ આંગળી ચીંધે છે. પરંતુ ત્યારે પણ તેની પ્રગતિ આલુ રહેતાં તેનો વિરોધ કરવામાં આવે છે, તેના પર અણુઘટતા આક્ષેપો કરવામાં આવે છે, તેના સંબંધમાં ભ્રમ ફેલાવવામાં આવે છે અને તેના માટે જૂઠું પ્રચાર પણ કરવામાં આવે છે. વિરોધના બધા ઉપાયો કામે લગાડવામાં આવે છે. ધીર, વીર, સાહસી, કૃતનિશ્ચય અને દૃઢસંકલ્પી જ્યારે આ બધા વિરોધને વિનોદ માનીને હસતા-ખેલતા પોતાના માર્ગ પર આગળ વધતા જાય છે, ત્યારે સફલતા તેનું સહર્ષ સ્વાગત કરે છે. ત્યારે ખીજા લોકો પણ તેનું સ્વાગત, અભિનંદન અને અનુકરણ કરવા લાગી જાય છે. સમાજ સુધારણા માટે કરવામાં આવેલા બધા પ્રગતિશીલ આંદોલનો અને માનવ-કાયાકલ્પ કરનારી બધી ક્રાંતિઓનો ઇતિહાસ એજ છે. આ બધા રૂપોમાંથી ઓછા કે વત્તા અંશે તેમને પસાર થવું પડે છે.

અણુવતી-સંઘ પોતાની પ્રારંભિક અવસ્થામાં છે. ખચિત તે ઉપેક્ષા કરવા યોગ્ય સ્થિતિમાં તો નથીજ. તેની કેટલીક મળક અને વિરોધ કરવાનું પણ શરૂ થઈ ગયું છે. એનો અર્થ એ નથી કે અમે સફલતાની સમીપ પહોંચી ગયા છીએ, એવી બધી ભ્રાન્ત ધારણાઓમાંથી અમારે યત્નપૂર્વક બચવાનું છે. આત્મવંચના બધાથી વધારે ભયાનક અભિશાપ છે. અણુવતીએ તો એનાથી ખાસ બચવું જોઈએ. આક્રમણનો ઉદ્દેશ અહીં એટલા માટે કરવામાં આવ્યો છે કે આપણે કાર્કની ઉપેક્ષા, મળક કે વિરોધથી ગભરાવું જોઈએ નહિ. અણુવતીનો

માર્ગ ખુલા પગે તરવારની ધાર પર ચાલવાનું જોતો છે. એરિસ્ટોટલને એરેનો પ્યાલો પીવડાવવામાં આવ્યો હતો. ઇશુને શૂલીપર લટકાવવામાં આવ્યો હતો. મહમ્મદ સાહેબને અતિ બીષણ વિરોધનો સામનો કરવો પડ્યો હતો. આપણા રાષ્ટ્રપિતા ગાંધીને પ્રાર્થના સ્થલમાં જ રામનામનું સ્મરણ કરતાં કરતાં ગોળીનું નિશાન બનાવવામાં આવ્યા. આ યુગના આટલા મોટા અહિંસાનાં ઉપાસકને પણ હિંસાનો શિકાર બનવું પડ્યું. એની સાથે આપણે એ પણ ભૂલવું ન જોઈએ કે આ બધા મહા-પુરુષોની સાધનાને નષ્ટ-ભ્રષ્ટ કરનારા મોટા ભાગે તેમના પોતાના જ અનુયાયીઓ હતા. ‘ન ધર્મો ધર્મિકૈર્વિના’ ધાર્મિક લોકો વિના ધર્મ રહી શકતો નથી. જે આચરણમાં જ સજીવ થઈ ને રહી શકે છે, તેને પોથીઓમાં, પાનામાં, મંદિરોમાં કે મઠોમાં સજીવ કે જીવીત બનાવીને રાખી શકાય ખરે ? આજુવતી-સંઘના વ્રતો અને પ્રતિજ્ઞાઓનો સંબંધ પણ આપણા જીવન અને આચરણની સાથે છે. કોઈ પણ વિરોધ એનો વાળ સરખે વાંકો કરી શકનાર નથી. પરંતુ આપણા ચરિત્રમાં નાની સરખી ભૂલ કે કમજોરી હશે તો એને ત્યારે ઠોકર લાગવાનું કારણ મળશે.

ઘણાભાગે એક પ્રશ્ન એ પણ પૂછવામાં આવે છે કે આ આજુવતો ગ્રહણ કરનારાઓના જીવન પર શું અને કેવી અસર થાય છે ? આ પ્રશ્ન પૂછનારા સજ્જનો પરિશિષ્ટ (૩) માં આપેલી આજુવતી-સંઘની અંતરંગ અધિવેશનની કાર્યવાહી અને આચાર્યશ્રીનું વાર્ષિક અધિવેશનમાં અપાયેલું ભાષણ જરા ધ્યાનથી વાંચવાની કૃપા કરે. એનાથી તેઓનું દેટલુંક સમાધાન જરૂર જ થઈ જશે. પરંતુ આજુવતોના યથાર્થ પાલનથી જીવનમાં થનારું પરિવર્તન તો દરેકને માંટે પોતાના અંતઃકરણમાં અનુભવ કરવાનો વિષય છે. તે વર્ણન લેખન કે દ્રશ્યનનો વિષય પણ નથી. તેથી આ પ્રશ્નનો બરાબર ઉત્તર તો આ વ્રતોનું યથાર્થ પાલન કરીને પોતાના અંતઃકરણથી જ પ્રાપ્ત કરવો જોઈએ.

એક વાત વધારે. એમ કહેવામાં આવે છે કે આચાર્ય શ્રીતુલસીને અણુપ્રતી-સંઘના સંસ્થાપક કહેવા તે ખોટું છે. આચાર્યશ્રીએ અણુ-પ્રતોની શોધ કરવાનો કે એને નવીન આદર્શના રૂપમાં જગતની સામે રજૂ કરવાનો દાવો ક્યારે પણ કર્યો નથી. બીજા કાંઈએ પણ એ વિષે એવું કહ્યું નથી. સત્ય અને અહિંસાનો સિદ્ધાન્ત મહાત્મા ગાંધીની અગાઉ પણ વિદ્યમાન હતો. પરંતુ એનો જે પ્રયોગ તેમના પોતાના અને આપણા જીવન પર ‘સત્યાગ્રહ’ અને ‘અહિંસાત્મક અસહયોગ’ ના આવિષ્કાર સ્વરૂપે કરવામાં આવ્યો તે ખરેખર જ નવીન હતો. એ રીતે આચાર્ય શ્રીતુલસીનું અણુપ્રતી સંઘના નામથી કરવામાં આવતું સંગઠન અને તેના દ્વારા દરેક મનુષ્યના જીવનના નૈતિક ઉત્થાનને માટે કરવામાં આવનારો પ્રયોગ પણ જરૂર નવીન છે. ક્રાન્તિકારી પ્રયોગો આવી રીતે જ નવીન હોય છે અને આવીજ રીતે નવીન ઇતિહાસનું નિર્માણ કરે છે. આશા રાખવી જોઈએ કે અણુપ્રતી-સંઘનો આ પ્રયોગ પણ એક નવીન ઇતિહાસનું નિર્માણ કરવામાં સફલ થશે.

અણુપ્રતી સંઘના પ્રથમ અધિવેશનનું આ વિવરણ, અમને આશા છે કે અનેક બ્રાંતિઓ અને ખોટી માન્યતાઓને દૂર કરવામાં સહાયક થઈ શકશે. એનાથી સંઘનો પરિચય મેળવવામાં જોઈતી સહાયતા મળી રહેશે. અણુપ્રતોનો સ્વીકાર કરીને કલ્યાણ માર્ગના પથિક બનવા માટે પણ આ વિવરણ અનેકાને પ્રેરણા તથા સહાયતા આપી શકશે.

જે ભાઈજાહેનો આ મંત્રાંધમાં વધારે જાણવા ઇચ્છતા હોય અને વિશેષ સાહિત્યનું અધ્યયન કરવા આહતા હોય તેઓ ‘આદર્શ સાહિત્ય સંઘ’ નયા બજાર, દિલ્લી ના સરનામે પત્રવ્યવહાર કરવાની કૃપા કરે.

દિલ્લી

સત્યદેય વિદ્યાલંકાર,

૩ જૂન શનિવાર.

સ્વાગત મંત્રી.

આણ્વતી-સંઘ

પહેલું

વાર્ષિક અધિવેશન

પ્રાયઃ દેશમાં સર્વત્ર ફેલાયેલી-અનૈતિકતા, બ્રષ્ટાચાર અને લાંચ રૂઝવતની બદી આદિના-કદાચારની વિરુદ્ધ તે એક રક્તહીન ક્રાંતિની જોરદાર લહરી હતી કે જેનો ઉદ્ગમ તે દિવસે દિલ્હી શહેરના મુખ્ય સાર્વજનિક કેન્દ્ર ટાઉન હોલમાં થયો. વડવૃક્ષના નાનકડા ખીજને વાવવા સમાન તે ગંભીર અને શાંત અનુષ્ઠાન જે દૃઢ નિશ્ચયથી કરવામાં આવ્યું, તે જો રંગ પકડી શક્યું તો એમાં દેશનો કાયાકલ્પ કરવાની પ્રચંડ શક્તિ રહેલી છે. વ્યક્તિની દૃષ્ટિને અન્તર્મુખી બનાવીને તેને આત્મચિંતન અને આત્મપરીક્ષણમાં નિમગ્ન કરનારી આ પ્રવૃત્તિ શાંત હોવા છતાં પોતાની અંદર અતિપ્રચંડ શક્તિ ધરાવે છે. એનું દિવ્ય સ્વરૂપ એની ગંભીરતાથી આંકી શકાય છે. આ ભવ્ય સમારોહ તે દિવસે ૩૦મી એપ્રિલ રવિવારને રોજ દિલ્હીના ટાઉનહોલમાં આણ્વતી સંઘના પ્રથમ વાર્ષિક અધિવેશનના રૂપમાં એના સંસ્થાપક આચાર્ય શ્રી તુલસીના નેતૃત્વ અને સંરક્ષણ નીચે આશાતીત સફલતાની સાથે થયો. દિલ્હીની બપોરની સખ્ત ગરમીમાં પણ હાજર રહેલી સાત થી આઠ હજાર વ્યક્તિઓએ પહેલેથી છેલ્લે સુધી બધી કાર્યવાહીમાં પૂરે પૂરી શાંતિથી ભાગ લીધો. ચાંદની ચોકમાં આવેલા દિલ્હી મ્યુનિસિપાલ્ટીના ટાઉન હોલની પાછળના ભાગમાં એક સાદો મંડપ બનાવવામાં આવ્યો હતો. તે માનવમેદનીથી ઉભરાઇ ગયો. આચાર્ય શ્રી તુલસી લગભગ સવા વાગે પધાર્યા. ટાઉન હોલ તરફના એક ઝિંચા આસન પર તેઓ વિરાજમાન થયા. તેઓની બરાબર સામે પત્રકારો અને દિલ્હીની વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓને બેસવાની ગોઠવણ હતી. ડાખી બાજુ

મહિલાઓને ખેસવાની વ્યવસ્થા હતી, જેમાં અણુપ્રાત ગ્રહણ કરનારી મહિલાઓ પણ સામેલ હતી. સાધુ સંત અને સતીજીઓ પણ ઘણી મોટી સંખ્યામાં હાજર હતા.

બધી હાજરી સાત થી આઠ હજારના આશરે હતી. લગભગ અઢી હજાર સ્ત્રીપુરુષો બહારથી પધાર્યા હતાં. દિક્ષીની જનતા અને ખાસ માણસો એ બધી કાર્યવાહીમાં ગંભીરતાથી ભાગ લીધો. બપોરનો સમય હોવા છતાં વાતાવરણ અત્યંત શાંત અને ગંભીર રહ્યું. અધિવેશનને સાર્વજનિક સમારોહનું સ્વરૂપ આપવા છતાં ધાર્મિક સમારોહ જેવી ગંભીરતા છવાયેલી હતી. આચાર્યશ્રી તથા સાધુસંતો અને સતીજીઓની હાજરીમાં અધિવેશનને અત્યંત ગંભીર, શાંત અને ધાર્મિક સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થયું હતું. કોઈ પણ ધાર્મિક સમારોહ આ પ્રકારના વાતાવરણમાં આટલી શાંતિથી થયાનો આ અવસર અપૂર્વ હતો. તે દૃશ્ય ખરેખર જેવા જેવું હતું કે જ્યારે હાજર રહેલા અણુપ્રતીઓએ આચાર્યશ્રીની સામે ઊભા થઈને પ્રતિજ્ઞાઓ ગ્રહણ કરી. મુનિશ્રી નગરાજજીએ અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ સંબંધી પ્રતિજ્ઞાઓ અક્ષરશઃ બરાબર વાંચી અને પાંચે વાર અણુપ્રતીઓએ ઊભા થઈને પ્રતિજ્ઞાઓ ગ્રહણ કરી.

અધિવેશન પ્રારંભ

દોઢ વાગ્યાના સુમારે આચાર્યશ્રીએ અધિવેશન શરૂ થયાની ઘોષણા કરી. નમસ્કાર-મંત્રના ઉચ્ચારણની સાથે મંગલ તરીકે તેઓશ્રી નીચેના પદો બોલ્યા અને તેનો ભાવ પણ સરલ શબ્દોમાં વ્યક્ત કર્યો.

મંગલાચરણ

ગમો અરિહંતાણં ।

ગમો સિદ્ધાણં ।

ણમો આયરિયાણં ।
 ણમો ઉવજ્ઞાયાણં ।
 ણમો લોએ સવ્વસાહૂણં ।
 સિદ્ધાણં ણમ્મો કિચ્ચા, સંજયાણં ચ ભાવઓ ।
 અત્થધમ્મગદ્દં તચ્ચં, અણુસિદ્ધિં સુણેહ મે ।
 ચત્તારિ મંગલં । અરિહંતા મંગલં । સિદ્ધા મંગલં ।
 સાહૂ મંગલં ।

કેવલી-પત્રત્તો ધમ્મો મંગલં ॥
 બુદ્ધસ્ત્વમેવ વિબુધાર્ચિતબુદ્ધિબોધાત્
 ત્વં શંકરોઽસિ ભુવનત્રયશંકરત્વાત્ ।
 ધાતાઽસિ ધીરશિવમાર્ગવિધેર્વિધાનાત્
 વ્યક્તં ત્વમેવ ભગવન્ પુરુષોત્તમોઽસિ ॥
 તુભ્યં નમસ્ત્રિભુવનાર્તિહરાય નાથ,
 તુભ્યં નમઃ ક્ષિતિતલામલભૂષણાય ।
 તુભ્યં નમસ્ત્રિજગતઃ પરમેશ્વરાય,
 તુભ્યં નમો જિનભવોદધિશોષણાય ॥
 એવં સુ ણાણિણો સારં જં ન હિંસઈ કિંચણ ।
 અહિંસા સમયં ચેવ, ઇયાવન્તં વિયાણિયા

જ્ઞાનીની જ્ઞાનપ્રાપ્તિનો સાર એ છે કે કોઈની હિંસા કરવી નહિ.
 અહિંસાનો એજ માર્ગ એક માત્ર વિજ્ઞાન છે.

રાગો ય દોસો વીઅં કમ્મવીઅં,
 કમ્મં ચ મોહપ્પભવં વદન્તિ ।
 કમ્મં ચ જાઈ મરણસ્સ મૂલં,
 દુક્ખં ચ જાઈ મરણં વયન્તિ ॥

રાગ અને દ્રેષ, એ એ કર્મનાં ખીજ છે. કર્મ મોહથી પેદા થાય છે.
જન્મ-મૃત્યુનું મૂલ કર્મ છે. જન્મ-મૃત્યુને દુઃખ કહેવાય છે.

दुक्खं हयं जस्स न होइ मोहो,
मोहो हओ जस्स न होइ तण्हा ।
तण्हा हया जस्स न होइ लोहो,
लोहो हओ जस्स न किंचणई ॥

તેનું દુઃખ હણાયું છે, જેને મોહ નથી. તેનો મોહ હણાયો છે,
જેને તૂણ્યા નથી. તેની તૂણ્યા હણાઈ છે, જેને લોભ નથી. તેનો
લોભ હણાયો છે, જેને કોઈ પણ પ્રકારની આસક્તિ નથી.

इमं च मे अत्थि इमं च नत्थि,
इमं च मे किञ्चमिमं अकिञ्चं ।
तं एवमेवं लालप्पमाणं,
हरा हरंति त्ति कहं पम्पओ ॥

આ મારું છે, આ મારું નથી. આ મારે કરવાનું છે, આ મારે
કરવાનું નથી. એવી એવી કલ્પનાઓ કરતાં કાલ લઈ જાય છે, ત્યાં
પ્રભાદ કેવી રીતે કરાય ?

वियाणिया दुक्खविवड्ढणं धणं,
ममत्तबंधं च महाभयावहं ।
सुहावहं धम्मधुरं अणुत्तरं,
धारेह निब्बाण गुणावहं महं ॥

એમ સમજો કે-ધન દુઃખને વધારનારું છે, મમત્વ-અંધન મહા-
ભયંકર છે. ધર્મ જ સુખદ અને સર્વત્રેષ્ટ છે, મહાન્ છે અને નિર્વાણનો
ઉપાય છે. તેનો સ્વીકાર કરો.

ન તં અરી કઠ્ઠછેત્તા કરેડ,
 જં સે કરે અપ્પણિયા દુરપ્પા ।
 સે નાહિદ્દય મચ્ચુ મુહં તુષત્તે,
 પચ્છારગુતાવેણ દયાવિહૂણો ॥

જેવો અનર્થ કંઠછેદ કરનારો શત્રુ નથી કરતો, તેવો અનર્થ પોતાની
 દુષ્પ્રવૃત્તિઓ કરે છે. મૃત્યુના મુખમાં જઈ પડતાં એનું લાન થાય છે.
 પછી દયાહીન પુરુષો પશ્ચાત્તાપ કરે છે.

અપ્પાહુ खलु समयं रक्खियव्वो,
 सव्विदिण्हिं सुसमाहिण्हिं ।
 अरक्खिओ जाइ पंहं उवेइ,
 सुरक्खिओ सव्वदुहाण मुच्चइ ॥

આત્માની સતત રક્ષા કરવી જોઈએ. એનો ઉપાય ધંદ્રિયોની
 સમાધિ છે. અરક્ષિત આત્મા જન્મ-મરણની વૃદ્ધિ કરે છે અને સુરક્ષિત
 આત્મા સર્વ દુઃખોમાંથી મુક્ત થાય છે.

પ્રાર્થના

આ મંગલપાઠ પછી સતીજીઓએ નીચેની પ્રાર્થના કરી.

સંતસ્ત જગતકે તુમહી,
 લગવન વિશ્રામ હો;
 તુમ અનધ અરૂપ અરૂજ હો,
 પ્રાણોંકે પ્રાણ હો.
 તુમ સર્વદર્શી સમદર્શી,
 સંતત નિષ્કામ હો;

તુમ હો પ્રતીક સમતા કે,
 વૈષમ્યસે પરે.
 હમમેં બી સમતાકે પ્રતિ,
 નિશા ઉદામ હો;
 મતપક્ષ વિવર્જિત તુમ હો,
 કુવ-સત્ય હે પ્રભો.
 તુમ સત્યગવેષક તો ફિર,
 હડકા કયોં કામ હો;
 રાગાદિદોષ જોતા,
 સખકે પ્રણુમ્મ;
 વિધિ-હરિ-હર જિનકા કુછ બી,
 ચાહે હિર નામ હો.

મુનિ શ્રીનયમલગુએ અધિવેશનનો નક્કી થયેલો કાર્યક્રમ વાંચી સંભળાવ્યો.

સ્વાગત-ભાષણ

હિન્દીના યશસ્વી પત્રકાર શ્રીસત્યદેવ વિદ્યાલંકારે ગમ્ભીર અને સ્થિરવાણીમાં સ્વાગત-ભાષણ વાંચ્યું તેમણે કહ્યું કે—

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી સન્તસતીજી ! અણુવ્રતી ભાઈ બહેનો અને અન્ય ઉપસ્થિત સજ્જનો !

આપનું સ્વાગત કરતાં પહેલાં આ અપોરની સખ્ત ગરમીમાં આપને અહીં આવવા માટે જે તકલીફ આવી છે, તેના માટે આપની પાસે ક્ષમા માગવા ઇચ્છું છું. દિલ્હીના અપોર કેટલા ગરમ હોય છે, તેનો સામાન્ય ખ્યાલ હોવા છતાં, અમે એ કલ્પના ન કરી શક્યા કે એત્રણ દિવસમાં જ ગરમીનો પ્રકોપ આટલો

અધા વધી જશે. આ ગરમીને જોતા કેટલાક સજ્જનોએ સૂચવ્યું હતું કે અધિવેશન મુલતવી રાખવું અને તેના સમયમાં ફેરફાર કરવો. પરંતુ અણ્ણત્રીને માટે એ શોભારૂપ ન હતું કે તેઓ પોતાના પહેલા જ સાર્વજનિક વ્રત કે સંકલ્પમાં કુદરતથી હારી જાય અને સમય અથવા દિવસમાં ફેરફાર કરે. અમે વિચાર કર્યો કે અણ્ણત્રીઓને આપણે જે અગ્નિપરીક્ષામાં મૂકવાના છે. તેનો પ્રારંભ, ભલે અણ્ણરૂપમાં જ થાય. છતાં શા માટે પૂર્વયોજના મુજબ જ ન કરવો ? વળી જે ભાઈઓને આ અધિવેશનને માટે જ દૂર દૂર થી પધાર્યા છે, તેમની અગવડનો વિચાર પણ કરવો રહ્યો. અમને પૂર્ણ વિશ્વાસ છે કે આપ અધા અને બહારથી પધારેલા ભાઈઓને ગરમીના ઉપદ્રવને, ઉતારાની અગવડને, ખાવાપીવાની મુશ્કેલીને અને આવવા જવાની તકલીફને ભૂલી જશે. આ આશા અને વિશ્વાસથી હું આપ બધાનું હાર્દિક સ્વાગત કરું છું.

મારો સંકાય

જ્યારે મને સ્વાગત મંત્રી થવા ઉપરાંત સ્વાગત ભાષણ કરવાની જવાબદારી સોંપવામાં આવી, ત્યારે મને સંકાય થયો અને હું ભારે મુંઝવણમાં પડી ગયો. અણ્ણત્રી-સંઘનો પહેલો પરિચય ગયાં વર્ષે હું જયપુર ગયો, ત્યારે થયો હતો. સંઘની પરિચય-પુસ્તિકા હું એક જ શ્વાસે જોઈ ગયો. પછી મેં એનું અધ્યયન પણ કર્યું. તે જ વખતે હું સંઘ તરફ આકર્ષિત થયો હતો. સંઘના આ અધિવેશનની ચર્ચા થતાં એને દૃઢ્યંગમ બનાવવા માટે ફરી એક વાર હું એનું વાચન કરી ગયો. આપણા દેશ અને દેશવાસીઓ માટે એની આવશ્યકતાનો અનુભવ હું પહેલાં જ કરી ચૂક્યો હતો. તેથી મારા સંકાય અને મુંઝવણને દૂર થતાં બહુ વાર ન લાગી. એટલે મારા સાથીઓના નિર્ણયને મેં આજ્ઞા ગણીને માથે ચઢાવ્યો. પરંતુ સ્વાગતનું કામ કંઈ મામૂલી નથી. મહારાજ યુધિષ્ઠિરના રાજતિલક પ્રસંગે સ્વાગતનું

કામ લગવાનું શ્રીકૃષ્ણને સોંપવામાં આવ્યું હતું. એમના જેવી વિદ્વતા, યોગ્યતા, અનુભવ, કાર્યકુશલતા અને અદ્વાયી વધારે તો અલૌકિક ગુણ અને અલૌકિક વ્યક્તિત્વ જેનામાં નથી, તે સ્વાગતનો ભાર તથા તેની જવાબદારી કેવી રીતે ઊપાડી શકે? પરંતુ એ વાતનો મને પરમ સંતોષ છે કે અણ્ણવ્રતી-સંઘ એવાં માણસોની સંસ્થા છે કે જેઓ જીવનમાં વધારેમાં વધારે સ્વાવલંબી અને વાની ઈચ્છા રાખે છે, જે દુનિયાને ભારરૂપ ન થતાં બીજાનો ભાર પોતાના ખભા પર ઉઠાવવાને યાહે છે, અને જેઓ દુનિયાની પાસેથી ઓછામાં ઓછું લઈને તેને વધારેમાં વધારે આપવાની સાધના અંગેની તૈયારીમાં જોડાઈ જવાને ઈચ્છે છે. એવા ભાઈ-બહેનોના સ્વાગતનો ભાર અને જવાબદારી હોઈ જ શું શકે?

ક્રાંતિકારી-સ્વરૂપ

અણ્ણવ્રતી-સંઘ એક સંસ્થા, સંગઠન, આદેશન અને યોજના છે, કે જેની આગળ, આજના લોકોચારને દેખતાં, ‘ક્રાંતિકારી’ વિશેષણ વિના સંક્રાંતિ-વિના સંદેહે લગાડી શકાય તેમ છે. કમમાં કમ મારું આકર્ષણ તો એના એ ક્રાંતિકારી સ્વરૂપને લીધે જ થયું છે. સાંપ્રદાયિકતા અને સમ્પ્રદાયવાદમાં જ નહિ, પરંતુ ધર્મ-કર્મના આજકાલના રૂપરંગમાં મને જરા જેટલીયે શ્રદ્ધા કે વિશ્વાસ નથી. મારા મિત્રો છુટથી મને ‘નાસ્તિક’ કહી રહ્યા છે. તેથી આ સંઘમાં હું જોડાયો તે અંગે તેમાંના કેટલાકને આશ્ચર્ય, સંદેહ અને અવિશ્વાસ પણ છે. છેલ્લા થોડા દિવસોમાં એક મોટા સરકારી અધિકારીએ મને પૂછ્યું કે ‘તમે પણ શું એ સંપ્રદાયના છો?’ મેં એમને તરત જ ઉત્તર આપ્યો કે હું બધા સંપ્રદાયનો છું, અથવા બધા કોઈ પણ સંપ્રદાયનો નથી. જે કંઈ બધા સંપ્રદાયોમાં સમાન રૂપથી છે, તેને જ માને છે, તે બધા સંપ્રદાયોને સ્વીકારવાનો દાવો કરી શકે છે. અને જે કંઈ એક બીજાથી વિરુદ્ધ છે, તેને નહીં માનનારાનો બધા તિરસ્કાર

કરી શકે છે. સમાજમાં ક્રાંતિ કરવાની આકાંક્ષા રાખનારાઓ માટે આ તિરસ્કાર જ સરુથી મોટો પુરસ્કાર છે. તેથી એવા ક્રાંતિકારીઓએ એ લોકાપવાદને અમૃત માનીને, પોતાના લક્ષ્ય પર અડગ રહીને, સ્વીકૃત માર્ગ પર આગળ જ વધ્યા કરવું જોઈએ.

નક્કર સંસ્થા

મને એમાં જરા પણ સંદેહ કે શંકા નથી કે આણુઓંબ અને હાઈડ્રોજન બોંબના આ જમાનામાં આણુવ્રતી-સંઘ જેવી એક નક્કર સંસ્થાની આવશ્યકતા માત્ર આપણા દેશને જ નહિ, પરંતુ બે મહાયુદ્ધોના ભીષણ આઘાતથી અત્યંત ધવાયેલા વિશ્વની સમસ્ત દુઃખી જનતાને પણ છે. બધા સંપ્રદાયો અને ધર્મમાં જે કંઈ શ્રેષ્ઠતમ સારભૂત તત્ત્વ છે, તેનો સમાવેશ સંઘની લગભગ ૯૦ પ્રતિષ્ઠાઓ અથવા સૂત્રોમાં થઈ જાય છે. આ સૂત્રોને માનવ જીવનની એવી રૂપરેખા કહી શકાય તેમ છે કે જેનો સ્વીકાર બધા ધર્મો, સંપ્રદાયો, વર્ગો, જાતિઓ, દેશો અને રાષ્ટ્રોના લોકો કોઈ પણ ભેદ કે સંકાય વિના કરી શકે છે.

પૂર્વ અને પશ્ચિમની દૃષ્ટિ

ભાષ્યો અને બહેનો !

પૂર્વ અને પશ્ચિમની દૃષ્ટિમાં સહુથી મોટો મૌલિક તફાવત એ છે કે પ્રથમની દૃષ્ટિ અંતરંગ છે, જ્યારે બીજાની દૃષ્ટિ બહિરંગ છે. આ બીજા પ્રકારના લોકો બધી સમસ્યાઓને બાહ્ય દૃષ્ટિએ જ જુએ છે. અમેરિકાને પોતાની રક્ષા માટે આટલાંટિક મહાસાગરના આ કિનારે યુરોપના દેશોમાં કિલ્લેબંદી કરવી આવશ્યક જણાય છે. બીજા બાજુ તે પ્રશાંત અને હિંદી મહાસાગરમાં મથકો જમાવવાનું આવશ્યક સમજે છે. તેને એ વાતની ચિંતા કે શીકર નથી કે તેમાં કેટલા નાના મોટા બીજા દેશો કીડાની માફક ચગદાર્ધ જશે. બે મહાયુદ્ધોમાં લાખો

માનવનું અલિદાન આપ્યા પછી પણ આ લોકો કંઈ શીખ્યા નથી. તેઓ પોતાના એ જ માર્ગ પર અસ્પૃશિત ગતિએ નિરંતર ચાલ્યે જ ગય છે. વિનાશની નવામાં નવી અને ભીષણમાં ભીષણ શોધાના દિલ કંપાવનારા સમાચારો યમરાજના સંદેશ રૂપે દર ચાર-છ માસે સાંભળવામાં આવે છે. રૂઝવેસ્ટ, ચર્ચિલ, સ્ટેલિન, હિટલર, મુસોલિની, ટોન્ને અને તેમના જેટલા પણ સાથીઓ છે, તે બધા ઈશ્વર, ધર્મ અને શાંતિના નામે જ આ બધું કરતા હતા. આજે પણ તેવા નામે જ બધું કામ ચાલી રહ્યું છે અને અણખોળના ગર્ભમાંથી વિશ્વશાંતિને જન્મ આપવાનો પ્રયત્ન થઈ રહ્યો છે. પરંતુ આજે પણ મનુષ્ય ઈશ્વર, ધર્મ અને શાંતિથી તેટલો જ દૂર છે કે જેટલો તે વિશ્વયુદ્ધમાં અને તેની પહેલાં હતો.

પશ્ચિમની વિચારધારા અને જુદા જુદા વાદો યુદ્ધવિષયક શોધોની માફક નિષ્કળ જવાનું મુખ્ય કારણ એ છે કે તે મનુષ્યની અંદર છુપાઈ રહેલી મહત્તાને ન જગાડતા તેને બહારથી ઇન્જેક્શન મારવાનો પ્રયત્ન કરે છે. એમના પ્રયત્નનું ધ્યેય વ્યક્તિ કે તેનો આત્મા નથી. પરંતુ સમાજ અથવા સમષ્ટિ છે કે જેની આગળ વ્યક્તિનું નથી તો કોઈ અસ્તિત્વ કે નથી કોઈ મહત્ત્વ. આજે સમષ્ટિનું સ્થાન પણ રાષ્ટ્રે લઈ લીધું છે. આ રાષ્ટ્રવાદ પણ—જેમાં વ્યક્તિ માત્ર તોપ-બન્દુક અને ગોળીઓનો ખોરાક બની ગઈ છે—કેટલું ભીષણ રૂપ ધારણ કરી રહ્યો છે ? જે ઇર્ષ્યા, દ્રેષ, વૈમનસ્ય તથા કાલુષ્ય માત્ર અમુક વ્યક્તિઓ પૂરતાં મર્યાદિત હતાં, તે રાષ્ટ્રવ્યાપી બની ગયાં છે. એનું પરિણામ એ આવ્યું છે કે ધાત-પ્રતિધાત અને હિંસા-પ્રતિહિંસામાં પડી ગયેલો આજનો મનુષ્ય પોતાના હાથે જ પોતાના વિનાશની ચિતા રચવા લાગી ગયો છે. અને આશ્ચર્ય તો એ છે કે આ મૂર્ખતાપૂર્ણ વિનાશને જીવન માની લેવામાં આવ્યું છે. યુદ્ધમાં શાંતિ અને વિનાશમાં જીવન માનનારા પશ્ચિમના મનુષ્યને મુખ્ય અને શાંતિ ક્યારે, કેમ અને ક્યાંથી મળી શકે ?

આપની માન્યતા

આપણી માન્યતા પશ્ચિમની આ માન્યતાથી સર્વથા ભિન્ન છે. આપણે એમ માનીએ છીએ કે પ્રત્યેક મનુષ્યના હૃદયમાં મહાનતા છુપાયેલી છે, જે પશુતા મનુષ્યના સર્વ અંગ પર છવાઈ જવા ઇચ્છે છે, તેનો પ્રતિકાર આ મહાનતાને જનમૂત કરવાથી જ થઈ શકે છે. તેથી આપણા બધા ધર્મો, બધા સંપ્રદાયો, બધા ધર્માચાર્યો અને બધા મહાપુરૂષો મનુષ્યની આ સ્વાભાવિક મહાનતાને જનમૂત કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. ‘ઉઠો, જાગો અને શ્રેષ્ઠતાને પ્રાપ્ત કરો’ ની વૌષણ સંભવતઃ દુનિયામાં ત્યારથી સંભળાઈ રહી છે, જ્યારથી આ સૃષ્ટિમાં મનુષ્યે પોતાની આંખો ઉઘાડી છે. જરા કલ્પના તો કરો કે નિર્જીવ જણાતા આજુમાં પ્રલય મચાવનારી ભયંકર શક્તિને જગાડનારા માનવ આત્મામાં કેટલી પ્રચંડ શક્તિ કેટલી તેજસ્વિતા અને કેટલી મહાનતા છુપાઈ રહેલી હશે ? આ આજુવતી-સંઘ એ શક્તિને જગાડવાનો એક વિનમ્ર પ્રયાસ કરવાનું ઇચ્છે છે. જે આજુ અને હાઇડ્રોજનની શક્તિને લગતી શોધખોળોને વિજ્ઞાનનાં જગતમાં મહાન ક્રાંતિનું નામ આપી શકાય છે, તો આત્માની આ અદ્ભુત શક્તિને જનમૂત કરનારા અને મનુષ્યની આ રીતે શુદ્ધિ કરનારા પ્રયત્નને ક્રાંતિ અને પ્રગલ્ભ ક્રાંતિ નું નામ કેમ ન આપી શકાય ? આજુવતી-સંઘ આ દૃષ્ટિથી એક મહાન ક્રાંતિકારી પ્રયોગ છે. માનવની મહાનતાને ઢાંકી દેવાનો પ્રયત્ન કરનારી પશુતાનો એક સખલ અને સુનિશ્ચિત પ્રતિકાર છે. અનૈતિકતા તરફ લઈ જનારા ઘોર અંધકારને દૂર કરનારો એક દિવ્ય પ્રકાશ છે. અનાચાર અથવા બ્રષ્ટાચારના ઊંડા ખાડામાં ઊંઘા મોઢે ગળડાવી પાડનારી કુપ્રવૃત્તિઓથી બચવાનો સીધો માર્ગ બતાવનારી એક સુસ્પષ્ટ ચેતાવણી છે.

વિશ્વનો કાયાકલ્પ

પ્રત્યેક મનુષ્યનો આત્મા જ્યારે આ રીતે જાગી ઉઠશે, ત્યારે સમાજ, રાષ્ટ્ર તથા વિશ્વનો કાયાકલ્પ થઈ જશે. તેથી આ નાના સરખા પ્રયત્નમાં

પણ વિશ્વનો કાયાકલ્પ કરવાની મહાન શક્તિ હોવાથી છે. આપણી આજની કલ્પનાઓનું સ્વરૂપ નાનું હોઈ શકે છે, પણ તેનાથી પ્રેરાયેલા પ્રયત્નોનું આવતી કાલે આવનારું પરિણામ આપણી તે કલ્પના કરતાં સેંકડોગુણ-હજારોગુણ વધારે મોટું, વિશાલ અને વ્યાપક હશે તેમાં કોઈ શક નથી. આ શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ અને આશાથી આપણે આપણા આ પ્રયત્નમાં નવેસરથી ઝુકી પડવાનું છે. એ જ આપણા આ અધિવેશનનું લક્ષ્ય છે.

બાહ્ય બંધનની અસંલતા

એક વખત એવો હતો કે જ્યારે વ્યક્તિપર ધર્મ અને સમાજ વ્યવસ્થાનો અંકુશ બહુ કડક હતો. આજે રાષ્ટ્રનો અંકુશ ચારે બાજુ ફેલાયેલો છે. સરકારી કાયદાઓને બંધી ખીમારીઓની રામબાણ દવા માનનારાઓની આંખો પોતાના દેશની આજની સ્થિતિથી ઉઘડી જવી જાઈએ. રાજનીતિમાં મહાત્મા ગાંધીના સત્ય અને અહિંસાના મહાન પ્રયોગને હસી કાઢનારાઓએ અને સ્વરાજ્ય મળી જતાં સરકારી કાયદાઓની જાદુઈ લકડીથી સર્વ કાંઈ ચપટી વગાડીને કરી લેવાની શેખાઈ કરનારાઓએ પણ આજે એ જોઈ લીધું છે કે સરકારી કાયદાઓ સંખ્યામાં જેટલા વધતા જાય છે અને નિયંત્રણમાં જેટલા કઠોર બનતા જાય છે, તેટલાજ પ્રમાણમાં અનીતિ કાળાબાજાર, બ્રષ્ટાચાર, લાંચરૂઝવત અને અનાચાર વધી રહ્યો છે. ધર્મનાં બંધનો અને સમાજની વ્યવસ્થા શિથિલ પડી જતાં અને સરકારી કાયદાઓનું દેવાળું નીડળતાં માત્ર એક જ માર્ગ બાકી રહ્યો છે કે પ્રત્યેક વ્યક્તિ પોતાને માટે કાંઈક બંધન, વ્યવસ્થા, મર્યાદા અથવા નિયંત્રણનો સ્વીકાર કરે અને સંસ્કાર તથા ધર્માનુસારીથી એનું પાલન કરે. અણુપ્રતી-સંધની સ્થાપનામાં આ જ મૂલભૂત તત્વ છે. પ્રત્યેક અણુપ્રતી સ્વયં પોતાનો સાક્ષી છે, સ્વયં શિષ્ય અને ગુરૂ પણ છે. સંસારી મનુષ્યમાં આ સહજ અને સ્વાભાવિક લાવનાને જાગૃત કરવી એજ અણુપ્રતી-સંધનું

સંસ્થા અને સંગઠનના રુપમાં સહુથી મોટું કામ છે. એટલા માટે જ અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, અહમકાર અને અપરિગ્રહના વ્રત પાલનની નિષ્ઠા જે વ્યક્તિગત જીવન હોવું જોઈએ, તે આ સંસ્થા અને સંગઠનનો મૂળભૂત આધાર છે.

રાષ્ટ્રીય ઉપયોગિતા

આપણા લોકશાહી રાષ્ટ્ર પોતાના માટે સંપ્રદાયનિરપેક્ષ આદર્શનો સ્વીકાર કર્યો છે. તેના એ આદર્શને પુષ્ટ કરવા માટે એવી સંસ્થાઓ અને સંગઠનોની ખાસ આવશ્યકતા છે. જે સંપ્રદાયની સંકીર્ણતા, અનુદારતા અને અસહિષ્ણુતાથી તદ્દન રહિત હોય. આપણી આ સંસ્થાનું સ્વરૂપ એવું જ છે. સર્વે ધર્મો, સંપ્રદાયો, વર્ગો અને શ્રેણીઓના લોકો માટે એનો માર્ગ ખુલ્લો છે. આજે પણ એમાં બધા લોકો સામેલ છે. તેથી રાષ્ટ્રીયતાપ્રધાન પ્રવૃત્તિ ન હોવા છતાં આ સંઘ રાષ્ટ્રનાં શક્તિ અને બલમાં અભિવૃદ્ધિ કરનારો છે. રાષ્ટ્રીય દષ્ટિએ પણ એની ઉપયોગિતા નિર્વિવાદ છે.

કેટલાક લોકોને એ વાતનો વાંધો છે કે એક ખાસ સંપ્રદાયના આચાર્ય જ એના નાયક કેમ છે? તેઓને એમાં સાંપ્રદાયિકતાની ગંધ આવી રહી છે. તે સંબંધી એટલું જ જણાવવાનું કે આચાર્યશ્રીના વિચારો અને ઉપદેશોમાં સાંપ્રદાયિકતાની છાયા જરા પણ નથી. તેઓ એનો નિરંતર વિરોધ કરી રહ્યા છે. આચાર્યશ્રીએ પોતે જ આ સંસ્થાને અસાંપ્રદાયિક આકાર આપ્યો છે. તેઓ તો તેરા પંથને પણ એક સંપ્રદાય ન ગણતાં એક ક્રાંતિ માની રહ્યા છે. તેઓ એને મારો પંથ ન કહેતાં તેરા પંથ એટલે ભગવાનનો કે માનવનો પંથ કહે છે. તેથી એવી કોઈ આશંકા કે સંદેહ પ્રગટ કરવો નકામો છે. ભગવાન કૃષ્ણને પણ છેવટે અર્જુનને કહેવું પડ્યું હતું કે ‘મામેકં શરણં વ્રજ’ તે ‘મામેકં’ માં જેને સંકીર્ણતા કે સાંપ્રદાયિકતા દેખાતી નથી, તેમણે આ સંસ્થા અને સંગઠનના આ સ્વરૂપમાં પણ સંદેહ કે શંકા

કરવા ન જોઈએ અને તેને સફલ બનાવવામાં પોતાનો પૂરો સહકાર આપવો જોઈએ.

હું ફરી એક વાર આપ બધાનું હાર્દિક સ્વાગત કરું છું.

આણ્વતી-સંઘની સ્થાપનાનું મહત્ત્વ મુનિશ્રી નથમજીનું ભાષણ

સ્વાગત-ભાષણ પછી આણ્વતી-સંઘની સ્થાપનાનું મહત્ત્વ દર્શાવતાં મુનિ શ્રી નથમજીએ પોતાના હૃદયગ્રાહી મર્મસ્પર્શી ભાષણમાં કહ્યું કે—

આણ્વતીના યુગમાં આણ્વતી-સંઘની સ્થાપના એક મહત્ત્વ પૂર્ણ ઘટના છે, એ ભૌતિકતા પર અધ્યાત્મનો વિજય છે. માનવ જુદા જુદા સંગઠનો, જાતિઓ અને વર્ગમાં રહેતો આવ્યો છે. જ્યારે જ્યારે જેવી આવશ્યકતા હોય છે ત્યારે ત્યારે તેવો જ સમૂહ બને છે; એ દિવસ આગળ કે પાછળ. આ સંઘનું સ્વરૂપ શાશ્વતિક છે. જતાં એનું વર્તમાન સ્વરૂપ સામયિક આવશ્યકતાનું પરિણામ છે. અનૈતિકતાથી ઉદ્દેશિત માનવનો સ્વર ધીમે ધીમે ઠંડો પડી ગયો છે. શ્રદ્ધા અને કર્મનો મેળ રહ્યો નથી. કથની અને કરણીમાં પૂર્વ અને પશ્ચિમ જોટલું અંતર છે. સત્ય માત્ર જ્ઞાનનો વિનોદ જ રહી ગયું છે. શુષ્ક તર્કવાદના આડામાં હૃદય વિલીન થઈ ગયું છે. ભારતીય તત્ત્વવિદ્યેએ કહ્યું છે કે સત્યની શોધ અને આચરણ એ પૂર્વધાર્ગ છે. જ્ઞાન પાંચળું છે, કર્મ આંધળું. શ્રદ્ધાને મસ્તક હોતું નથી, જ્ઞાનને હૃદય. પૂર્ણ બનવું હોય તો બધાનો સમન્વય કરીને ચાલો. ચાલનારો થોભી જવાને ઇચ્છતો નથી. એને ફક્ત એક દિશા કે સંકેત જોઈએ. આચાર્ય શ્રીગુલસીએ તે તમને આપેલ છે. સંકેતો વ્યક્તિઓ ચાલવાને તૈયાર થઈ છે. ગૃહસ્થોએ ભૌતિક દુનિયાના મગમગાટમાં રહેવા જતાં, જે દૈનિક સંકલ્પ કર્યો છે, તે માટે તેઓ ધન્યવાદને પાત્ર છે.

હું ઇચ્છું છું કે આ પ્રવૃત્તિઓ દૃષ્ટિકોણમાં પરિવર્તન લાવે-
દૃષ્ટિ ખોટી છે. એથી જીવન સુધરતું નથી. સુધારણા કોઈ બાબત વસ્તુ
નથી. તે આત્માની અંતરંગ પ્રવૃત્તિ છે. કાર્ય દઢ ભાવનાની મર્યાદા
ખોટી શકતું નથી. લોકો કહે છે કે ધુરાઈઓ બહુ વધી ગઈ એ
સાચું પણ છે. પરંતુ તે છેલ્લાં ? એ પણ વિચાર્યું હશે ? જડમાં કોઈ
ધુરાઈ હોઈ શકતી નથી. જે ભલાઈ કરવાનું જાણતા નથી તે ધુરાઈ
પણ કેવી રીતે કરે ? ભલાઈ અને ધુરાઈનું યંત્ર ખીજતે માનવા એ
બૂત છે. તેથી આપણા ઋષિઓએ ‘સંપિક્ષણ અપ્યગમ્યપ્રણ’ ‘પોતે
ખોતાને જ જુઓ અને સુધારો’ એવો ઉપદેશ આપ્યો. અણુવ્રતી સંઘનો
આધારસ્થલ એજ છે. એને સમજી લેવાથી દુનિયાની કોઈ સમસ્યા
મુંઝવી શકશે નહિ, એવો મને વિશ્વાસ છે.

શુભ-સંદેશ

સ્વાગત મંત્રી શ્રી સત્યદેવ વિદ્યાલંકારે અધિવેશન અંગે આવેલા
સંદેશોમાં સભાગાવતાં કહ્યું કે આપણે અધિવેશનનું કાર્ય આ સ્વરૂપમાં
જલદી શરૂ કરી શક્યા નહિ. સ્વાગત સમિતિ તરફથી નિમંત્રણે
મોકલવામાં બહુ વિલંબ થઈ ગયો. આપણા બડા પ્રધાન પંડિત
જવાહરલાલ નેહરુએ આપણા પર બે પત્રો પાડ્યા છે અને બન્ને પત્રોમાં
સમયના અભાવથી હાજર રહેવાની તથા વિસ્તૃત સંદેશો મોકલવાની
અશક્તિ પ્રકટ કરી છે. આચાર્યશ્રી બે દિવસ પહેલાં જ રાષ્ટ્રપતિની
વિનંતિથી ‘ગવર્નમેન્ટ હાઉસ’ માં પધાર્યા હતા, ત્યાં રાષ્ટ્રપતિ ડોક્ટર
રાજેન્દ્રપ્રસાદજીની સાથે અનેક વિષયો પર અને ખાસકરીને અણુવ્રતી-સંઘની
આગતમાં બણે વાર્તાવાપ થયો. રાષ્ટ્રપતિ આ સંઘ પ્રત્યે બણી
અભિરુચિ ધરાવે છે. તેઓએ સફલતાની આશા રાખતાં એવો અભિપ્રાય
પ્રગટ કર્યો કે પ્રચાર, ઉપદેશ અને સહિષ્ણુતાથી તેઓનો સંદેહ દૂર કરો
કે જોએને આમાં સંકીર્ણ સાંપ્રદાયિકતા નજરે પડે છે. કાલે અમે
શિક્ષા મંત્રી મૌલાના અબુલ કલામ આઝાદ સાહેબને ત્યાં ગયા હતા.

શિક્ષાપ્રેમી પ્રો. હુમાયૂં કબીરને પણ મળવાનું થયું. મહાસભાની કારોબારીની બેઠકે તથા અન્ય કાર્યોનાં કારણે તેઓએ અહીં પધારવાની અશક્તિ જાહેર કરી. તે પણ અમને કેટલાક સંદેશાઓ પ્રાપ્ત થયા છે. ને બીજા પ્રાપ્ત થશે એવી આશા છે. તે બધા આપ અધિવેશનના વૃત્તાંતમાં વાંચી શકશો. શ્રીયુત રાજગોપાલાચારી, મુંબઈના ગવર્નર રાજ મહારાજસિંહ, વડા પ્રધાન શ્રી બાલ ગંગાધર ખેર, ઓરિસાના તત્કાલીન વડા પ્રધાન શ્રી હરિકૃષ્ણ મહેતાજી, શાંતિનિકેતનના શ્રી ગુરુદયાલ મલ્લિક તથા અન્ય સજ્જનોના સંદેશાઓ તેમણે વાંચી સંભળાવ્યા.

પ્રાપ્ત થયેલા બધા સંદેશાઓ આ વિવરણના છેડે પરિશિષ્ટમાં આપેલા છે.

સંક્ષિપ્ત વાર્ષિક કાર્ય-વિવરણ

મુનિશ્રી નથમલજી સ્વામીએ સંઘની પ્રગતિનો નીચે જણાવેલો. હેવાલ વાંચી સંભળાવ્યો :—

સંવત ૧૯૯૩ ના ભાદરવા માસમાં જ્યારે આચાર્ય શ્રીતુલસીના ખભે શ્રી જ્ઞેન શ્વેતાંબર તેરાપંથ સંસ્થાના આચાર્યપદનો ભારે ખોળે આવ્યો, ત્યારથી તેઓનું વૈયક્તિક જીવન લોકજીવનમાં પલટાઈ ગયું. બાવીશ વર્ષના એક નવયુવાન હોવાના કારણે તેઓના વિચારમાં નવીનતમ કાર્યક્રમ અને કાર્ય કરવામાં અભિનવ ચેતના અને અભિનવ સ્ફૂર્તિ હતી. ફલ એ આવ્યું કે થોડા જ વર્ષોમાં લાખો મનુષ્યોના હૃદય પર તેમના અફર ભાવોની રેખાઓ અંકિત થઈ. અનીતિના ધોર અંધકાર તરફ જઈ રહેલી જનતાને એકાએક પ્રકાશ જ દષ્ટિગોચર થવા લાગ્યો. જુદા જુદા પ્રાંતોના અનેક વિખ્યાત વિચારક પુરુષો તેઓની સામે પોતાના વિચારો રજૂ કરવા લાગ્યા કે “આજે ભારતની જનતાનું જે નૈતિક પતન થઈ રહ્યું છે, તેને ક્ષીઢ.

અટકાવવા માટે કોઈ જીવંત પ્રયત્ન કરવાની આવશ્યકતા છે. એના માટે દેશના ધર્મીયાર્થી વધારેમાં વધારે જવાબદાર છે. આજના યુગની રંગદંગ જોતા આ સંબંધમાં તે ધર્મીયાર્થીની પાસેથી વધારે આશા રાખવામાં આવે છે કે જેઓ સાંપ્રદાયિકતાથી તદ્દન દૂર અને સાર્વજનિક વૃત્તિના પૂર્ણરૂપે પોષક હોય. આપમાં અમને આવશ્યક બધી શક્તિ-ઓનો પૂરેપૂરો સમન્વય દેખાય છે. તેથી આપ કોઈ વ્યવસ્થિત યોજનાથી જનતાના જીવનમાં ઘરમૂળનો ફેરફાર કરવાનો પ્રયત્ન કરો.”

આ રચનાઓથી પ્રેરાઈને વિં સં ૨૦૦૩ માં નૈતિક નિયમોનો એક તેરસૂત્રી કાર્યક્રમ જનતાને માટે તૈયાર કરવામાં આવ્યો. એક વર્ષના પ્રયત્ન પછી લગભગ ત્રીશ હજાર વ્યક્તિઓએ એ તેર નિયમોનો સ્વીકાર કર્યો. આ સુંદર પરિણામ જ જનતાની સુધુષ્ઠ આધ્યાત્મિકતા (નૈતિકતા) નું પ્રતીક હતું કે જે આચાર્યવરે આ દિશામાં પગલું ભરતાં આવ્યું હતું.

આ રીતે પોતાના તેર વર્ષના અનુભવોના આધાર પર સાંગોપાંગ અણુપ્રતી-મંદના નિયમ-ઊપનિયમોની સંકલના કરી વિં સં ૨૦૦૫ ના ફાગણ શુદ્ધિ ૨ ને રોજ સરદાર શહર (રાજસ્થાન) માં એની સ્થાપના કરવામાં આવી.

સ્થાપના-સમારોહ

પ્રાતઃકાલનો મંગલ અવસર હતો. આચાર્યવર શુભવેષોપેત કાળક પદ પર વિરાજમાન હતા. એક બાજુ સાધુ સમાજ અને બીજી બાજુ સાધ્વી સમાજ ગંભીર મુદ્રામાં ખેડો હતા. ચારે બાજુ સ્થાનિક તથા બહારથી આવેલાં હજારો સ્ત્રીપુરુષો આચાર્યશ્રી તરફ ધ્યાન લગાવીને તેમનો પવિત્ર સંદેશ સાંભળવાને આતુરતાથી ખેડો હતા. ચારે સાધ્વીઓએ ઊભા થઈને શાંત-સ્વરથી મંગલગીત ગાયું અને ત્યાર બાદ આચાર્યવરે પોતાની ગંભીર વાણીમાં ઉદ્ઘાટન-ભાષણનો પ્રારંભ

કર્યો. તેઓ શ્રીએ પોતાના ભાષણમાં અણુવ્રતી-સંઘની આવશ્યકતા, ઊદ્દેશ્ય અને તેની રૂપરેખા પર વિસ્તૃત પ્રકાશ પાડ્યો. તે ઉદ્ધાટન સંદેશ “અણુવ્રતી-સંઘ અને અણુવ્રત” પુસ્તિકાના પૃષ્ઠ ૯ પર છપાયેલો છે. ઊદ્ધાટન ભાષણ પછી પહેલો કાર્યક્રમ મંગલ-ભાવના સાથે સમાપ્ત થયો.

બીજો કાર્યક્રમ સવારના લગભગ નવ વાગ્યે શરૂ થયો. ક્રમશઃ વિધાન અને અણુવ્રત, જે હજી સુધી અપ્રકાશિત હતા, તે વાંચી, સંભલાવવામાં આવ્યા. પ્રતોની સુગમતા, કઠિનતા અને નવીનતા વગેરેને લીધે લોકમાં હર્ષ, ભય, કુતુહલ, જિજ્ઞાસા આદિ જુદા જુદા ભાવો અને જુદા જુદા રસોનો જાણે ઉદ્રેક થઈ રહ્યો. એ પ્રમાણે બીજો કાર્યક્રમ પૂરો થયો.

ત્રીજો કાર્યક્રમ મધ્યાહ્નના ૧ વાગ્યે શરૂ થયો. તાપ જોરથી પડી રહ્યો હતો. છતાં જનતા ઊભી પડી. પ્રતિજ્ઞાઓ ગ્રહણ કરવાનું કાર્ય શરૂ થયું. પ્રતોની કઠિનતાને જોતા ઘણા ખરા અવલોકનકારોનું માનવું એમ થયું હતું કે આ જાતના કઠિન પ્રતોનું પાલન કરનારા તો હજારોની સંખ્યામાંથી પાંચ-દશ જણ જ નીકલશે. પરંતુ ત્યાં નામ જાહેર કરવાનો આચાર્યશ્રીનો આદેશ થયો કે એક એક કરતાં ૭૫ વ્યક્તિઓ અણુવ્રતી પનવા માટે ઉભી થઈ. પહેલા પ્રસંગે જ પ્રાપ્ત થયેલી આ આશાતીત સફલતા અણુવ્રતી-સંઘની ઉજ્જવલ ભવિષ્યની સૂચક હતી.

આચાર્યવરે તેઓને શાંતરસથી ભરપૂર હૃદયસ્પર્શી પવિત્ર સંદેશો આપ્યો અને બાર માસ સુધી નિયમ-ઉપનિયમના પાલનની પ્રતિજ્ઞાઓ ગ્રહણ કરાવી. અગણિત નર-નારીઓના જયઘોષ સાથે ઊદ્ધાટન-સમારોહ આનંદપૂર્વક સમાપ્ત થયો.

પછી બે દિવસ સુધી અનેક વક્તાઓના અણુવ્રત સંબંધી ભાષણો. ચતાં રહ્યાં અને જનતાને યથોચિત પ્રકાશ મળતો રહ્યો.

પ્રચાર

જનતામાં જેમ જેમ વ્રતાનો પ્રચાર થયો, જેમ જેમ અનેક વ્યક્તિઓ અણુવ્રતી બનવાને માટે આવવા લાગી. પાંચ કે દસ દિવસમાં જ્યારે પણ લોકોની માગણી થતી, ત્યારે ત્યારે ‘વ્રતગ્રહણનું’ આયોજન કરવામાં આવતું; નિયમો સંભળાવવામાં આવતા અને વ્રતગ્રહણ કરનારાઓનાં નામ લખી લેવામાં આવતાં, એ રીતે કોઈ આયોજનમાં દસ, કોઈમાં વીસ અને કોઈ કોઈમાં તેથી વધુ નામો પણ પ્રાપ્ત થતાં. આ પ્રકારના આયોજનો સરદાર શહેરમાં થયા અને રતનગઢ, ચૂરુ, ફતેહપુર અને જયપુર વગેરે શહેરોમાં પણ થયા કે જ્યાં જ્યાં આચાર્ય-વરનું શુભાગમન થયું. આજ વૈશાખ શુદ્ધ ૧૨ સુધીમાં ૫૦૮ વ્યક્તિ પોતાના જીવનની અનેક ભુરાઈઓ છોડીને અણુવ્રતી બનેલી છે. એક એક આયોજનમાં આચાર્યવરને બળ્લે કલાક જેટલો સમય આપવો પડતો અને પોતાના દિવ્ય સંદેશથી જનતાને નૈતિક-અનુરાગ તરફ વાળવી પડતી હતી. બ્રિટિશી સમષ્ટિ તરફ જનારો આ આદર્શ હતો. બુદ્ધા બુદ્ધા સાર્વજનિક ભાષણોમાં આચાર્યશ્રીએ અણુવ્રતી-સંધની રૂપરેખા પર પ્રકાશ પાડ્યો અને નિયમ-હિપનિયમો સંભળાવ્યા. પરિણામે જનતાએ સર્વત્ર અણુવ્રતી-સંધનું હાર્દિક સ્વાગત કર્યું. એ ઉપરાંત આ વર્ષે દેશરત્ન ડૉ. રાજેન્દ્રપ્રસાદ, સમાજવાદી પંથના પ્રમુખ શ્રી જયપ્રકાશ નારાયણ, રાષ્ટ્રીય સ્વયંસેવક સંઘના સંચાલક શ્રી ગોલવલકર અને શાંતિવાદી સંમેલનના સંયોજક શ્રી એલેક્ઝાંડર આદિ સેંકડો વિશિષ્ટ વિચારક આચાર્યશ્રીના સહવાસમાં આવ્યા, જેમની સામે આ યોજના રાખવામાં આવી. પ્રાયઃ બધાએ તેનો સ્વીકાર કર્યો. ડૉ. રાજેન્દ્રપ્રસાદે એમાં વધારે રસ લીધો અને કેટલીક સૂચનાઓ પણ કરી.

મુશ્કેલીઓ

અમ અને સમયના પ્રમાણમાં પરિણામ ઘણું સુંદર છે. પરંતુ કેટલીક મુશ્કેલીઓ નડવાને લીધે થયો જેમનો પ્રચાર થઈ શક્યો નથી. એક તો

એનું ઊદ્ઘાટન ફાગણ માસમાં થયું કે જ્યારે આચાર્યવરના સેંકડો શિષ્ય સાધુ-સાધ્વીઓ માહ માસમાં જ તેઓશ્રીના આદેશ અનુસાર જુદા જુદા પ્રાંતોમાં વિહાર કરી ચૂક્યા હતા. તેથી ભારતવર્ષના ભિન્ન ભિન્ન ભાગોમાં વિચરનારા સાધુ-સાધ્વીઓને પ્રચાર માટે આ નવો કાર્યક્રમ આપી શકાયો નહિ. ખીજું 'આચાર્યવરનું' ગયું વર્ષ મોટા ભાગે વિહારમાં જ પસાર થયું. તેથી સમયના અભાવે જોઈએ તેવો પ્રચાર ન થાય તે સ્વાભાવિક હતું. એક કારણ એ પણ હતું કે આ યોજના જનતાને માટે તદ્દન નવી હતી. અધા નિયમોથી વાકેફ થવું અને તેમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે આજના આ અનૈતિક વાતાવરણમાં જીવનને ધડવું એ ઓછું મુશ્કેલ ન હતું. હવે જ્યારે જનતાને અણુવ્રતી સંધનો પૂરેપૂરો પરિચય મળી ગયો છે, ત્યારે એનો પ્રચાર દેશના ખૂણેખૂણામાં થઈ રહ્યો છે, માર્ગમાં થતી નડતરો ધીમે ધીમે દૂર થતી જાય છે અને આશા છે કે આગામી વર્ષનું પરિણામ ધણું સુંદર આવશે અને અણુવ્રતી-ઓની સંખ્યા સેંકડોમાંથી સહસ્રોની ખની જશે.

કેળવણી

આચાર્યશ્રીએ અણુવ્રતીઓને કેળવવા માટે યથાવસર પ્રયત્નો કર્યા છે. તે માટે કેટલાક ખાસ પ્રસંગો યોજવામાં આવ્યા હતા. આ પ્રસંગોએ અણુવ્રતીઓ આચાર્યશ્રીની સમક્ષ પોતે અનુભવેલી ત્રુટિઓનો ઉલ્લેખ કરતા અને આચાર્યશ્રી તેમને નિયમોમાં સુદૃઢ રહેવા માટે સાવધાન કરતા. એ સિવાય તેમને ખીજી પણ અનેક પ્રકારની સામયિક શિક્ષા આપવામાં આવતી, જેના લીધે તેઓ પોતાના જીવનને ઉત્તરોત્તર વિકાસોન્મુખ કરવાની પ્રેરણા મેળવતા. એનું પરિણામ સર્વથા સંતોષજનક જણાવ્યું છે. આ પ્રકારના પ્રસંગો સરદાર શહર, રતનગઢ, ચુરુ, ફતેહપુર, જયપુર વગેરેમાં મળી ને નવ વાર યોજાયા.

જીવન પર અસર

લોકોને એ પણ એક જિજ્ઞાસા હોય છે કે ઉક્ત સંઘમાં સામેલ થયા બાદ એકત્રિત થયેલી વ્યક્તિઓના જીવન પર શું અસર થાય છે? એનો સીધો ઉત્તર એ છે કે વ્યાપાર કરનારાઓએ આ સંઘમાં આવીને કાળાબજાર કરવાનાં છોડી દીધાં છે, રાજ્યાધિકારીઓએ લાંચ-રૂસ્વત લેવાનું છોડી દીધું છે. અને વિવિધ વ્યસનવાલા લોકોએ પોતાના લંબા સમયના વ્યસનોને છોડી દીધા છે. એથી વધારે અસર શું થઈ શકે? તેમણે બધા જ નિયમો રીતસર પોતાના જીવનમાં ઉતારવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. તેમાં ખાસ ઉલ્લેખનીય વાત એ છે કે કેટલીયે વ્યક્તિઓએ હજારોની સભા સમક્ષ પોતાના જીવનનું સિંહાવલોકન કર્યું છે અને કરેલા પાપોનો પશ્ચાત્તાપ કર્યો છે.

સંખ્યા

હવે કેટલાક એવા આંકડાઓ આપવામાં આવે છે, કે જેનાથી અણુપ્રતી-સંઘની વ્યાપકતા તથા સાર્વજનિકતાનો પરિચય મળી જશે.

સભ્યોની કુલ સંખ્યા—૫૦૮

તેમાં પુરુષ—૨૯૩

સ્ત્રીઓ—૨૧૫

પ્રાંતવાર જોઈએ તો આ સંઘમાં નીચેના પ્રાંતોની વ્યક્તિઓ સામેલ છે :

પંજાબ, દિલ્લી, ઉત્તર પ્રદેશ, બિહાર, ઓરિસા, બંગાળ, રાજસ્થાન, મધ્યભારત અને મુંબઈ.

ધર્મ અને સંપ્રદાયની દૃષ્ટિએ જોઈએ તો આ સંઘમાં નીચેનો ધર્મ કે સંપ્રદાય માનનારાઓ સામેલ છે :

જૈન, વૈષ્ણવ, આર્યસમાજ, હિન્દુ અને મુસલમાન વર્ગોની દૃષ્ટિએ તો તેમાં નીચેના વર્ગો સામેલ છે :

- (૧) વ્યાપારી વર્ગ : શરાણી, ટાપડ, રૂ, સોનું, ચાંદી અને અવેરાતનો વધો કરનારા.
- (૨) અધિકારી વર્ગ : કારકુન, મુનસફ, ન્યાયાધીશ, પ્રાંત અધિકારી (કલેક્ટર) વગેરે.
- (૩) અન્ય વર્ગ : વકીલ, શિક્ષક, ડૉક્ટર, પત્રોના સંપાદક વગેરે.

આચાર્યશ્રીનું ભાષણ

અત્યંત શાંત અને ગંભીર વાતાવરણમાં—કે જેમાં સોય પડે તે તેનો અવાજ પણ સંભળાય—આચાર્ય શ્રીતુંલસીએ પોતાના ઉદ્ઘાટન—ભાષણની શરૂઆત કરી. ભાષણ શું ? એ તો સિદ્ધની ગર્ભના હતી. મનુષ્યને પતનના પંથે દોરી જનારી અનૈતિકતાને ઉન્નતિનો રાહ દેખાડનારી નૈતિકતાની જોરદાર હાકલ હતી. સંસારને વિનાશના મુખમાં ધકેલનારા આધુનિક વિજ્ઞાન સામે શાશ્વત ધર્મનો પ્રચંડ પોકાર હતો. જવાલામુખીના મુખ પર માથું રાખીને સુષ્ઠ રહેલા ગાંધેજી જગતને માટે પ્રાતઃકાલીન સૂર્યના દિવ્ય પ્રકાશનું એક ઉજ્જવલ ડિરેલું હતું. અને મહાસાગરના ભયંકર તોફાનમાં રાહ ભૂલી ગયેલા જહાજોના જાગી ડાકવાને સાચવી રહેલા કર્ણધારે માટે પ્રકાશનો એક સ્થંભ હતો. તેથી આખું ભાષણ અપૂર્વ શાંતિથી મંત્રમુગ્ધ બનીને સાંભળવામાં આવ્યું. અને તેનો પ્રભાવ શ્રોતાઓના હૃદયમાં બહુ ઊંડો પડ્યો. ભાષણ મૌખિક જ હતું. પરંતુ અહીં તે અવસરને માટે લખાયેલું અને પ્રકાશિત કરાયેલું ભાષણ આપવામાં આવે છે કે જેના આધારે તે મૌખિક ભાષણ આપવામાં આવ્યું હતું.

આ રહ્યું તે ભવ્ય ભાષણ :

“શુદ્ધિનું ફલ છે, તત્ત્વચિંતન અને દેહનો સાર છે, વ્રત ધારણ. આ ભારતીય દર્શનશાસ્ત્રોનો નિયોગ છે. એક કવિના શબ્દોમાં કહીએ તો—

બુદ્ધેઃ ફલં તત્ત્વચિંતનમ્ ચ,

દેહસ્ય સારં વ્રતધારણમ્ ।

સંસારમાં પ્રાણીઓ અનંત છે. છતાં આ બંનેનો સુંદર સમન્વય જેવો માનવજીવનમાં થયો છે, તેવો બીજા કોઈ જીવનમાં થયો નથી.

માનવના શરીરમાં કાર્યક્ષમતા છે અને સાથે સાથે બુદ્ધિગળ પણ છે. ભારતીય દાર્શનિકોના સ્વરમાં એજ વાણી યુગ “ સત્યને શોધો અને તેને જીવનમાં ઉતારો.” તેના ફલસ્વરૂપે જ્ઞાનવાદ અને ક્રિયાવાદનો પ્રચાર થયો. ભગવાન મહાવીરે એ પ્રકારની પ્રજા બતાવી-સપ્રજા અને પ્રત્યાખ્યાન પ્રજા. તાત્પર્ય કે બધું યે જાણું અને દુઃખના હેતુઓને છોડો. પ્રાણીમાત્ર સુખના અભિલાષી છે, કોઈ દુઃખ ચાહતું નથી. સુખ આત્માનો ધર્મ છે, તે બહારથી આવતું નથી. અંતરમાં રહેનારું સુખ બાહ્ય વસ્તુઓના આવરણથી ઢંકાયેલું છે—દયાયેલું છે, તેને ઓળખવાને માટે—પ્રકાશમાં લાવવાને માટે આપણા સત્યશોધક તપસ્વીઓએ એક ઉપાય બતાવ્યો જેને આપણે ધર્મ કહેવા લાગ્યા અને આજે પણ કહી રહ્યા છીએ.

ધર્મનું સ્વરૂપ

“ ધમ્મો મંગલમુક્કિદ્ધં અહિંસા સંજમોં તવો ”—ધર્મ ઉત્કૃષ્ટ મંગલ છે. તેનું સ્વરૂપ છે—અહિંસા, સંયમ અને તપસ્યા. આ ત્રિવેણીના પાવન-સંગમમાં મનુષ્યને મનવાંછિત સુખનો લાભ થાય છે. આ માન્યતાના આધાર પર અસંખ્ય નર-નારીઓએ લૂખેસુકો રોટલો ખાઈને તથા ફાટ્યાતૂટ્યાં કપડાં પહેરીને પણ તે આનંદ માણ્યો કે જે વિશ્વસપ્રદાને પણ મળી શકતો નથી. સમ્રાટો તે અક્રિય તપસ્વીઓના ચરણની રજ માટે તલસતા અને તેમના સુખવૈભવની દૃષ્ટી કરતા. આત્મજ્ઞાનના પ્રકાશની સામે ભૌતિક વિજ્ઞાનનું નક્ષત્ર તેજોહીન જણાય છે.

સમયનું ચક્ર ફરી રહ્યું છે. તેમાં આરોહ-અવરોહ, ઉતાર-ચઢાણ અવશ્ય થાય છે. એ ચક્ર ઘૂમ્યું અને ભૂતવિજ્ઞાન પર આગ્યું. આત્મા અને ધર્મ ઉપર દૃઢ આસ્થા ન રહી. ધણા ખરા બુદ્ધિવાદીઓ ધર્મને કલહ, શોષણ અને સત્યાચારનો અજ્ઞાતો સિદ્ધ કરવાને ઉલટી પડ્યા. તેમના શિષ્ય-પ્રશિષ્યોએ પણ એજ રાગ આલાપ્યો. વિશ્વનું દષ્ટિબિંદુ એક ઝાંખું પડી ગયું.

ધર્મનું આચરણ ન કરવું તે એક વાત છે, આચરણ કરવું તે બીજી વાત છે અને તેને ઉતારી પાડવો એ ત્રીજી વાત છે. ધર્મનો દુરુપયોગ કરવાથી મોટા મોટા અન્યાય થયા અને થઈ શકે છે. પણ તેથી એ સિદ્ધ થતું નથી કે ધર્મ ખરાબ છે. આપણે ધર્મના નામ પર થઈ રહેલી ઠગાઈઓના પોષક નથી; પરંતુ સાથે સાથે ધર્મ જેવી દૈવી સંપત્તિની સાથે એડાં કાઢવાનું પણ ઇચ્છતા નથી. ધાર્મિક વિચારો અંગે ભગવાન મહાવીરની ક્રાંતિ-ધોષણા આપણી સામે છે !—

“યિસં તુ ણીયં જહ કાલકૂલં, હણાઈ સત્થં જહ કુગ્ગહીયં ।

એસો વ ધમ્મો વિષયોવવન્નો, હણાઈ વેયાલ ઇવ વિવન્નો ॥

અવધિથી ગ્રહણ કરેલું શસ્ત્ર અને કાલકૂટ ઝેર જેવું ધાતક છે, તેવો જ ધાતક ધર્મ પણ થઈ શકે છે કે ન્યારે તેમાં કામવાસના અને લાલસાનો ઉત્પાત મયે છે. ધાર્મિક એ ચેતવણીથી અગ્નણ ન હતા.

આજનું વિજ્ઞાન

પોતાને ‘બુદ્ધિજીવી’ માનવાનો આગ્રહ કરનારાઓને અમારો એ અનુરોધ છે કે તેઓ થોડું પાછું વાળીને જુએ. આજે વિજ્ઞાનનો રંગઢંગ કેવો છે ? તેનો ઉપયોગ કેવા કામો માટે થઈ રહ્યો છે ? એની ઝડપ નરસંહારની ભૂમિકા લગોભગ પહોંચી ગઈ છે. પદાર્થ વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ વિજ્ઞાનને કોઈ ખરાબ કહી શકે તેમ નથી. એનો દુરુપયોગ નિંદાને પાત્ર છે.

આપણે તટસ્થ બુદ્ધિથી ધર્મ અને પદાર્થ વિજ્ઞાનનો તુલનાત્મક અભ્યાસ કરવો જોઈએ.

સુખ-શાંતિને અર્થે તથા અંતિમ લક્ષ્ય મોક્ષ પામવાને માટે ધર્મની આવશ્યકતા છે. જીવનની સુખસગવડો માટે ભૌતિક વિજ્ઞાનને પણ અનુપયોગી કહી શકાય નહિ. દુરુપયોગ અનેનો ખરાબ છે. ધર્મમાં

વિકાસને દાખલ થયેલા બોધને તેનો નાશ કરવાનું જોગ્યોને સમજ્યું, તેઓ આજે વિજ્ઞાનનો નાશ કરવાનું પણ કદાચ વિચારી રહ્યા હશે; કારણ કે ધર્મની સરખામણીમાં આજે વિજ્ઞાનનો ઉપયોગ ઘણો જ નીચા ધોરણે થઈ રહ્યો છે. એના બદલે સ્વરૂપ અને ખતરનાક પરિણામોથી આખી દુનિયા ખેતરને ખેતરના મુખમાં પડેલી અનુભવી રહી છે.

અણખોખથી અણમત

ધાર્મિકોને માટે અવસર સુંદર છે. તેઓ શુદ્ધ ભૂમિકાએ પહોંચીને અહિંસા ધર્મની-વિશ્વમૈત્રીની શોધણાને પ્રબલ કરે અને હિંસક શક્તિઓને ચેતવણી આપે. ધાર્મિક કોઈનો નાશ કરવાનું વિચારતા નથી. તેમનું લક્ષ્ય હોય છે—દુરુપયોગનો અંત લાવવો. આજના વિચારકો હિંસક પ્રવૃત્તિઓ પર અહિંસાની હિમાયત કરી રહ્યા છે. અમને વિશ્વાસ છે કે અણખોખથી ત્રાસી ઉઠેલા અણમતનું શરણ લેશે ભયથી ભય વધે છે, હિંસાથી હિંસા વધે છે, લોભથી લોભ વધે છે. તેના પ્રતિકાર માટે કોઈ બીજો જ ઉપાય શોધવો પડશે.

બધી વ્યક્તિઓની નૈતિક ભૂમિકા સરખી જ રહે, તેવું નથી તો પહેલા કદી જન્મું કે નથી આજે તેની સંભાવના. લોકો ચરિત્ર શ્રદ્ધા ધર્મ ગયા—તેજ ચિંતાનો વિષય છે, જનતાનું દષ્ટિગ્નિદુ ખોટું ધર્મ ગયું તે વળી વધારે ચિંતાનો વિષય છે, જે દષ્ટિગ્નિદુ સાચું હોય, તો ચરિત્ર-સુધારણામાં બહુ મુશ્કેલી પડતી નથી. પણ તેનોજ અભાવ હોય તે સદાયરની આશા કેવી? ‘મૂલં નાસ્તિ કુતઃ શાસ્ત્રા?’ એ સહેવત તદ્દન સાચી છે. ‘અહિંસા, શત્રુ અને અપરિગ્રહથી જ સંકટની રેખાઓ ભૂંસી શકાય છે’, એટલું જ જે સમજવામાં આવી ગયું, તો પછી સંકટ હોય શાનું? જ્ઞાન બરાબર હોય તો ચરિત્ર-વિકાસ અવામાં વખત લાગતો નથી. સત્યમાર્ગ પર ચાલનારો પોતાની મેળે લક્ષ્ય સુધી પહોંચી ગય છે.

મને એ કહેતાં બસો હવે થાય છે કે પશ્ચિમના વૈજ્ઞાનિકોએ પોતાની દૃષ્ટિ ફેરવી છે. હવે તેમની ઝોક ધર્મ પર આંચો છે. આજે તેઓ વિજ્ઞાનને ભરમાસુર કહેવા સુધી પહોંચી ગયા છે. તેમની તૃણભરી દૃષ્ટિને ચરિત્ર-વિકાસના તત્ત્વોની વધારે ચાહના છે. ભારતને ફરી એક વાર એ તક સાંપડી છે કે બ્યારે તે પોતાના પુરણા ગૌરવને નવીન બનાવી શકે, પોતાની પૈતૃક અંપત્તિનો ઉપયોગ કરી શકે. ભારતીય વિચારકો આનું મૂલ્યાંકન કરે.

ત્યાગ અને સંયમનો આદર્શ

ભારતવાસીઓની સામે સદાયે ત્યાગ અને સંયમનો આદર્શ રહેલો છે અને આજ પણ છે. મહાનતોની સુંદર વ્યવસ્થા ભારતીય વિચારકોની અદ્વિતીય શુદ્ધિપ્રતિભા છે. પરંતુ તે બધાને માટે સંભવિત નથી. તેથી આપણા આચાર્યોએ જનસામર્થ્યને ધ્યાનમાં રાખીને અણુતોની વ્યવસ્થા પણ કરી કે જે સર્વ સાધારણને માટે સંભવિત તથા અત્યંત આવશ્યક છે.

સંઘની સ્થાપના

આ આવશ્યકતાને ખ્યાલમાં રાખીને એક વર્ષ પૂર્વે મેં અંણુતી-સંઘની સ્થાપના કરી. આ સંઘ સર્વથી અસાંપ્રદાયિક છે કે જેનું સ્પષ્ટ વિધાન પાંચમી ક્લમમાં આ રીતે કરવામાં આવ્યું છે. ‘અહિંસામાં વિશ્વાસ રાખનારા પ્રત્યેક ધર્મ, પક્ષ, વ્રતિ, (કેમ) વળું અને દેશનાં સ્ત્રી-પુરુષો સંઘના સભ્ય બનવાના અધિકારી રહેશે.’ સાંપ્રદાયિક અને કેમી ઝગડાઓની સમસ્યા આજની વિષમ સમસ્યાઓ પૈકીની એક છે. વિશ્વનો બંણો મોટો ત્યાગ એ રોગથી ઘેરાયેલો છે. આપણે પ્રાણીમાત્રની સમાનતા પર વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરવાનો છે. બીજા દેશ અને બીજા ક્ષેત્રમાં જન્મ લેવાથી મનુષ્ય મનુષ્યનો દુશ્મન બની શકતો નથી. તે વિચારવા માટે માણસે વખત કાઢવો પડશે અને દિવ તથા દિમાગને દંડા કરવા પડશે.

પ્રત્યેક ભારતવાસીનું એ કર્તવ્ય છે કે આ અણુપ્રતીનો તે પોતે સ્વીકાર કરે અને ખીજાઓને પણ તેનો સ્વીકાર કરવાની પ્રેરણા કરે,

ભ્રમ-નિવારણ

હાલ સંઘના નેતૃત્વનો ભાર મારા પર છે, તેનો અર્થ એવો કરવાની જરૂર નથી કે સંઘના સભ્યોને તેરાપંથ સંપ્રદાયના સભ્ય બનવું પડશે. કોઈ પણ ધર્મમાં વિશ્વાસ રાખનાર આ સંઘનો સભ્ય બની શકે છે, એ પહેલાં સ્પષ્ટ કહેવાઈ ગયું છે, હમણાં તેના નેતૃત્વનો ભાર મેં એટલા માટે ઉપાડ્યો છે કે એની પ્રારંભિક વ્યવસ્થા સુદૃઢ બની જાય, સંયમની ચેતનામાં નવક્રાંતિ આવી જાય. ૧૮મી કલમ અનુસાર યોગ્ય સમય આવતાં તેના નેતૃત્વની ખીજી વ્યવસ્થા પણ કરી શકાય છે. એક વ્યક્તિએ મને પૂછ્યું—અણુપ્રતી-સંઘના નિયમો મને ઘણા સારા લાગ્યા. પણ હું એ જણાવાને ઇચ્છું છું કે સંઘમાં દાખલ થતાં શું આપને મારે મારા ધર્માચાર્ય માનવા પડશે ? શું વંદના કરવી પડશે ? મેં ઉત્તરમાં કહ્યું કે એ કાંઈ જરૂરી નથી અને મને એની ભૂખ પણ નથી. મેં જનજીવનને ઊંચે લાવવા માટે આ કાર્ય કર્યું છે અને તેમાં જ હું સંતુષ્ટ છું. ૧૯ મી કલમમાં જણાવેલું પ્રાયશ્ચિત્ત આધ્યાત્મિક દંડ વિધિની સાથે સંબંધ ધરાવે છે. આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રમાં બળને માટે કોઈ સ્થાન નથી. હૃદયપરિવર્તન દ્વારા જ બધું કરી શકવાનો સંભવ છે.

અનુશાસન (શિસ્ત) વિના કોઈ પણ સમાજ જીવતો રહી શકતો નથી, એ વાત નિર્વિવાદ સિદ્ધ છે. તેથી અણુપ્રતીઓએ સંઘના નિયમ અને અનુશાસનનું પૂરી સાવધાનીથી પાલન કરવું પડશે. સંઘના નિયમો તમોએ જોયા છે, જીવનમાં ઉતાર્યા છે. ઘણાખરા એક વર્ષ સુધી તેની સાધના કરી ચૂક્યા છો. એના પર પ્રકાશ પાડું, એની ઉપયોગિતા સહુને સમજાવું તો તે યોગ્ય ગણાશે.

કૂરતાનું પરિણામ

કૂરતા બધા અન્યાયોનું મૂળ છે. કેટલાક કોઇની હત્યા કરે છે અથવા તેમાં ભાગ લે છે; કેટલાક મનુષ્યોને અદ્ભુત માને છે, તેમનો તિરસ્કાર કરે છે. આ બધું આપણા અંતરમાં છુપાઈ રહેલી કૂરતાનું પરિણામ છે. તમે સમજતા હશે કે કોઇને અસ્પૃશ્ય માનીને તેનો તિરસ્કાર ન કરવાથી શું થવાનું પણ બીજું કંઈ નહિ તો તેનાથી છુપાઈ રહેલી કૂરતા પર ભારે પ્રહાર થશે, અહંભાવ ઘટી જશે, જાતીય જીવનનું એક ધૂરું પ્રકરણ સમાપ્ત થશે. મનુષ્યોએ બીજાને નીચ માન્યા. આશ્રિતો પર મનફાવતું કર્યું. પશુઓની બાબતમાં કંઈ વિચાર્યું—પણ એટલો સમય જ ક્યાં છે ? શું વર્ગ-સંઘર્ષ એમાંથી તો જન્મ્યો નથી ? ક્રિયાની પ્રતિક્રિયા થાય છે. તમે એ શાશ્વત નિયમને કેમ ભૂલી જાઓ છો ? આત્મહત્યા કેટલું મોટું પાપ છે ? પરંતુ આધ્યાત્મિક જાગૃતિના અભાવે તે શાકભાજી જેવી સસ્તી બની રહી છે. પરીક્ષામાં નિષ્ફળતા મળી, કુટુંબમાં થોડો અણબનાવ થયો, વ્યાપારમાં કાંઈક ખોટ આવી, કોઈ નાનકડી મુંઝવણ સામે આવીને ઊભી રહી કે તરત આત્મ-હત્યાનો રસ્તો લેવામાં આવે છે. બ્રહ્મ હત્યાનું કામ પણ કાંઈ ઓછું થતું નથી. અણુવ્રતી બનવાનો અર્થ છે—આ ભુરાઈઓથી બચવું. અહિંસા અણુવ્રતમાં દારૂ ન પીવો, માંસ ન ખાવું, આગ ન લગાડવી, શિકાર ન કરવો, ગાળ ન દેવી વગેરે અનેક નિયમો છે. એ બધાની ઉપયોગિતા અત્યારે જ હું તમને બતાવી શકું, એ શક્ય લાગતું નથી.

વિશ્વની વ્યવસ્થાનો મૂળ આધાર સત્ય છે. તેની આજે શું સ્થિતિ છે. તે બધા જાણો છો. તેથી વિશેષ હું શું કહું ? વાતવાતમાં જૂઠું છે. ખાવાપીવાની વાતથી માંડીને જીવનની સાથે સંબંધ રાખનારી પ્રત્યેક વાત પર અસત્ય છવાઈ ગયું છે. ન્યાયાધીશ, પંચ, વકીલ,

સાક્ષી અને ગૃહસ્થ ગમે તેને જુઓ; અસત્યની માત્રામાં સત્યની માત્રા અદૃશ્ય થઈ રહી છે. જેના પર આ જૂઠ્ઠો અમત્ર થાય છે, તે દુઃખનો અનુભવ કરે છે. પણ ખીજના પ્રસંગમાં પાછો તે એ વાતને ભૂલી જાય છે. જેની વસ્તુ ચોરાઈ જાય છે, તેને દુઃખ થાય છે. પણ ખીજના અધિકારોને પચાવી પાડતી વખતે તે પોતાની સ્થિતિ યાદ કરતો નથી. કેવું સારું! જે પ્રત્યેક ખોટું કામ કરતાં પહેલાં માણસ પોતાની હાલતને ઊઠાહરણ બનાવી લે લો ?

બ્રહ્મચર્યના વિષયમાં શું કહું ?—કેટલું કહું ? શારીરિક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક દરેક સ્થિતિને સુદૃઢ અને સુવ્યવસ્થિત રાખવા માટે બ્રહ્મચર્ય આવશ્યક છે. પૂર્ણ બ્રહ્મચર્ય કઠોર સાધના છે, છતાં અબ્રહ્મચર્ય પર કાબુ રાખવો એ એકદમ જરૂર છે. અપ્રાકૃતિક મૈથુન, વેશ્યાવૃત્તિ આદિ દુષ્પ્રવૃત્તિઓના કડવાં ફળથી કાણ અન્નલુ છે ?

મનુષ્યમાં વિવેક હોય છે, બલાઝૂરાનું જ્ઞાન હોય છે પણ સંગ્રહ-રાક્ષસી સામે આવતાં જ તે બધું ભૂલાવી દે છે. તેથી તે અન્યાયમાં પ્રવૃત્ત થાય છે. અધિક પરિગ્રહથી સામાજિક જીવન બોગ વાળું બની ગયું છે. તરેહ તરેહની કુસુદ્ધિઓનું પોષણ કરવાને માટે ધન કમાવાની ભાવના પ્રબળ બને છે અને તે માટે કાર્ય કે અકાર્ય બધા ઊપાયોને અજમાવવામાં આવે છે. ‘કમી કરો’ એ ધર્મનો મૂળ મંત્ર છે. ભોગ-સામગ્રીને વધારવી એ ત્રેયસ્ નથી. ઈચ્છા-નિયંત્રણની વેદી પર બધા ઝવડાઓ આપોઆપ સ્વાહા થઈ જાય છે.

શું હું એવી આશા રાખું કે તમે બધા આ તરફ ધ્યાન આપશો ?

હું ઇચ્છું છું કે આ સંઘમાં પ્રત્યેક વર્ગની દરેક વ્યક્તિ જોડાઈ જાય. એનાં દ્વારો બંધાને માટે ખુલ્લા રહે. આ ભૌતિક વિજ્ઞાનના

હુરુપયોગ અને સાંપ્રદાયિકતાને તિલાંજલિ આપે. એના દ્વારા દરેક મનુષ્યનો જીવનપથ પ્રશસ્ત બને. એ ભાવના સાથે હું મારું વક્તવ્ય સમાપ્ત કરું છું અને એ વિશ્વાસ રાખું છું કે પ્રત્યેક વ્યક્તિ એને સમજશે, એનું મનન કરશે અને એને જીવનમાં ઉતારવાનો સ્પર્શ પ્રયત્ન કરશે.

પ્રત-ગ્રહણ-સંસ્કાર

નવા સમાજનો પાયો

આચાર્યશ્રીના ભાષણની અસર એટલી ઊંડી ધર્મ કે વાતાવરણ મુખ્ય કાર્યક્રમને બરાબર અનુકૂળ બની ગયું વાતાવરણ અત્યંત ગંભીર અને નિસ્તબ્ધ હોવા છતાં તેમાં અપૂર્વ ઉત્સાહ સમાયેલો હતો. આણુવર્તી-ઓના ચહેરા ઉપર દૃઢતા અને સ્થિરતાનો ભાવ ઝળકી રહ્યો હતો. એમનાં હૃદય પોતાની જવાબદારીનો અનુભવ કરી રહ્યાં હતાં. સમ્યાક અને ઈમાનદારી એમના વિશ્વાસને નવું જીવન અર્પણ કરી રહી હતી. ધ્રુવ અને પ્રહ્લાદના જેવી વીરતા, ધીરતા અને ગંભીરતા એમના સંકલ્પમાં સમાયેલી હતી. જેમ ગુરુ ગોવિંદસિંહે પાંચ પ્યારાઓને અમૃતનું પાન કરાવીને મૃત્યુથી પણ ન ડરનારા અને સર્વ પ્રકારની સાંસારિક ખામીઓથી રહિત (ખાલિસ) ખાલસોને માટે નવા સમાજનો પાયો નાખ્યો હતો, તેવું જ કોઈ ભવ્ય, આકર્ષક અને મનોરમ્ય દ્રશ્ય ખડું હતું. વર્તમાન યુગને જોતાં આચાર્ય શ્રી તુલસી વાસ્તવમાં એક નવા સમાજનો પાયો સર્વથી વિશુદ્ધ નૈતિક આધાર પર નાખી રહ્યા હતા.

શાંત વાતાવરણની નિસ્તબ્ધતાનો પોતાના સ્થિર અને ગંભીર દૃઢ અને નિશ્ચિત શબ્દોથી ભંગ કરતાં તેરાપંથી મહાસભાના મુખ્ય મંત્રી સમાજ-ભૂષણ શ્રી છોગમલજી ચોપડા બી. એ. બી. એલે. આચાર્યશ્રીને પ્રત ગ્રહણ કરાવવા માટે વિનંતિ કરી. તેમણે કહ્યું 'જો આપણા જીવનનું નિર્માણ કરનારા અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય પ્રહ્લયર્થ તથા અપરિ-ગ્રહના પ્રતો સાંપ્રદાયિક હોય તો અમને સાંપ્રદાયિક કહેવડાવવામાં પણ કોઈ શરમ કે સંકોચ નથી. પરંતુ આ પ્રતો તો મનુષ્યને અર્કિયન.

જીવનની મહાનતા પ્રત્યે લઈ જનારા વ્યાપક ગુણો છે. આચાર્યશ્રીને મારી પ્રાર્થના છે કે અમને આ વ્રતોનો સ્વીકાર કરાવે અને આશિર્વાદ આપે કે જેથી અમે તેને જીવનમાં પૂરા ઉતારી શકીએ.

એ રીતે મહિલાઓ તરફથી શ્રીમતી લાગીરથીદેવી દસાણીએ નિવેદન કર્યું.

આચાર્યશ્રીએ અણુઘાત ગ્રહણ કરનારાં સ્ત્રી-પુરુષોને અંતર્મુખ થઈને ધ્યાન ધરવાનો આદેશ આપ્યો. કેટલીક મિનિટોની પૂર્ણ નિસ્તબ્ધતા અને શાંતિ પછી મુનિ શ્રી નગરાજજી સ્વામીએ અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, અહમકાર તથા અપરિગ્રહને લગતી પ્રતિજ્ઞાઓનું ક્રમશઃ વાંચન કર્યું અને હાજર રહેલા અણુવ્રતીઓએ પાંચે વાર ઉભા થઈને તે પ્રતિજ્ઞાઓને ગ્રહણ કરી, આચાર્યશ્રીએ પાંચે વાર તેમને ગ્રહણ કરાવવાની મહાન કૃપા કરી. એ સુંદર, મનોહર અને હૃદયગ્રાહી દશ્યનો ખ્યાલ તો નજરે જોનારને જ આવી શકે. હાજર રહેલા નર-નારીઓ મંત્રમુગ્ધ થઈને આ બધું દશ્ય જોઈ રહ્યા હતા.

પછી બીજાં ભાષણો થયાં.

બીજાં ભાષણો

(૧)

જીવનનું નૈતિક માપ

મુખ્યસિદ્ધ વિચારક, લેખક અને કથાકાર શ્રી જ્ઞાનેન્દ્રજીએ પોતાના મનનીય મહત્વપૂર્ણ ભાષણમાં કહ્યું કે—

આ પ્રસંગે બોલતાં મને લક્ષ્મણનો અનુભવ થાય છે, લક્ષ્મણ સાથે હિપ્પાનો પણ. અણુવ્રતી-સંઘમાં મારું નામ આપી શક્યો નથી. આપી શક્યો હોત તો સારું થાત. તેમનાં ભાવ્યની હું પ્રશંસા કરું

છું કે જેઓ પ્રતિજ્ઞા લઈને અણુવતી બન્યા છે. વ્રતીનો માર્ગ સરલ હોતો નથી. તેમાં ખૂબ મુશ્કેલીઓ આવે છે. તે મુશ્કેલીઓને તેઓ પોતે જાણતા હશે, પરંતુ તે બધીનો તેઓ સામનો કરશે. વ્રતથી વ્યુત નહિ થઈએ, એવો તેમણે નિશ્ચય કર્યો છે. આ વાત અતિ પ્રશંસનીય છે તેઓની ભાવના જોતાં મને વિશ્વાસ છે કે તેમની પ્રતિજ્ઞા તૂટશે નહિ; પણ વૃદ્ધિ પામશે અને ફેલાશે. વળી આચાર્ય તુલસીગણી એમની સાથે છે. હું એમને જાણું છું એ મુજબ મને વિશ્વાસ છે કે અણુવતી બંધુઓને તેમના તરફથી પ્રતિજ્ઞાનું પાલન થવામાં શક્તિ અને પ્રેરણા મળતી રહેશે.

આજની પરિસ્થિતિને સહુ જાણે છે. શ્રદ્ધાચાર છેલ્લી હદે પહોંચ્યો છે. પૈસા કમાવાના માર્ગોમાં મર્યાદાનો વિચાર જ ભૂલાઈ જવાય છે. આ હાલત ખાડામાં પાડનારી છે, પરંતુ ખાડામાં કોઈને પડવું નથી. શ્રી ગુલઝારીલાલ નંદાનો એક ફરાવ આવ્યો હતો. હું કહી શકું છું કે તેમાં જે કાર્યક્રમ હતો, તેનાથી આ અણુવતી-સંઘના આદેશ અને નિયમો આગળ વધે છે. આ વધારે વ્યાપક છે, એની ભૂમિકા રાષ્ટ્રીય થી આગળ ધાર્મિક છે.

આત્માનુ શાસન

બધાને અનુભવ થઈ રહ્યો છે કે આજે શ્રદ્ધા ઢીલી છે. સિદ્ધાંત તો લોકો સારી રીતે જાણે છે. પણ વ્યવહારમાં તે કેવી રીતે મૂકી શકાય તે માટે તેમનું મન ડગમગે છે. તેથી વ્યવહાર પર અંકુશ રહ્યો નથી. તેને નિરંકુશ ચાલવા દેવામાં આવે છે. બહારના ઉપાયો એટલે કાયદા અને હુકમતનો અંકુશ ખરી બીમારીના ઈલાજમાં કામ લાગતો નથી. તેથી રોગ મટતો નથી પણ અંદર જાય છે. કાયદાથી બચવા માટે તરેહ તરેહના ઉપાયો શોધી કાઢવામાં આવે છે અને ખુદ કાયદાપાલનની જવાબદારી ઉઠાવનારા અધિકારીઓ તેમાં મદદ કરે છે. અંકુશ અંતરનો:

જ કામ આવી શકે છે, જે સ્વેચ્છાએ ગ્રહણ કરેલો હોય. એનું નામ છે આત્માનુશાસન. એ પદ્ધતિથી નૈતિકતાનું પ્રમાણ વધે છે અને બહારની રોક ટોક ઓછી આવશ્યક જણાય છે.

આજે અણુઘટ લેનારા લોકો આ દુનિયાના જ આદમી છે. સિદ્ધાન્તી નહિ, પણ વ્યવહારી. બધા કામધંધાવાળા છે. ધણાખરા ધનવાન છે અને મોટા વ્યાપારના માલિક છે. તેઓને દુનિયાનો ત્યાગ કરવાનો નથી. દુનિયામાં રહીને જ ચાલવાનું છે. પરંતુ સાથે ધર્મને પણ રાખવાનો છે અથવા કહો કે ધર્મની સાથે એના હેતુથી દુનિયામાં રહેવું છે. નૈતિક માપથી જીવનને ગાળવું છે નૈતિકતામાં સ્વાર્થનો નાશ નથી. માત્ર તેને પરમાર્થને આધીન રાખવાની ચેષ્ટા છે. આ વાત નાની સૂની નથી. બહુ મોટી છે. કેટલીકમાં સ્વાર્થ પરમાર્થને પોતાને આધીન રાખવાનો પ્રયત્ન કરતો જોવાય છે.

સંખ્યા વિરુદ્ધ ગુણ

હાલમાં અણુઘટીઓની સંખ્યા હસોથી થોડી વધારે છે. પરંતુ આ દેશ તો બહુ મોટો છે. તેના સાગર સમ વિસ્તારમાં આ સંખ્યા ટીપાં જેવી ગણી શકાય. છતાં એ ડીક જ છે કે સંખ્યા પર વધારે ધ્યાન નથી અપાયું. જે ગુણ પર જ લક્ષ્ય હોય તો સંખ્યા પોતાની મેળે ક્યાંની ક્યાં પહોંચી જાય છે. મેં જોયું છે કે અણુઘટી-સંઘને તેટલો લોભ સંખ્યાનો નથી કે જેટલો લોભ-આગ્રહ ગુણનો છે. આ જાતની સંખ્યાની અહપતા બહુ મોટાં પરિણામો લાવી શકે છે.

સંખ્યાને વધારે મહત્ત્વ આપનાર આજનું વિજ્ઞાન છે. અંક ગણિત તેનો આત્મા છે. તેનું મુખ્ય લક્ષ્ય પરિણામ પર જ રહે છે. તે દ્રષ્ટિએ મોટા મોટા નકશાઓ બને છે. પ્લાનો ઘડાય છે, મશીનો એકત્ર થાય છે અને કારખાનાંઓ ઉભાં થાય છે. તેના જોર પર ઉત્પાદન બહુ મોટા પાયે કરવામાં આવે છે. પરંતુ તેનાથી શાંતિ

અને સુખચેતની સૃષ્ટિનું શર્જન થાય ખરું ? ના, એવું થતું હોય તેમ જોવામાં આવતું નથી—જોઈ શકાતું નથી. વ્યક્તિ જડ અંક નથી, પણ જીવંત છે—સહૃદય છે. તેના સરવાળા અને ગુણાકારના આધાર પર માનવજાતિની સમસ્યાઓનો ઉકેલ થઈ શકે નહિ. આજનું વિજ્ઞાન જે હિંસા-અહિંસા જેવા હૃદય અને ચૈતન્યના પ્રશ્નો પ્રત્યે બેકાળજી રાખીને ચાલે છે, તે સમાધાન અને શાંતિનો માર્ગ લાવી શકે, એવી કોઈ સંભાવના નથી.

અહિંસક દર્શનની શોધ

તેથી જ પશ્ચિમનો વિચારક વર્ગ આજે કોઈ પણ જાતના અપવાદ વિના એવો વિચાર કરવા લાગ્યો છે કે ‘આપણી માપ અથવા મૂલ્યની દૃષ્ટિ બદલવાની જરૂર છે. કારણ કે આધુનિક અર્થશાસ્ત્ર અને તેના આંકડાઓ જીવન વિકાસમાં વધુ કામ આપી શકતા નથી. તેમાંથી તો સ્પર્ધા અને સંઘર્ષ આવશ્યક બનતા જાય છે અને યુદ્ધ પાછું ઠેલાવાને બદલે નજીક આવતું જાય છે. આમ જોઈએ તો કેટલીક સદીઓથી પદાર્થ વિજ્ઞાનના આધારે પશ્ચિમનું જીવન ‘ઉન્નતિ’ તરફ જઈ રહ્યું છે. પણ એ ઉન્નતિની આગળ યુદ્ધ અનિવાર્ય બનીને આવી જ પહોંચે છે. એટલે ત્યાંના વિચારકોને હવે એવો સંશય થવા લાગ્યો છે કે જેને આપણે ઉન્નતિ માની રહ્યા છીએ તે ખરેખર ઉન્નતિ છે કે અવનતિ ? તેમણે આજપર્યંત માની લીધેલી ઉન્નતિ સાચી હતી, એ શ્રદ્ધા પણ હવે ડગી ગઈ છે, તેથી તેઓ ખીજી શ્રદ્ધાની તપાસમાં છે. હવે તો એવા માર્ગની—એવા ઉપાયની પ્રતિક્ષા થઈ રહી છે કે જે એક જાતિને ખીજી જાતિ સાથે એવા સંબંધથી જોડી શકે કે જેનું પરિણામ અથડામણમાં ન આવતાં સહકારમાં આવે; સંશયના સ્થાને સ્નેહ જાગૃત થાય. તાત્પર્ય કે એક સર્વોદયી અહિંસક દર્શનની આવશ્યકતા છે.

ધર્મ અને કર્મ

હમણાં જ આપણી વચ્ચે ગાંધીજી થઈ ગયા, જેઓ સત્યની પ્રતિજ્ઞા અને અહિંસાનું સાધન લઈને ચાલ્યા. તેઓ લૌકિક દૃષ્ટિએ પણ ખીજા કરતાં ઓછા સફળ નથી થયા. સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય પ્રશ્નોને તેમણે સત્ય અને અહિંસાની નીતિ દ્વારા ઉકેલ્યા છે. તેમના જીવનકાળમાં આપણને બધાને લાગ્યું કે સત્યનો આગ્રહ અને અહિંસાની સાધના સિદ્ધાંત કરતાં યે વધારે તો વ્યાવહારિક છે. તે શાસ્ત્રીય છે, પરંતુ તેનાથી યે વધારે તો માનવીય છે. તેનો ઉપયોગ તાત્કાલિક છે. આજના સવાલોને આજુએ રાખીને તેની શોધ થઈ શકે નહિ અને તેને આજુએ રાખીને આજના પ્રશ્નોનું નિરાકરણ થઈ શકે નહિ. સિદ્ધાંત અને વ્યવહારને જુદા પાડવા એ ભયંકર છે. અને તેમાં જે અંતર છે, એથી તો શ્રદ્ધા અને પ્રયત્નને વધારે બળ મળવું જોઈએ.

પરંતું લોકો માનવા લાગ્યા છે કે ગાંધીજીનું જીવન તો એમની સાથે ગયું. એની ખૂબી તો એમના જીવતા સુધી જ રહી. હવે તે વાત આગળ ચાલવાની નથી. માનો કે આપણને અધિકાર પ્રાપ્ત થયો છે, જેથી ગાંધીજીના આદર્શ સિદ્ધાંતોનું બંડલ છાંટીને સાહિત્યમાં અલગ સુરક્ષિત રાખી દઈએ અને વ્યવહારમાં માત્ર વ્યવહારના નિયમોથી જ ચલાવીએ. પરંતુ વિચારમાં અને આચારમાં, આદર્શમાં અને વ્યવહારમાં આવી ફાચર સારી નથી. તેનાથી મન વ્યગ્ર બને છે અને સંશયની હાલત પેદા થાય છે, અને સંશયાત્માનો તો નાશ જ છે. તેથી એવી અખંડ શ્રદ્ધાની જરૂર છે જે જીવનને વહેંચાયેલું જુએ નહિ, વહેંચે નહિ, પરંતુ સમગ્ર ભાવથી ગ્રહણ કરે અને તેને એકત્રિત તથા સંયુક્ત કરે. તોજ ધર્મ અને મર્મની ખાઈ પૂરાશે અને બંને એક બીજાના પૂરક બનશે.

અહીં કાંઈક તેવું જ દૃશ્ય જોઈ રહ્યો છું. શ્રદ્ધાએ લોકોના દિલને ઉભરાવ્યા છે અને તેમને કેટલીક સંકલ્પની શક્તિ આપી છે. સત્ય

અહિંસાને સામે રાખીને કેટલાક લોકોએ નિયમ લીધા છે કે તેઓ પોતાના વ્યાપારમાં અને વ્યવહારમાં, સંક્ષેપમાં પોતાના કર્મને ધર્મની સાથે ચલાવશે. આ સ્વરૂપમાં ધર્મ નિઃસંદેહ પ્રેરક થઈ શકે છે. માત્ર સિદ્ધાંતમાં તો તે શાસ્ત્રાર્થનો વિષય બની જાય છે. આચરણમાં લાવીને દેખાડવું પડશે કે વૈયક્તિક અથવા સામૂહિક જીવનને ધર્મના આધારે જ ઘડીને કેવી રીતે ઉન્નત બનાવી શકાય છે.

હું માનવા ઇચ્છું છું કે આ જે પગલું ભરવામાં આવ્યું છે, તે પહેલું હોય. એના પરિણામે બીજું ભરશે, પછી ત્રીજું અને એ રીતે શરૂ કરેલી યાત્રા વગર અટક્યે જ આગળ વધતી જશે. પહેલું પગલું જ મુશ્કેલ હોય છે. તેના માટે દૃષ્ટિને સ્થિર અને સંકલ્પને મજબૂત કરવો પડે છે. જો તે આગલું પગલું ન ઉંપાડે તો પાછલું પગલું સ્વયં બંધનનું કારણ બની જાય છે. પગલું ભરીને ત્યાં જ સ્થિર થઈ જવું એ કાંઈ ગતિ નથી. ત્યાંથી આગળ જ ચાલતા રહેવું જોઈએ. બધી સ્થિતિનો સ્વીકાર કરવો પરંતુ કોઈ પણ સ્થિતિથી અંતાર્ધ ન જવું એ ધર્મ તથા ધાર્મિકનું લક્ષણ છે.

આશા રાખી શકાય કે અણુપ્રતી-સંઘ ‘અ’ થી શરૂ કરીને ત્યાં જ થોભી જશે નહિ, પણ તેનાથી આગળ વધશે. આજે જીવનનું કેન્દ્ર ધન બનેલું જણાય છે, એવી ઘોષણા માત્રથી કામ ચાલશે નહિ, પરંતુ જ્યાં કેન્દ્ર છે ત્યાં અર્થાત્ આત્મામાં આત્મસ્વીકૃત સ્વેચ્છિત શ્રમની યથાર્થ પ્રતિષ્ઠા કરવી પડશે. અહિંસાએ આગળ આવાંને શ્રમ અને ધનના કોયડાને ઉકેલવો પડશે. ઉત્પાદન અને વહેંચણીની રીતને એવી રીતે ફેરવી નાખવી પડશે કે તે અહિંસાથી પ્રેરિત હોય અને અહિંસામાં જ પરિણામે. જ્યાં મુધી પદાર્થને બદલે આત્મા કેન્દ્ર નહિ બને, સંગઠિત સત્તાના કાયદાઓને બદલે દરેકના અંતઃકરણમાં રહેલા નૈતિક નિયમો કેન્દ્ર નહિ બને, રાજથી વધારે પ્રજા કેન્દ્ર નહિ બને અને ધનવાનને બદલે શ્રમજીવીઓમાં તે કેન્દ્રનો અનુભવ નહિ થાય ત્યાં

સુધી સંઘનું અને અહિંસાનું કામ પૂરું થયું છે એમ માનવાનું કારણ નથી. આટલું કર્યા સિવાય વચ્ચે કોઈ સ્થળે વિશ્રાંતિ લેવાની જરૂર નથી.

અણુત્રતી-સંઘના આજના દૃશ્યથી આશા અંધાય છે કે ગાંધીજીએ જે કાર્ય અધૂરું મુક્યું તે હવે પૂરું થશે. આપણી દ્રષ્ટિની મોટી ખામી એ છે કે આપણે સફળતાનું મૂલ્ય ગુણથી નહિ પણ પરિમાણ અને આકારથી જોવા પ્રવૃત્તિએ છીએ. ભૌતિક વિચાર શ્રેણિ આ જગાએ લાચાર છે. મેં જોયું કે અહીં સંખ્યા પર જોકે ધ્યાન છે, પણ ગુણનું મહત્ત્વ વધારે છે. સભ્યો ઢીલા હોય, તો ચેલાઓની મોટી સંખ્યા પણ શું કામની? ચુસ્ત અને સમર્પિત થોડા પણ ઘણું ફળ લાવી શકે છે. દુનિયાદારીના કામકાજ અંગે જે પક્ષો રચાય છે, તેમાં આ જ વસ્તુની ભારે ખામી હોય છે. તેમનું લક્ષ્ય સભ્યો કોણ છે? તેના પર નહિ પણ કેટલા છે, તેના પર રહે છે. અધી સફલતા સંખ્યામાં જ અંકાય છે. અને ત્યારે સત્યને પણ સંખ્યામાં જ સમજી લેવામાં આવે છે. આજની લોકશાહીનો આધાર લગભગ એવો જ છે. જેના મત વધારે તેની જ ખોલખાલા. અને લઘુમતીવાળાઓ સદા એવી જ શીકરમાં હોય છે કે તેઓ ક્યારે અહુમતીવાળા બની જાય. એટલે તેઓનું કામ વિરોધ અને ટીકાઓ કરવામાં જ સમાપ્ત થાય છે. આવી લોકશાહી શરૂઆતથી જ અર્થહીન છે. સંખ્યાના બળ પર નભનારી લોકશાહી આજે બહુ સફળ જણાતી નથી. હજી એ સમયને વાર છે કે જ્યારે તેમાં સંખ્યાના સ્થાને સત્ય દાખલ થાય અને હાથ ઊંચા કરનારા લોકતંત્રનો અદલે હૃદયનું નૈતિક તંત્ર ખડું થાય. તે પોતાના કામકાજમાં ધર્મનું તત્ત્વ દાખળ કરવાથી બની શકશે. ત્યારે ઓછામતો એછા માન્ય અને અનાદરણીય નહિ હોય. અને તેમને કોઈ ભય રાખવાની જરૂર પણ નહિ હોય. ત્યારે લઘુમતીનો પ્રશ્ન એક મૂંઝવનારો કાયડો નહિ હોય તે અવિશ્વસ્ત અને ભયભીત બનવાની હાલતમાં રહેશે નહિ અને અહુમતીવાળા

સંખ્યાના જોર પર નહિ પરંતુ સેવાયજ્ઞના આધાર પર શાસનારૂઢ થશે. અર્થાત્ ત્યારે અહિંસા જીવનનું સાચું મૂલ્ય બનશે. તેના વિનાની લોકશાહી સદા એક હથ્થુ સત્તાને આમંત્રણ આપનારી છે.

આજના સંયોગમાં આત્મશ્રદ્ધાની ભારે ખામી છે. દરેક જણ સંપત્તિ અને સત્તા તરફ દોડી રહેલ છે. તે જગતને પકડવા માટે જાય છે, પણ જ્યારે તે મૂડીમાં આવતું નથી, ત્યારે ઉશ્કેરાઈ જાય છે. સ્વત્વ ગુમાવીને બહાર રમે છે. એનું કરુણાજનક દૃશ્ય ચારે બાજુ જોઈ લેજો. બહારની તૃણામાં અંતરનું નરક લલ્પને આપણે આંગળ વધી રહ્યા છીએ. આમ ક્યાં પહોંચી શકાશે? સિવાય રસાતાલ. એનો કોઈ અંત નથી. આવા સમયે શ્રદ્ધાવાળો પુરુષ જે આમ તો અકિંચન અને સાધનથી રહિત છે પણ શ્રદ્ધાની સંપત્તિવાળો અને શ્રદ્ધાળુથી બળવાન છે, તે જ શાંતિનો માર્ગ બતાવી શકે છે.

હું અણુગતી-સંઘમાં સામેલ થયેલા અંધુઓને તેમના આ સાહસિક અને પવિત્ર કાર્યને ધનવાદ આપું છું.

(૨)

અંતરાત્માનું મહાબળગરણ.

સ્વતંત્ર હિંદી પત્રકાર શ્રી વિષ્ણુદત્ત મિશ્ર ‘તરંગી’ એ પોતાના પ્રભાવશાળી ભાષણમાં કહ્યું કે—

અણુગતી-સમાજના આ દીક્ષાંત મહોત્સવમાં આજે જે કાંઈ થઈ રહ્યું છે, તે એક નવી ચેતનાનું પ્રતીક છે. તે ચેતના કેવળ આચાર્ય તુલસીની પ્રેરણા છે કે જેણે મનુષ્યના નિત્ય જીવનમાં આત્મયજ્ઞનો માર્ગ દેખાડ્યો છે. અણુગતના માર્ગને આપણે એવો વ્યાવહારિક જીવનમાર્ગ કંઠી શકીએ કે જેમાં કોઈ પણ વ્યક્તિ આત્મશ્રદ્ધા વડે અસત સંસારમાં સતમાર્ગ પર ચાલવાનું સાહસ પોતાની જાતે જ

કરી શકે અને પોતાની સાથે ચાલનારને પણ તે આપી શકે. મેં અણુવ્રતીઓના નિયમો વાંચ્યા છે. જે નિયમો છે, તે નવા નથી. પરંતુ નવીનતા એ છે કે આચાર્ય તુલસી જેવા એક ધર્માચાર્ય સત્ય, અહિંસા, સહિષ્ણુતા, સદ્ભાવના, સદાચાર આદિ ઉત્તમ ગુણોને માત્ર ઉપદેશની વસ્તુ માનતા નથી. તેમનામાં એ તપસ્યા છે કે જેના વડે તેઓ આ સંસ્કૃત જીવન-વ્રક્ષણોને દૈનિક ચર્યાનો એક ભાગ બનાવી દેવા મુશ્કેલી છે. જે લોકો આજે અણુવ્રતોને ધારણ કરીને સંસાર મહાસાગરમાં આચાર્ય તુલસી જેવા કુશળ કર્ણધારની રાહ્યરી નીચે જીવનનૌકા પર સવાર થયા છે, તેમનો ભૂતકાળ ગમે તેવો હોય પણ ભવિષ્યકાળ નિઃસંશય ઉજ્જવળ છે. આજે જે લોકોએ અણુવ્રતનું ખીકું ઝડપ્યું છે, તેઓ એક નવા, સદાચારી અને સહનશિલ મનુષ્ય સમાજના અગ્રણી છે.

સામાજિક ન્યાયની પ્રેરણા

પરંતુ અણુવ્રત કોઈ નવો પંથ નથી. જો તે પંથ હોત તો આજે આપણે જુદા જુદા મતો અને સંપ્રદાયોનો સંગમ અહીં જોઈ શકત નહિ. અણુવ્રત નથી તો અપરિગ્રહ કે નથી પ્લહ્યચર્ય. આચાર્ય તુલસીએ ગૃહસ્થી અને ગૃહસ્થ-મર્યાદાઓનો વિચાર કરીને સીધા-સાદા નિયમોની રચના કરી છે, જેથી મનુષ્ય મનુષ્યનો અનુચિત લાભ ન ઉઠાવે, એક ખીજનું શોષણ ન કરે. કાળાં બળરો ન કરવાં, વ્યાપારમાં જૂઠું ન ખોલવું વગેરે એવી આખતો છે કે જેના પર અંકુશ રાખવાને માટે કરવામાં આવેલા સરકારી કાયદા-કાનુનો નકામા સાબીત થયા છે. આચાર્ય તુલસીએ કમજોરીના પુતલા સમાન મનુષ્યોના તે સ્થાન પર સામાજિક ન્યાયની પ્રેરણા કરી છે કે જેને આપણે અંતરાત્મા કહીએ છીએ. અંતરાત્માના આ વિવેક-મહાજગરણના ચોકીદાર આચાર્ય તુલસીની નિષ્કપટ અને છલરહિત તપસ્યાનું જ એ પરિણામ છે કે જેના લીધે આજ છસોથી વધારે મનુષ્યો વ્યક્તિગત, સામાજિક,

પરિવારિક, આપારિક આદિ જીવનના જુદા જુદા ક્ષેત્રોમાં સત્ય અને અહિંસાના મૂલાધારને હૃદયંગમ બનાવીને, નવા બળ અને ઉત્સાહથી ન્યાયયુક્ત સમાજની રચનાના અગ્રદૂત બની રહ્યા છે. ખોચેલા વિવેકને જેમણે અણુવતી-સંઘના નિયમો દ્વારા પ્રાપ્ત કર્યો છે, તે બધા અણુવતી છે, પછી ભલે તેઓ આજે આ દીક્ષાંત સમારોહમાં સામેલ ન હોય. અણુવત ગ્રહણ કરવા માટે નથી જરૂર આચાર્યની કે નથી જરૂર સાક્ષીઓની. અણુવતીની આસ્થાનું કેન્દ્રમિદુ આચાર અને વિચારમાં સત્ય અને અહિંસાનું પાલન છે અને તે પાલન પણ કોઈ રાજનૈતિક ઉદ્દેશથી નથી, કે જેથી આત્મબળી સમાજ અને સંસારની રચના થઈ શકે. આ રીતે અણુવત યુગધર્મ છે. આ યુગધર્મને જે જનવલ્લભ અને સરળ શુદ્ધ રૂપમાં આચાર્ય તુલસીએ રજૂ કર્યો છે, તેમાં જ માનવજાતિ અને માનવપરિવારના કર્તા મનુષ્યનું ભવિષ્ય રહેલું છે.

કહિન પ્રવાસ

પરંતુ અણુવતી-સંઘની મજલ ઘણી કંટાળ છે. તે યુગધર્મનું આસ્વાદન પણ છે અને ચેતવણી પણ છે. અમે જોયું છે કે આ જ દિલ્હી નગરીમાં વર્તમાન યુગના અહિંસાના સહુથી મોટા પ્રચારક મહાત્મા ગાંધીનું ખૂન પ્રાર્થના સ્થળમાં વિના કારણે થયું હતું. હિંસા અને અહિંસાની આ અથડામણ શેતાન અને ક્રૂરવરના સંઘર્ષની માફક સદાથી ચાલતી આવી છે. હિંસાએ આજ સુધીમાં જગતનો કોઈ પણ સમસ્યાનો ઉકેલ કર્યો નથી, અને તેના બળ પર જે કાંઈ ઉકેલો કરવામાં આવ્યો છે તે અસ્થાયી નિવડ્યા છે. તેથી જ આજે અહિંસા અને સત્ય વ્યાવહારિક મૂલ્ય ધરાવે છે. હિંસાની આ પ્રચંડ દાવામિતે જુઝાવવા માટે આજે જો એ વ્યક્તિઓએ આચાર્યશ્રીની સામે પ્રતિજ્ઞાઓ ગ્રહણ કરી છે. તે બધાએ સમજવું જોઈએ કે અણુવત કોઈ ધાર્મિક કે પંથગત વસ્તુ નથી. તે તો સતત જીવન-આચરણ છે, જે નીચાને

ઉપર લાવતું ચાલ્યું જાય છે. આ સતત જીવન-આચરણમાં આજીવંતી જોડવા ઉંચે આવશે અને આજીવંતીના જીવનનું પાલન કરીને સમાજમાં તેઓ જે આદર્શ ઉપસ્થિત કરશે, તે જ આજીવંતને સ્થાયી બનાવી શકશે. એથી વિવેકનું લાભ જાંવીને સત્યમાં પરમ શ્રદ્ધા રાખનાર એવા જસો વિશ્વાસીઓએ આજે એક પ્રતિજ્ઞા લીધી છે. હવે તેમનું જીવન સમાજને માટે છે. સામાજિક ન્યાય અને સામાજિક મર્યાદાઓ સ્થિર કરવા માટે આ એક મહાન પ્રયોગ છે અને આજીવંતીઓનું કર્તવ્ય-પાલન એ વાતનો નિશ્ચય કરશે કે આ દેશમાં સત્ય અને અહિંસા અને જાનવલ્યમાન જીવન-સત્ય છે.

(૩)

એક વ્યક્તિની શક્તિ

શ્રીમતી દુર્ગાબાઈ શાસ્ત્રીએ પોતાના સરલ અને સ્વાભાવિક ભાષણમાં કહ્યું કે—

મને થોડા શબ્દો બોલવા દેવા માટે જે સન્માન અને આદર દર્શાવવામાં આવ્યાં છે, તેના માટે હું આપને તથા આપના સંઘને 'ધન્યવાદ આપું છું'. મેં આચાર્ય શ્રીતુલસીમહારાજનાં દર્શન કર્યાં અને તેમની સાથે કેટલીક વાતચીત કરવાનો પ્રસંગ મળતાં પ્રસન્નતા અનુભવી. આચાર્યશ્રીના ભક્ત તથા અનુયાયી શ્રાવક-શ્રાવિકાઓને હું અભિનંદન આપું છું કે તેઓ આ જડવાદી અને ધર્મરહિત જમાનામાં આવા આદર્શ ચરિત્ર આચાર્યશ્રીનું નેતૃત્વ મેળવવાનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત કરી શક્યા છે. તેઓ જૈન ધર્મના ચુસ્ત તેરાપંથી સંપ્રદાયના અનુયાયી હોવા છતાં એટલા ઉદાર અંતઃકરણવાળા છે કે તેમને ખીજા ધર્મના વિરોધની ભાવના સ્પર્શ પહોંચી શકી નથી. તેઓ બધા ધર્મ અને સંપ્રદાયના લોકોની સાથે સપ્રેમ વાર્તાલાપ કરે છે અને તે દરમિયાન અન્ય કદર આચાર્યોમાં જેમ પોતાના પંથનેજ ઉંચો માનવો અને ખીજા

ધર્મ તથા માર્ગોની નિંદા કરવી આદિ કોઈ પણ પ્રકારની ભાવના રાખતા નથી.

હું પોતે જૈન ન હોવા છતાં આપની વચ્ચે એટલા માટે જ આવી છું કે મહારાજશ્રીના કથન મુજબ એમના અણુવતોને ગ્રહણ કરનાર અને આચરણમાં મૂકનાર જૈન જ હોવા જોઈએ એવો કોઈ આગ્રહ નથી. હું એમ માનું છું કે જૈન કામના જ જૈનો છે એવું નથી. તિર્થંકરોએ ઉપદેશોના માર્ગ અનુસાર જેઓ પોતાના જીવનને નિયમબદ્ધ રાખવાને માટે તૈયાર હોય અને જેઓ તેમના ઉપવિષ્ટ માર્ગ પ્રત્યે ભક્તિ, સ્નેહ અને આદર ધરાવતા હોય, તેઓ બધા જ વાસ્તવિકતાએ જૈન છે, જૈન કહેવરાવવાને યોગ્ય છે.

આજના હિંસાપ્રધાન યુગમાં જૈન ધર્મનું સ્થાન અતિ ઉંચું છે. આજનો યુગ એવો ચાલી રહ્યો છે કે એક દેશ બીજા દેશની સાથે, એક પાડોશી બીજા પાડોશીની સાથે અને એક ભાઈ બીજા ભાઈની સાથે ઝેરવેર, દ્રોહ, ઇર્ષ્યા અને શત્રુતાની ભાવના રાખે છે તથા એક બીજાનો વિધ્વંસ યા વિનાશ કરવાની અથવા એક બીજા ઉપર અત્યાચાર કરવાની પ્રકૃતિ ચલાવે છે. આવા યુગમાં જૈનધર્મ એક જનવસ્તુમાન મશાલની માફક અંધકારમય જગતને જીવદયા, અહિંસા તથા ત્યાગમય જીવનનો સદ્દુપદેશ આપીને મનુષ્ય જીવનને માટે સાચો તથા ઉત્તમ માર્ગ બતાવે છે અને સન્માર્ગ તરફ દોરવાની શક્તિ ધરાવે છે.

આ ધર્મના સહુથી મોટા વ્રતો પાંચ છે :

(૧) સત્ય. (૨) અહિંસા. (૩) બ્રહ્મચર્ય. (૪) અસ્તેય તથા (૫) અપરિગ્રહ.

આ પાંચ વ્રતો એટલા મોટા અને ઉપયોગી છે કે જો સમસ્ત ભારતના નરનારીઓ તેને યથાશક્તિ મનસા-વાચા-કર્મણ પાલન કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી લે તો સંભવ છે કે આપણો દેશ જલદી અબીષ્ટ ઉન્નતિને

પ્રાપ્ત થાય અને આજના વ્યથિત જગતને માટે એક આદર્શ સમાજ બની જાય. આપ બધાને અભિનંદન આપતાં મને હર્ષ થાય છે કે આ વ્રતોને મન-વચન-કાયાથી બરાબર પાળનાર મૂર્તિમંત ધર્માવતાર આચાર્ય શ્રીતુલસી મહારાજના નેતૃત્વ અને સાક્ષીત્વમાં આજે તમે સેંકડોની સંખ્યામાં અણુવત ગ્રહણ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી છે અને તેના પાલનનું આજીવન પણ લીધું છે. આ પવિત્ર વ્રતોનું પ્રતિજ્ઞા-પૂર્વક પાલન કરનારા નરનારીઓ માત્ર પોતાના જીવનને જ નહિ, પરંતુ પોતાના સમાજને પણ કૃતાર્થ કરશે અને તેને સુખ તથા શાંતિ પ્રાપ્ત કરવામાં મદદગાર થશે. આ મારી આશા જ નથી, પણ દૃઢ વિશ્વાસ છે.

જો દેશમાં એક વ્યક્તિ પણ નેક, શાંતિપ્રિય અને અહિંસા-વ્રતી હોય છે, તો તે દેશ કેટલો ઉન્નત અને અગ્રગામી બની શકે છે, તેનું જવલંત ઉદાહરણ આપણને સ્વર્ગીય મહાત્મા ગાંધીના જીવનમાંથી મળે છે. જો એક જ વ્યક્તિ સમાજમાં ધાતક અને હિંસા-પ્રિય નીકળી આવે તો કેટલી હાનિ પહોંચાડે છે, કેટલું પતન કરે છે, તેનું ઉદાહરણ નાથૂરામ ગોડસે છે કે જેનું કૃત્ય આપણે ભૂલી શકતા નથી. તેથી આપણા દેશ, સમાજ અને દુનિયા માટે આ દિવસ શુભ છે કે જ્યારે સેંકડો વ્યક્તિ અહિંસા તથા સત્યનો પવિત્ર માર્ગ ગ્રહણ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લેવાને એકત્ર થઈ છે. આવા મંગળકાર્યમાં દિલ્હીના નાગરિકો હાજર થઈને આપને ધન્યવાદ આપે તેમાં કોઈ આશ્ચર્ય નથી.

જોન ધર્મ તથા બીજા બધા ધર્મો પોતાના અનુયાયીઓને સદાચારના માર્ગે ચલાવવાનો નિરંતર પ્રયત્ન કરે છે. પરંતુ કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, માત્સર્યને વશ થઈ તે અનુયાયીઓ સ્વાર્થ સાધનની આશામાં પોતાના જીવનને બરબાદ કરે છે અને પોતાના ધર્મને પણ કલંકિત કરે છે. તેથી

તમોને મારો એ જ આગ્રહ છે કે આચાર્યશ્રીએ અણુવતોની જે દીક્ષા આપી છે, તેના પાલનમાં તમે ક્યારે પણ શિથિલ ન થશો અને કોઈ પણ વખતે એવો વિચાર સુધાં પણ આવવા ન દેશો કે એના પાલન વિના તમે સ્વાર્થ સાધના કરી શકશો. તમારો સ્વાર્થ તો એ જ છે કે તમે સુખી થાઓ, તમારો સમાજ સુખી થાય, તમારો દેશ સુખી થાય અને અણુ કે મહાન સર્વ પ્રાણીમાત્ર સુખી થાય. આ ઉદ્દેશ જે સિદ્ધ થઈ શકે તો અહિંસા અને સત્યના માર્ગથી જ સિદ્ધ થઈ શકે. જે કોઈ એનાથી વિરુદ્ધ વર્તીને સુખી બનવાની ઇચ્છા કરતું હોય તો તે મૃગતૃણ છે. વૈર, હિંસા ઘૃણા તથા વિદ્રોહનાં બીજો વાવીને તમે સુખ, શાંતિ કલ્યાણ તથા ઉન્નતિનું ફળ કેવી રીતે પામી શકો ! તેથી તમે લોકોએ આજે જે પ્રતિજ્ઞાઓ લીધી છે અને જે માર્ગનું અવલંબન કરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે, તે ખચિત સર્વોત્કૃષ્ટ છે અને તમારું પરમ કર્તવ્ય છે કે તમે એના પર દઢતાથી કાયમ રહો.

શુભ અને કલ્યાણ કાર્યોમાં પ્રાયઃ વિઘ્ન આવે જ છે અને ઇશ્વર પોતાના ભક્તની દઢતાની પરીક્ષા કરવા માટે અનેક પ્રલોભનો મોકલે જ છે. એમાં ન ફસાતાં તમે અટલ પ્રતિજ્ઞ રહો, એ જ મારો તમને આગ્રહ છે. હાજર રહેલી શ્રાવિકાઓ તથા બહેનોને મારો મુખ્ય આગ્રહ એ છે કે તેઓ ધર્મના માર્ગ પર અટલ રહે અને પોતાના કુટુંબને આચાર્ય શ્રીતુલસીજી મહારાજે બનાવેલા સન્માર્ગની સામગ્રી પીરસતી રહે. કોઈ પણ સમાજના જીવનને ઊન્નત કરવામાં સ્ત્રીઓનું આચરણ, તેની ધાર્મિક રૂચિ, તેના દ્વારા ચલાવવામાં આવતું કૌટુંબિક જીવન અને બાળકો તથા યુવાન પર પડતો તેમનો પ્રભાવ મુખ્ય ભાગ ભજવે છે. તેથી આપણા શાસ્ત્રોમાં સામાજિક ધર્મની વ્યવસ્થા માટે સ્ત્રીઓના જીવન અને સમ્યક્ચરિત્ર પર વિશેષ ધ્યાન અપાયેલું છે. ભારતમાં આજ ઘણાં પ્રકારનું દુઃખ, સામાજિક દુર્વ્યવસ્થા તથા પતન જેવામાં આવે છે, વળી પ્રમાણમાં ગરીબાઈ પણ વધારે છે, તેમ છતાં બીજો દેશોની અપેક્ષાએ

સ્વખશાંતિ વધારે જણાય છે, તેનું એક મુખ્ય કારણ એ છે કે આપણા દેશની સ્ત્રીઓ તુલનાત્મક દષ્ટિએ વધારે સદાચારિણી, પતિવ્રતા અને ધર્મપરાયણ રહેલી છે. તેથી બહેનો ! જો વધારે ઉન્નતિ કરવી હોય તો તમારે વધારે દૃઢ અને ધર્મપરાયણ બનવું જોઈએ.

આચાર્યશ્રીના આશીર્વાદ

આચાર્ય શ્રીતુલસીએ અધિવેશનની સમાપ્તિ કરતાં આજીવંત ગ્રહણ કરનારા નર-નારીઓને આશીર્વાદ આપ્યા. તેઓશ્રીએ કહ્યું કે આજના આ પુનીત પ્રસંગે હું આજીવંતી બંધુઓ અને બહેનોને ખાસ સંદેશો આપું છું કે તેઓ ક્રોધ, માન માયા, લોભ આદિ દુષ્પ્રવૃત્તિઓથી પોતાને અચાવે અને બીજાઓને પણ એનાથી અચવાની પ્રેરણા કરે. એ દુષ્પ્રવૃત્તિઓ ગુણોની હાનિ કરનારી છે. ભગવાન મહાવીરના એ વાક્યોને તમે સદા ધ્યાનમાં રાખજો કે—

उवसमेण हणे कोहं, माणं मद्विया जिणे ।

माया मञ्जव भावेण, लोहो संतोसओ जिणे ॥

અર્થાત—ક્રોધને શાંતિથી જીતો, માનને મૃદુતાથી જીતો, માયા અથવા લલચર્યાને સરળતાથી જીતો અને લોભને સંતોષથી જીતો.

તેઓ આજે એક આધ્યાત્મિક નૈતિક નિયંત્રણમાં આવી ગયા છે. તેમની જવાબદારી ધણા અંશે વધી ગઈ છે. તેને તેઓએ સત્ય અને ધર્માનદારીથી સદા કરવાની છે.

હું તેમને આશીર્વાદ આપું છું કે તેઓને યથેષ્ટ શક્તિ અને સાહસ પ્રાપ્ત થાયો જેથી તેઓ સંગ્રામમાં જનારા યોદ્ધાની માફક પોતાના લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરવામાં વિજય પ્રાપ્ત કરે અને સફળ થાય. આજના આ દૂષિત અને વિકૃત વાતાવરણમાં સંલવ છે કે વ્રતપાલનમાં વિખો અને વિપત્તિઓનો સામનો કરવો પડે. હું ઇચ્છું છું કે બધા ભાઈબહેનો દૃઢતા, સાહસ, પુરુષાર્થ અને શક્તિથી છાતીને મજબૂત કરીને અડગ બને.

ત્યાબાદ મહાવીર પ્રભુના ચરણોમાં નીચેનાં લજ્જનથી શ્રદ્ધાંજલિ અર્પણ કરવામાં આવી. હાજર રહેલા બધા સ્ત્રી-પુરુષોએ આચાર્યશ્રીના સ્વસ્ત્રમાં પોતાનો સ્વસ્ત્ર મેળવીને પ્રભુવંદના કરી. આચાર્ય શ્રીતુલસી વિરચિત એ વંદના આ રહી :

મહાવીર પ્રભુકે ચરણોમેં, શ્રદ્ધાકે કુસુમ ચઢાયેં હમ ।
 ઉનકે આદર્શોંકો અપના, જીવનકી જ્યોતિ જગાયેં હમ ॥
 તપ-સંયમમય શુભ સાધન સે, આરાધ્ય ચરણ આરાધન સે ।
 બન મુક્ત વિકારોંસે સહસા, અખ આત્મવિજય કર પાયેં હમ ॥
 દૃઢ નિષ્ઠા નિયમ નિભાને મેં, હો પ્રાણ બસી પ્રણ પાને મેં ।
 મજબૂત મનોબલ હો ઐસા, કાયરતા કબી ન લાયેં હમ ॥
 યશ-લોભપતા પદ-લોભપતા, ન સતાયેં કબી વિકાર-વ્યથા ।
 નિષ્કામ સ્વપર-કલ્યાણ કામ, જીવન અર્પણ કર પાયેં હમ ॥
 ગુરુદેવ ચરણમેં લીન રહે, નિર્ભીક ધર્મકી બાટ બહેં ।
 અવિચલ-દિલ સત્ય અહિંસાકા, દુનિયા કો સુપથ દિખાયેં હમ ॥
 પ્રાણી પ્રાણીસહ મૈત્રી સજેં, ઈર્ષ્યા-મત્સર-અભિમાન તજેં ।
 કહની કરની ઇકસાર બના, 'તુલસી' તેરા પથ પાયેં હમ ॥

છેવટે નીચેનું ગીત ગવાયા બાદ અત્યંત ઉત્સાહપૂર્ણ વાતાવરણમાં અધિવેશનની કાર્યવાહી સાડાચાર વાગે સમાપ્ત થઈ.

હો હમારા જો વિરોધ, હમ ઉસે સમજેં વિનોદ ।
 સત્ય સત્ય-શોધ મેં, તબ હી સફલતા પાયેંગે ॥
 કષ્ટોં સે નહીં ધન્યરાયેંગે ॥

સત્ય કા બલ હૈ અદ્ભુટ, ખૂઠ આખિર ખૂઠ ખૂઠ ।
 દૂધ પાનીકા નિબેડ, સત્ય સે દિખલાયેંગે ॥

સાહસ સદા બઢાયેંગે ॥

દીપાં કે ઇકલૌતે લાલ, કયા વરણે તેરે ખુશ હાલ ।

વાહ વાહ કામ કમાલ, માનવ દેખત સિર ડોલાયેંજે ॥

અપના હૃદય કુલાયેંજે ॥

તેરે જીવનકા આકૃત, બતલાતા યહ સંઘ સખૂત ।

દુઃખમ સુખમાં યા સતયુગકી, રચના હમ બતલાયેંજે ॥

જ્યોત્કી ત્યોં રખ પાયેંજે ॥

કરેં યાચના હમ સખ એક, અટલ આત્મબલ હો અતિરેક ।

‘સત્ય’ શિવ’ સુન્દરમ’ કા હમ સાક્ષાત્કાર કરાયેંજે ॥

જીવન-જ્યોતિ જગાયેંજે ॥

અભિનંદન હો વારંવાર, અભિનંદન હો વાર હજાર ।

‘તુલસી’ તન મન રૂં રૂં મેં, ગુરુવર કે સદા બસાયેંજે ॥

નહીં પલભર ભી વિસરાયેંજે ॥

પરિશિષ્ટ (૧)

અણુવ્રત

અણુવ્રતી-સંઘના પહેલા વાર્ષિક અધિવેશનમાં જે પ્રતિજ્ઞાઓ લેવામાં આવી તે નીચે મુજબ છે :—

(૧) અહિંસા વ્રત

અહિંસાના સંબંધમાં નીચે જણાવેલી પ્રતિજ્ઞાઓનું પાલન અણુ-વ્રતીને માટે અનિવાર્ય છે :—

૧. ચાલતાં-ફરતાં નિરપરાધ પ્રાણીની સંકલ્પ, લક્ષ્ય અથવા વિધિપૂર્વક હિંસા કરવી નહિ.
૨. કોઈ ખાસ વ્યક્તિ કે ખાસ પક્ષની હત્યા કરવાનો ઉદ્દેશ રાખનારા મંડળ, પક્ષ કે સંસ્થાના સભ્ય બનવું નહિ તથા એમના કાર્યોમાં ભાગ લેવો નહિ.
૩. સ્વદેશની બહાર બેસી વસ્ત્રો પહેરવાં કે ઓઢવાં નહિ.

અપવાદ—ખાસ સંયોગોમાં તથા વિદેશવાસમાં ઉપર્યુક્ત નિયમ લાગુ પડતો નથી.

૪. રેશમી અને તેનાં જેવાં હિંસાજન્ય વસ્ત્રોને પહેરવાં તથા ઓઢવાં નહિ.

અપવાદ—વ્રતગ્રહણ પૂર્વેના વસ્ત્રોની વપરાશમાં ઉપરના બંને નિયમો બાધક નથી.

૫. કોઈ પણ વ્યક્તિને અસ્પૃશ્ય માનીને તેનો તિરસ્કાર કરવો નહિ.
૬. મોટાં જમણાવારો કરવા નહિ અને રાજકીય નિયમ હોય તો તેનું ઉલ્લંઘન કરવું નહિ.

નોંધ—જ્યાં પોતાના નજીકના સંબંધીઓ અને ખીજી આમંત્રિત વ્યક્તિઓ મળીને ૧૦૦ થી વધારેની સંખ્યા એકત્રિત થાય, તેને મોટો જમણુવાર ગણવામાં આવશે.

૭. નિયમ નિષિદ્ધ જમણુવારમાં ભોજન કરવા જવું નહિ.
૮. વિશ્વાસઘાત કરીને કોઈના હૃદયને આઘાત પહોંચાડવો નહિ.
૯. કાયદા અને વ્યવહારિક દૃષ્ટિથી પશુઓ પર વધારે ભાર ભરવો નહિ.
૧૦. પોતાના આશ્રિત જીવોની ખાદ્ય-પેય વસ્તુઓનો ક્ષુબ્ધિત ભાવનાથી વિચ્છેદ કરવો નહિ.
૧૧. આશ્રિત અને અનાશ્રિત પ્રાણીઓ પ્રત્યે ક્રૂર વ્યવહાર તથા પ્રહાર કરવો નહિ.
૧૨. ચિકિત્સાના કારણ સિવાય કોઈ પ્રાણીનો અંગ વિચ્છેદ કરવો નહિ. તપાવેલા સળિયા કે ખીજા કબ્જાયાક ઉપાયોથી ત્રિશ્નુલાદિ નિશાનો કરવાં નહિ.
૧૩. કોઈ પ્રાણીને કઠોર બંધનથી બાંધવું નહિ.
૧૪. આત્મહત્યા કરવી નહિ.
૧૫. બ્રૂણહત્યા કરવી નહિ.
૧૬. માંસ-જેમાં ઇંડા, માંસ, સત્ત્વ, ચરખી અને રક્તનો પણ સમાવેશ થાય છે—ખાવું નહિ.
૧૭. દારૂ પીવો નહિ.
૧૮. દારૂ, માંસ, માછલી તથા ઇંડા આદિનો વ્યાપાર કરવો નહિ.
૧૯. શિકાર કરવો નહિ.
૨૦. અળગણ પાણી પીવું નહિ.

૨૧. કસાઇનું કામ કરવું નહિ. કરનારને સહકાર આપવો નહિ, અને કસાઇપણાનું કામ કરનારી કંપનીના શેર લેવા નહિ.
 ૨૨. જન્મ, વિવાહ, તહેવાર આદિ પ્રસંગોએ આતશબાજી કરવી નહિ કે કરવામાં સંમતિ આપવી નહિ.
 ૨૩. તપસ્યા (ઉપવાસ) નો કારણે જમણવાર કરવો નહિ અને તે માટે થતા જમણવારમાં ભોજન કરવા માટે જવું નહિ.
 ૨૪. શોક, જેઠાણી, દેરાણી તથા નણુંદ આદિ સાથે તથા તેમનાં બાળકો સાથે દુર્વ્યવહાર કરવો નહિ.
 ૨૫. મરનારની પાછળ રિવાજ તરીકે શેવું નહિ.
 ૨૬. ભાંગ, ગાંજો, ચરસ, તમાકુ, જર્દો આદિ ખાવા-પીવા કે સુંઘવાના કામમાં લેવો નહિ.
 ૨૭. વિવાહ તથા હોળી આદિ પર્વોમાં ગંદા ગીત અને ગાળો બોલવી નહિ તથા અશ્લીલ વ્યવહાર કરવો નહિ.
 ૨૮. હોળીના પર્વમાં રાખ વગેરે ગંદાં પદાર્થો બીજા પર ફેંકવા નહિ.
 ૨૯. મનુષ્ય દ્વારા ખેંચાતી રીક્ષામાં બેસવું નહિ.
 ૩૦. કોઈ પણ પ્રકારના મૃત્યુ-ભોજનમાં જમવા માટે જવું નહિ.
- અપવાદ**—શોક બતાવવા બીજા ગામમાં ગયેલી વ્યક્તિઓને આ નિયમ લાગુ પડતો નથી.
૩૧. ક્રોધાદિ વશ કોઈને ગાળ દેવી નહિ.
 ૩૨. લાલ કે દેશ વશ આગ લગાડવી નહિ.

(૨) સત્યવ્રત

સત્યના સંબંધમાં નીચેની પ્રતિજ્ઞાઓનું પાલન અશ્વત્થીઓને માટે અનિવાર્ય છે :-

૧. જમીન-મકાન, પશુ-પક્ષી, સોના-ચાંદી, ધન-ધાન્ય તથા ઘી-તેલ આટો વગેરે ખાદ્ય પદાર્થો અથવા અન્ય કોઈ વસ્તુની લે-વેચ કરતાં તેના પ્રકાર, માપ, તોલ, સંખ્યા વગેરે બાબતોમાં અસત્ય બોલવું નહિ.
૨. સમજૂતીને ખોટો નિર્ણય યા ફેંસલો આપવો નહિ.
૨. કોઈ વ્યક્તિ, મંડળ, પક્ષ, અથવા ધર્મ વિશેષ પ્રત્યે આક્ષેપાત્મક નીતિથી બ્રાન્તિ ફેલાવવી નહિ કે જૂઠો આરોપ મૂકવો નહિ.
૪. ન્યાયાધિશ અને પંચ આદિની સમક્ષ અનર્થકારી અસત્ય સાક્ષી આપવી નહિ.
૫. કોઈ વ્યક્તિ પાસેથી જૂઠું ખત અથવા દસ્તાવેજ લખાવવો નહિ. જેમકે રૂપિયા ૧૦૦, આપીને ૨૦૦) નું ખત લખાવવું વગેરે.
૬. સ્વ અથવા પર કન્યા-પુત્રના વિચાર આદિ વિષયમાં અસત્ય બોલવું નહિ. જેમકે કોઈ આંધળી ને દેખતી અને કોઈ સચ્ચરિત્રાને દુશ્ચરિત્રા કહેવી.
૭. ખોટો કેસ કરવો નહિ કે કરવામાં સંમતિ આપવી નહિ.
૮. ખોટો આરોપ કે કલંક મૂકવું નહિ.
૯. વ્યક્તિગત સ્વાર્થ અથવા દ્વેષથી કોઈનો મર્મ (ગુપ્ત વાત) ઉંધાડો પાડવો નહિ.
૧૦. કોઈને મિત્રભાવ દેખાડીને અનિષ્ટકારી સલાહ આપવી નહિ.
૧૧. ખાતરી આપીને કે બંધન કરીને તેનો ઇનકાર કરવો નહિ.
૧૨. ખોટા દસ્કત બનાવવા નહિ કે બનાવવાની સંમતિ આપવી નહિ.
૧૩. જૂઠા રેશનકાર્ડ બનાવવા નહિ.
૧૪. કોઈને ખોટું પ્રમાણપત્ર આપવું નહિ.
૧૫. ખોટી જાહેર ખબર કરવી નહિ.

(૩) અચોર્ય વ્રત

અચોર્યના સંબંધમાં નીચે જણાવેલી પ્રતિજ્ઞાઓનું પાલન અશ્વ-
વ્રતીઓને માટે અનિવાર્ય છે :—

૧. તાળું તોડીને, ભીંત વગેરેમાં ખાતર પાડીને, ગાંઠડી કે તીજેરી ખોલીને, ધાડ પાડીને કે ખિસ્મું કાતરીને કાઠ વસ્તુની ચોરી કરવી નહિ. /
૨. બીજની પડેલી વસ્તુને ચોર વૃત્તિથી લેવી નહિ.
૩. રાજ્યનિષિદ્ધ વસ્તુઓનો વેપાર કરવો નહિ.
૪. રાજ્યનિષિદ્ધ વસ્તુઓને બીજ દેશમાં લઈજઈને અથવા બીજ દેશમાંથી લાવીને વેચવી નહિ.
૫. કાઠ બીજમાં ભેળસેળ કરીને કે નકલીને અસલ તરીકે ઓળખાવીને વેચવી નહિ. (ભેળસેળ—જેમ કે દૂધમાં પાણી, ઘીમાં વેજાદાન અને આટામાં સિંગોડાનો લોટ વગેરે. નકલી ને અસલ તરીકે ઓળખાવવા, જેમ કે કલચર મોતીને સાચું મોતી કહેવું)
૬. લે-વેચમાં જૂઠાં તોલમાપ કરવાં નહિ.
૭. એક પ્રકારની વસ્તુ બતાવીને બીજ પ્રકારની વસ્તુ આપવી નહિ.
૮. સારા માલને વટાવ કાપવાની દાનતથી ખરાબ અથવા નુકશાન-વાળો ઠરાવવો નહિ.
૯. કાઠ સંસ્થાના ટ્રસ્ટી, અધિકારી કે કાર્યકર્તા વગેરે થઈને તેના ધનમાલનું અપહરણ કે સ્વાર્થવશ અપવ્યય કરવો નહિ.
૧૦. ખોટા સિક્કા કે નોટો બનાવવી નહિ, તેમજ બનાવવાની સંમતિ આપવી નહિ.

૧૧. ટિકિટ વિના રેલ્વે વગેરેમાં મુસાફરી કરવી નહિ. નોંધ-અમુક રાજનૈતિક પક્ષની નીતિ અનુસાર તે પ્રકારના રાજનિયમોનું ઉલ્લંઘન કરવું પડે તો પ્રતિજ્ઞાઓને આધ આવશે નહિ.
૧૨. કોઈ સોદામાં ગાળો ખાવો નહિ.
૧૩. ચોરીની વસ્તુ ખરીદવી નહિ અને ચોર ને ચોરી કરવામાં સહાયતા આપવી નહિ.

(૪) બ્રહ્મચર્ય પ્રત

બ્રહ્મચર્યના સંબંધમાં નીચે જણાવેલી પ્રતિજ્ઞાઓનું પાલન આણુક્રાંતીઓ માટે અનિવાર્ય છે.

૧. વેશ્યાગમન કે પરસ્ત્રીગમન કરવું નહિ.
૨. કોઈ પણ પ્રકારનું અપ્રાકૃતિક મૈથુન કરવું નહિ.
૩. દિવસે સંભોગ કરવો નહિ.
૪. ૪૫ વર્ષની ઉંમર પછી વિવાહ કરવો નહિ.
૫. રાજકીય કાયદાઓમાં દર્શાવેલી વિવાહની ઉંમરથી ઓછી ઉંમરે વિવાહ કરવો નહિ.
૬. જ્યાં શીલભંગનો પ્રસંગ કે આશંકા જણાય, ત્યાં નોકરી કરવી નહિ કે રહેવું નહિ.
૭. એકલી પરસ્ત્રી સાથે એક જ ઓરડામાં રાત્રિ-શયન કરવું નહિ.
૮. એકલા પરપુરુષની સાથે ફરવાં જવું નહિ, રમવું નહિ કે સીનેમા વગેરેમાં જવું નહિ.
૯. વેશ્યાનું નૃત્ય કે ગાન ડરાવવું નહિ.

૧૦. વેશ્યાનું નૃત્ય જોવાના ઉદ્દેશથી તે માટે યોગ્યથેલા સમારંભમાં ભાગ લેવો નહિ.
૧૧. કોઈ સ્ત્રીને ફેસલાવીને, ધમકાવીને, શીટાડીને કે લોભાવીને તેની સાથે વિવાહ કરવો નહિ.
- નોંધ-ઉપર અતાવેલા મહિલાઓના નિયમો પુરુષોને અને પુરુષોના નિયમો મહિલાઓને લાગુ થાય છે.

(૫) અપરિગ્રહ વ્રત

અપરિગ્રહના સંબંધમાં નીચે જણાવેલી પ્રતિજ્ઞાઓનું પાલન અણુવ્રતીઓને માટે અનિવાર્ય છે.

૧. વ્યાપાર અંગે કાળાં બજાર કરવાં નહિ.
૨. લાંચ લેવી નહિ.
૩. પહેરામણી, આણું આદિ ખીજને ત્યાં જોવા જવું નહિ તથા પોતાને મળેલી પહેરામણી વગેરે ગોઠવીને ખીજને અતાવવી નહિ.
૪. પોતાના લોભની ખાતર રોગીની ચિકિત્સા કરવામાં અનુચિત વિલંબ કરવો નહિ.
૬. એક દિવસમાં ખાવાપીવાની વસ્તુઓ ૩૧ થી વધારે વાપરવી નહિ.
૬. રૂપિયા લઇને કન્યા-પુત્ર આદિનો વિવાહ-સંબંધ કરવો નહિ.
૭. એક ખીજથી વધારે ઘરેણું પહેરવું નહિ.

(આ નિયમ માત્ર પુરુષો માટે સમજવાનો છે.)

૮. વોટ, મત કે સાક્ષી આપવા માટે પૈસા માગવા નહિ અને આપવા પણ નહિ.

૯. જુગાર રમવો નહિ.
૧૦. તપસ્યા (ઉપવાસ) અંગે આભૂષણ વગેરે લેવાં નહિ.
૧૧. દોષિત અને હલકટ રીતોથી નોકરી, ઇન્જરો કે લાયસન્સ આદિ મેળવવાં નહિ
૧૨. હોટેલ રેસ્ટોરેન્ટ નો ધંધો કરતાં માંસ, માછલી, ઇંડાં આદિનું ખાણું તૈયાર કરવું નહિ, પીરસવું નહિ તથા પીવા માટે દારૂ આપવો નહિ.
૧૩. ધર-ભૂમિ, સોનું-ચાંદી, ધન-ધાન્ય, દ્વિપદ-ચતુષ્પદ તથા ધરનો સામાન અને પરચુરણ વસ્તુઓ આદિ પરિગ્રહના પરિમાણ થી વધારે રાખવી નહિ—સંધરવી નહિ. (પોતે ધારણું પરિમાણ સંધ-પ્રમુખને જણાવવું પડશે.)

સાધના

૧. દરેક વર્ષે એક અહિંસા દિવસ પાળવો.
૨. દરેક મહિને એક ઉપવાસ કરવો. જો બની શકે તેમ હોય નહિ તો દરેક મહિને એ દિવસ એક વખતથી વધારે વાર ખાવું નહિ.
૩. પ્રતિદિન ઓછામાં ઓછું ૧૫ મિનિટ આત્મ-ચિંતન કરવું
૪. દરેક મહિને ઓછામાં ઓછું ૧૫ દિવસ બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાળવું.

અહિંસા દિવસનો કાર્યક્રમ

૧. ઉપવાસ અવશ્ય કરવો.
૨. કોઈ પણ મનુષ્ય, પશુ, પક્ષી વગેરે પર સોમાન્ય કે વધારે પ્રહાર કરવો નહિ.
૩. પશુઓ પર સવારી કરવી નહિ.

૪. અસત્યમાત્રનો ત્યાગ કરવો.
૫. પૂર્ણ અભિચર્યનું પાલન કરવું.
૬. કામને કડવું વેણ કહવું નહિ.
૭. પોતાના અચાવ માટે પણ હિંસાત્મક પ્રત્યાક્રમણ કરવું નહિ.
૮. એક કલાક સુધી આધ્યાત્મિક સ્વાધ્યાય કરવો.
૯. અર્ધો કલાક આત્મ-ચિંતન કરવું, જેમાં વર્ષ દરમિયાન કરેલી ખોટી પ્રવૃત્તિઓ યાદ કરી આત્મનિંદા કરવી.
૧૦. પોતાના માતા-પિતા ભાઈ તથા અન્ય કુટુંબી અને પોતાના નોકર તથા કામ કરનારાઓ વગેરે જેઓ નિરંતર સંપર્કમાં આવનારા છે, તેમાંથી જેઓ મળે તેમને સાક્ષાત્ અને ન મળે તેમને પોતાની ભાવનાથી વર્ષભરમાં થયેલા અસદ્વ્યવહાર માટે ખમાવવા (ક્ષમા માગવી) અને તેમને પોતાના તરફથી ક્ષમા આપવી.
૧૧. ખાસ આયોજન દ્વારા અહિંસા આદિ સિદ્ધાંતોનો અને શક્ય હોય તો 'અણુવ્રતી-સંઘ'નો પ્રચાર કરવો.

આત્મચિંતન

૧. ભૌતિક સુખોમાં આશક્ત થઈને આત્મોન્નતિના મુખ્ય લક્ષણો ભૂલ્યો તો નથી ?
૨. સ્વ-પ્રશંસા અને પર-નિંદાથી પ્રસન્નતા તો નથી થઈ અને સ્વ-નિંદા અને પર-પ્રશંસાથી અપ્રસન્નતા તો નથી થઈ ?
૩. પોતાના મોટે જ પોતાનાં વખાણુ તો નથી કર્યાં ?
૪. કામનો જૂઠો પક્ષ લઈને ઝગડો નથી કર્યો ? અને કામનું અપમાન કરવાની કોશિશ તો નથી કરી ?
૫. કામની નિંદા તો નથી કરી ?

૬. કોઇની ઉન્નતિ અને ઐશ્વર્ય જોઇને ઇર્ષ્યા તો નથી કરી ?
૭. બીજાની બરાબરી કરવા માટે નૈતિક જીવન થી બ્રજ કરનારું કામ તો નથી કર્યું ?
૮. કોઇની સાથે તોછડાઇ તો નથી વાપરી ? બોલવામાં અશ્લીલ શબ્દોનો ઉપયોગ તો નથી કર્યો ?
૯. વડીલ અને વૃદ્ધોની અવહેલના કે તેમનો અવિનય તો નથી કર્યો ? પોતાના માતાપિતા આદિ પૂજ્યજનોના સન્માનમાં કોઈ અવિનય તો નથી કર્યો ?
૧૦. અવિનય, ભૂલ કે અપરાધ થતાં ક્ષમાયાચના કરી કે નહિ ?
૧૧. આળસ-આળિસાઓએ કહેલું ન માનતાં તેમને નિર્દયતાથી માર્યાં તો નથી ?
૧૨. જૂઠું બોલીને પોતાની ભૂલ છુપાવવાની કોશિશ તો નથી કરી ?
૧૩. સ્વાર્થથી કે વિના સ્વાર્થે કોઇ જૂઠી વાતનો પ્રચારતો નથી કર્યો ?
૧૪. કોઇની કોઈ વસ્તુ ચોરી તો નથી ?
૧૫. પરસ્ત્રીને પાપદષ્ટિથી તો નથી જોઈ ? અથવા પરપુરુષને પાપ દષ્ટિથી તો નથી જોયો ?
૧૬. અપ્રાકૃતિક મૈથુન તો નથી કર્યું ?
૧૭. ધન મેળવવા માટે વિશ્વાસઘાત આદિ અમાનવોચિત કામ તો નથી કર્યું ?
૧૮. કોઇની સાથે કોઈ માનસિક, વાચિક અને કાયિક હિંસા તો નથી કરી ?
૧૯. આજે મને કોઈ તો નથી આવ્યો ? આવ્યો તો કેમ, કોનાપર, કેટલી વાર ?

૨૦. કોઈને ઠગવાની કે ફસાવવાની કોશિશ તો નથી કરી ?
૨૧. ભાંગ, ગાંજો, ચરસ આદિ નશાવાળી વસ્તુઓ વાપરી તો નથી ?
૨૨. પોતાના વિચારો સાથે સહમત ન થનારાઓનો દ્વેષ તો નથી કર્યો ?
૨૩. જીભની લોલુપતાને લીધે વધારે ખાધું-પીધું તો નથી ?
૨૪. ગંજીપો, ચોપાટ, કેરમ વગેરે રમવામાં સમયને બરબાદ તો નથી કર્યો ?
૨૫. ઘરની કે પડોશની વ્યક્તિઓ સાથે ઝગડો તો નથી કર્યો ?
૨૬. કોઈ અનૈતિક અથવા અપ્રિય કામોમાં ભાગ તો નથી લીધો ?
૨૭. કોઈની સાથે વ્યક્તિગત અથવા સમૂહરૂપમાં કોઈ કાવતરું કે દગલ તો નથી કર્યો, જે દેશ, સમાજ અને વર્ગને અશાંતિ પમાડવાની સાથે આત્માને પણ ગ્લાનિ ઉપજાવે ?
૨૮. ખોટો ખર્ચ તો નથી કર્યો ?
૨૯. કાળા બાજારની કોઈ વસ્તુ ખરીદી કે વેચી તો નથી ?
૩૦. જીગર, સટ્ટો, તેજીમંદી વગેરે પ્રવૃત્તિ તો નથી કરી ? અથવા તે સંબંધી કાંઈને પ્રેરણા તો નથી આપી ?
૩૧. વિધવા સ્ત્રી આદિને અપશુકન માનીને તેનું દિલ તો નથી ફુખાવ્યું ?

નારી સમાજ માટે ખાસ

૧. ધરેણા વગેરે બનાવવા માટે પતિને હેરાન તો નથી કર્યો ?
૨. સાસુ, નણંદ, જેઠાણી, દેરાણી આદિ કૌટુંબિક સ્વજનોની સાથે ઈર્ષ્યા, દ્વેષ કે કલહ તો નથી કર્યો ?

૩. શોકચ, જોડાણી નણુંદ આદિ ખીજનના આળકોની સાથે દષ્ટિ વ્યવહાર તો નથી કર્યો ?
૪. કોઈ વિધવા અહેનતું અપશબ્દોથી અપમાન તો નથી કર્યું ?
૫. દેખાવ, શ્રૃંગાર કે વિષયવાસનાઓમાં શક્તિ અને સમયનો અપવ્યય તો નથી કર્યો ?
૬. દિવસભરમાં કયા અનુચિત, અપ્રિય અને અવગુણ પેશ કરનારા કાચો કર્યો ? અને કઈ સુંદર શિખામણ ગ્રહણ કરી ?

નિયમો

૧. આ સંગઠનનું નામ ' આજુવતી સંઘ ' રહેશે
૨. ઉદ્દેશ.
 - [ક] જાતિ, વર્ણ, દેશ, ધર્મનો ભેદ ન રાખતાં માનવમાત્રને સંયમના માર્ગે આગળ વધારવા.
 - [ખ] લોકોને અહિંસા, સત્ય, અયોર્ય બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહનાં વ્રત ધારણ કરાવવા.
 - [ગ] આઘાત્મિકતાના પ્રચાર દ્વારા જીવનમાં નૈતિકતાનું ધોરણ ઉચ્ચ કરવું.
 - [ઘ] અહિંસાના પ્રચાર દ્વારા વિશ્વબંધુત્વ અને જગત્સાંતિને પ્રસરાવવી.
૩. આ સંઘમાં જોડાનાર વ્યક્તિ ' આજુવતી ' કહેવાશે
૪. સંઘમાં કોઇને લેવાનો અધિકાર માત્ર સંઘ પ્રમુખને રહેશે.
૫. અહિંસામાં શ્રદ્ધા રાખનાર કોઈ પણ ધર્મ, દળ, જાતિ, વર્ણ અને દેશનાં સ્ત્રી પુરૂષ આ સંઘનાં સભ્ય થઈ શકશે.
૬. આજુવતિને સંઘના નિયમો અને આજ્ઞાઓનું પાલન કરવું પડશે.
૭. સૌ સભ્યો પરસ્પર મૈત્રીભાવ રાખશે.
૮. આજુવતિએ લીધેલી પ્રતિજ્ઞાઓને વ્રતરૂપે પાળવી પડશે.
૯. કોઈ આજુવતિ બીજા આજુવતિને નિયમ, આજ્ઞા અથવા પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરતાં જોશે તો તે તે વ્યક્તિને જાગૃત થવા કહેશે અગર સંઘ પ્રમુખને જાણાવશે. તે સિવાય પ્રચાર કરશે નહિ.
૧૦. દરેક આજુવતિ, સંઘે પ્રત્યે સદ્ભાવ અને વફાદારી રાખશે અને સંઘની નિંદા કરશે નહિ અને કોઈએ કરેલી નિંદાને ઉત્તેજન આપશે નહિ.

૧૧. દર વર્ષે મહા સુદ પાંચમ અથવા નક્ષિ કરેલી તીથીએ, નક્ષિ કરેલા સ્થાને સંઘના સભ્યોનું— આણુપ્રતીઓનું—સંમેલન થશે જેમાં ઘણું ખર્ચ દરેક સભ્ય હાજર રહેશે.
૧૨. દર પંખવાડીએ ઓછામાં ઓછું એક વાર લીધેલી પ્રતિજ્ઞાઓનું સ્મરણ અને લાગેલા દોષોની આંતર સમીક્ષા કરી. આત્મ શુદ્ધિ કરવી પડશે.
૧૩. સભ્યોમાં પરસ્પર કડવાશ થઈ હોય તો પંદર દિવસની અંદર ક્ષમાયાચના કરવી, આ સંભવિત ન અને તો સંઘપ્રમુખને જાણ કરવી રહેશે.
૧૪. કોઈ પણ નિયમમાં સ્પષ્ટિકરણ, સુધારણા, પરિવર્તન અગર ઉમેરવા વિનં સંઘ પ્રમુખ કરશે જે સર્વ સભ્યોને માન્ય રહેશે.
૧૫. આ સંઘમાં જોડાનાર એક કે એક નિયમો ન પાળી શકે તેમ હોય તો તે સંઘ પ્રમુખને જણાવશે અને તેને બદલે બીજા ખાસ નિયમો સ્વિકારી સંઘમાં જોડાઈ શકશે.
૧૬. તર્કદષ્ટિએ યોગ્ય છતાં કદિ કોઈ અનિચ્છનીય કાર્ય કરશે તો તેને પ્રાયશ્ચિત કરવું પડશે.
૧૭. સંઘના સર્વોપરી સંચાલક અથવા સંઘ પ્રમુખ તેરાપંથ સમાજના વર્તમાન આચાર્ય રહેશે.
૧૮. યોગ્ય પરિસ્થિતિમાં સંઘ પ્રમુખ દ્વારા સંઘના નેતૃત્વની બીજી વ્યવસ્થા કરી શકાશે.
૧૯. નિયમ, આજ્ઞા અથવા પ્રતિજ્ઞા ભંગનું પ્રાયશ્ચિત આપવાનો અધિકાર સંઘના પ્રમુખને રહેશે.

પરિશિષ્ટ (૨)

શુભેચ્છાના સંદેશા

અણ્ણત્રતી-સંઘના પ્રથમ વાર્ષિક અધિવેશનને અંગે પ્રાપ્ત થયેલા સંદેશાઓ નીચે મુજબ છે :—

વડા પ્રધાનની અસમર્થતા

પ્રિય મહોદય !

તમોએ આચાર્ય શ્રીતુલસીના નેતૃત્વમાં થનારા અણ્ણત્રતી-સંઘના પ્રથમ અધિવેશન અંગે પાઠવેલો આમંત્રણ પત્ર વડા પ્રધાનને મળ્યો, ધન્યવાદ.

સમયના અભાવે વડા પ્રધાન હાજર રહેવાને અશક્ત છે.

ભવદીય

પ્રાણનાથ શાહી

પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી

માનનીય વડા પ્રધાન.

નૈતિક પુનરુત્થાન

મુંબઈના ગવર્નર (રાજપાલ) સર મહારાજસિંહે સફલતા માટે નીચેનો તાર મોકલ્યો હતો કે—

“નૈતિક પુનરુત્થાનના પવિત્ર કાર્યમાં અણ્ણત્રતી-સંઘને સફળતાની શુભ કામનાઓ સહર્ષ પાઠવું છું.”

અભિનંદન

મુંબઈના વડા પ્રધાન શ્રીયુત આલ ગુંગાધર ખેરે મુંબઈથી નીચેની મત્તલજનો તાર મોકલ્યો હતો :

“હું (અણ્ણવૃત્તી) સંઘને અભિનંદન આપું છું અને આશા રાખું છું કે તે પોતાના કાર્યમાં સફલ થાય.”

સમાજનું મહાકલ્યાણ

મુંબઈ ધારાસભાના અધ્યક્ષ શ્રી કે. એસ. ફિરોદિયા તરફથી લખાયેલા તા. ૩૦મી એપ્રિલના પત્રમાં જણાવ્યું હતું કે :

‘આચાર્ય’ શ્રીતુલસીજીની જન્મજયંતીમાં ૩૦ મી એપ્રિલે થનારા અણ્ણવૃત્તી-સંઘના વાર્ષિક અધિવેશન અંગેનું નિમંત્રણ મુંબઈ ધારાસભાના અધ્યક્ષ માનનીય કે. એસ. ફિરોદિયાને મળ્યું. ધન્યવાદ.

“તેમને એ અણ્ણીને હર્ષ થયો કે સાદાઈ અને સત્યની જીવન-પ્રણાલિકાને અપનાવનારા લોકોનો આ સંઘ, વર્તમાન સંયોગમાં, ખાતરીપૂર્વક સમાજનું મહાકલ્યાણ કરશે. તેઓ અધિવેશનને સફળતા ખચ્છે છે અને વિનંતિ કરે છે કે તે ૯૦ પ્રતિજ્ઞાઓ કે જે સંઘના નિયમો છે, તેની એક નક્કલ તેમને સૂચના માટે મોકલવામાં આવે.”

મધ્ય માર્ગનું અનુસરણ

આસામના તત્કાલીન ગવર્નર અને આજના ભારત સરકારના વ્યવસાય મંત્રી શ્રીયુત શ્રીપ્રકાશજીએ શિલોંગથી ૪ થી મે ના પત્રમાં લખ્યું હતું કે—

પ્રિય શ્રી સત્યદેવજી,

તમારા ૨૭ મી એપ્રિલના પત્ર માટે ધન્યવાદ. જનતાના નૈતિક પુનરુત્થાન માટે તમે જે રીતે કાર્ય કરવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છો, તેમાં હું દિલચસ્પી લઉં છું. તમારા કાર્યનો સુંદર પ્રભાવ પડી રહ્યો છે—તે જાણીને મને હર્ષ થયો. મને આશા છે કે શપથ લેનારી વ્યક્તિઓ પોતાની પ્રતિજ્ઞાઓનું પાલન કરવાને શક્તિમાન નિવડશે.

માનવ સ્વભાવની મર્યાદાને લક્ષમાં રાખવીએ ઘણું સારું છે. હું માનું છું કે આપની પ્રતિજ્ઞાઓ એ વાતને ધ્યાનમાં રાખીને બનાવવામાં આવી છે. જે આપણે એવા આકરા શપથ લઇએ કે જેનું પાલન કરવું માનવ-શક્તિની બહારનું હોય, તો દરેક હાલે આપણને ભય અને મુશ્કેલીઓનો અનુભવ થાય. જીવનમાં આપણે જે ઇચ્છીએ છીએ તે છે સંયમ, નિયમિતતા અને અનુશાસન (શિસ્ત) નહિ કે સર્વનિષેધ અથવા અત્યંત કઠોર વૈરાગ્ય. આપણે જાણીએ છીએ કે કેટલા યે પ્રયાસો એ કારણે જ નિષ્ફળ ગયા કે તેમાં એવી પ્રતિજ્ઞાઓનું નિર્માણ કરવામાં આવ્યું હતું કે જેનું પાલન કરવું એ સાધારણ મનુષ્યની શક્તિ બહારનું કામ હતું. મધ્યમાર્ગનું અનુસરણ કરવું અને એ રીતે ભલા-ખૂરાની વચ્ચે સમતોલપણ કાયમ રાખવું સર્વોત્તમ છે.

મને યાદ કરવા માટે ધન્યવાદ.

તમારો,
શ્રીપ્રકાશ.

ઈશ્વરનો અનુગ્રહ

ઓરિસાના તત્કાલીન વડા પ્રધાન અને આજના ભારત સરકારના ઉદ્યોગ મંત્રી શ્રી હરેકૃષ્ણ મહેતાએ કટક થી નીચેના આશયનો તાર કર્ચો હતો :

‘સમસ્ત સંસાર ખાસ કરીને ભારત શાંતિ અને ઉન્નતિ ચાહે છે. જે લોકો શાંતિ અને ઉન્નતિને માટે પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે, તેઓ ઈશ્વરના અનુગ્રહને પાત્ર છે. પરમાત્મા તમારા પ્રયત્નોને સફળતા અર્પણ કરે !’

આશીર્વાદ

ભારતના માજી ગવર્નર જનરલ અને સરકારના ખાસ પ્રધાન શ્રી રાજગોપાલાચારી તરફથી તેમના મંત્રીએ જણાવ્યું હતું કે—

શ્રી રાજગોપાલાચારી અણ્ણવતી-સંઘને પોતાના આશીર્વાદ મોકલે છે અને દિલ્લીમાં થનારા એના પ્રથમ અધિવેશનની સફળતાની આશા રાખે છે. તેમના અભિપ્રાય થી જનતાના નૈતિક અને સાંસ્કૃતિક ઉચ્ચારની દશામાં આ પહેલું પગલું છે.

સંઘના ઉદ્દેશો પ્રત્યે સહાનુભૂતિ

નેધરલેન્ડ (ડચ) ના એલચીએ પોતાના પત્રમાં જણાવ્યું હતું કે—
પ્રિય મહાશય,

તમારો ૨૭ મી એપ્રિલનો પત્ર મળ્યો.

તમારા સંઘના મૌલિક ઉદ્દેશો પ્રત્યે હું સહાનુભૂતિ ધરાવું છું. સહિષ્ણુતા, બ્રહ્મચર્ય (ઇન્દ્રિય-નિગ્રહ), સત્ય, ઇમાનદારી અને વિશ્વસનીયતા—એ એવા ગુણો છે કે જેને આજકાલની દુનિયામાં પૂરતું પ્રોત્સાહન આપવામાં આવતું નથી.

આ ગુણોના સંચાર અને પ્રચારના ઉદ્દેશથી જે કાંઈ આંદોલન કરવામાં આવે, તે માનવ સમાજના આભારને પાત્ર છે.

આ ભાવનાથી પ્રેરાઈને હું તમારા સંઘની દરેક પ્રકારની સફળતા ઇચ્છું છું.

તમારો,

એ. ડી. લેપિંગ

નેધરલેન્ડ (ડચ) નો રાજદૂત

વિસ્તૃત પ્રચારની આવશ્યકતા

સિંઘના વયોવૃદ્ધ અને સુપ્રસિદ્ધ આચાર્યનેતા શ્રી તારાચંદ આર. ડી ગાજરાએ મુંબઈથી આચાર્યશ્રીને એક પત્ર લખતાં જણાવ્યું હતું કે—

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી,

આપના સંઘ સંઘની સમાચારો જાણીને મને ઘણો હર્ષ થયો. આ સંઘની મેં આપની એક પુસ્તિકા વાંચી. આપના વિચારો

ઉત્કૃષ્ટ છે અને પ્રયત્ન ઉત્તમ છે. પરંતુ હું એક વિનમ્ર સૂચના કરવા ઇચ્છું છું. તે એ કે આપણા બધા સારા ઉદ્દેશો એટલા માટે જ અધૂરા રહી ગય છે કે એના માટે પૂરતો અને તીવ્ર પ્રયત્ન કરવામાં આવતો નથી. દાખલા તરીકે ધૂત્રપાનનો વિરોધ કરનારાઓ કોઈ કોઈવાર એનો વિરોધ કરે છે, જ્યારે તમાકુનો વેપારી એનો પ્રયત્ન નિરંતર ચાલુ રાખે છે, કે જેનું વર્ણન કરવું શક્ય નથી. દરેક વખતે એના પ્રયત્નકો એના વિભિન્ન માલની પ્રશંસા કરતાં અને ગાતા-અગ્નવતા ગલી ગલીમાં ધુમી રહ્યા હોય છે.

તેથી હું નમ્રતાપૂર્વક નિવેદન કરીશ કે જો આપ આપના ધ્યેયમાં સફળ થવા ઇચ્છતા હો, તો આપ ભારત અને પાકિસ્તાનની બંધી ભાષાઓમાં લાખોની સંખ્યામાં પુસ્તિકાઓ તથા હસ્તપત્રો પ્રગટ કરો અને આ અને દેશોના બાળકોને મદત વહેંચો.

કેટલાક અનુવાદો કરવામાં હું આપને મદદ રૂપ થવા તૈયાર છું.

આપનો,

તારાચંદ આર. ડી. ગાજરદ

એમ. એ. બી. ડી.

ઉદ્દેશ પ્રશસ્ત અને પવિત્ર

બજાજવાડી વર્ધાથી શ્રી મશરૂવાલાએ લખ્યું હતું કે—

શ્રી મંત્રીજી,

આપનું આમંત્રણ મળ્યું,

આપના ઉદ્દેશો પ્રશસ્ત અને પવિત્ર છે. હું આશા રાખું છું કે આપ અનેક જોનો અને બીજાઓમાં પણ અણુવતોનું કમલઃ અધિકાધિક પ્રમાણમાં-પાલન કરવાનો ઉત્સાહ પેદા કરી શકશે.

આપનો,

ફિશોરલાલ મશરૂવાલા.

સંખ્યા નહિ પણ ગુણ

મહાત્મા ગાંધી અને દેશભક્ત શેઠ જમનાલાલજી બગ્ગજના સાચી શ્રીમાન શ્રીકૃષ્ણદાસજી જાગૃત્યે બગ્ગજવાડીથી લખ્યું કે—

ભાઈ શ્રી સત્યદેવજી,

અણ્ણતી-સંઘની બાબતમાં તમારો તારીખ ૨૭-૫-૫૦ નો પત્ર મને આજે મળ્યો. એક મહિનાથી હું અહીં ગેરહાજર હતો. કાલે જ આવ્યો છું. આ સંઘ સંબંધી કેટલુંક મેં વર્તમાનપત્રોમાં પણ વાંચ્યું છે. સંઘના સભ્યોની સંખ્યા કરતાં ગુણ પર વિશેષ ધ્યાન રાખવું જોઈએ.

તમારું અને તમારા ઘરવાળાઓનું સ્વાસ્થ્ય સારું હશે.

તમારો,

શ્રીકૃષ્ણદાસ જાગૃ

જગતનું કલ્યાણ

શાંતિનિકેતન બોલપુરના આચાર્ય ગુરુદયાલ મલ્લિકે મુખ્યથી લખ્યું હતું કે—

પ્રિય મંત્રીજી,

સપ્તેમ નમસ્કાર. તમારો તા. ૨૫-૩-૫૦ નો કૃપાપત્ર શાંતિનિકેતન અધને અહીં મળ્યો છે. તેની સાથે એક નકલ 'અણ્ણતી-સંઘ અને અણ્ણતી' ની પણ મળી છે. બંને ને માટે ધન્યવાદ.

તમારા સંઘનું અધિવેશન જે દિલ્હી ખાતે મળવાનું છે. તેની સફળતા માટે પ્રાર્થના કરું છું. તમારા સંઘના શુભ કામથી જગતનું કલ્યાણ થાઓ, એવી મારી આશા છે.

બન્દીય,

ગુરુદયાલ મલ્લિક

ઉત્તમ યોજના

અખિલ ભારતીય રામરાજ્ય પરિષદના કાર્યાલય નિગમબોધ ઘાટ દિલ્હીથી શ્રી કરપાત્રીજી મહારાજે લખ્યું હતું કે—

‘ અણુવતી-સંઘની યોજના ઘણી ઉત્તમ છે.’

ઉત્તમ કામ

પંજાબ પ્રાંતીય મહાસભા-સમિતિના પ્રધાન અને ભારતીય સંસદના સભ્ય સોની ગુરુમુખસિંહ મુસાફરે એક પત્રમાં લખ્યું હતું કે—

“ એ સાંભળીને હું ઘણો ખુશ થયો છું કે આચાર્યશ્રી તુલસી જનતાનું નૈતિક ધોરણ જિંદગી લાવવાનો યત્ન કરી રહ્યા છે. એ સંબંધમાં તેઓએ ૩૦ મી એપ્રિલે દિલ્હીમાં એક અધિવેશન પણ રાખ્યું છે. મારો કાર્યક્રમ બહાર જવાનો ન હોત તો આ પ્રસંગમાં સામેલ થઈને ઘણો ખુશ થાત. આચાર્યશ્રીએ એક ઘણા ઉત્તમ કામનું ખીડું ઝડપ્યું છે. હું તમામ લોકોને વિનંતિ કરું છું કે તેઓ આ અધિવેશનમાં સામેલ થાય અને લાભ ઉઠાવે ”

સાંઘકોનો સંઘ

શ્રી ભારત જૈન મહામંડલના અધ્યક્ષ શ્રી રિષભદાસજી રાંકાએ વર્ધાથી લખ્યું હતું કે—

પ્રિય શ્રી પન્નાલાલજી,

તમારો પત્ર મળ્યો. માટી હાર્દિક ઇચ્છા એ છે કે હું અણુવતી-સંઘના સંમેલનમાં હાજર રહું. આજે ત્રિપાડીજીનો તાર પણ મળ્યો. મેં અચલસિંહજીને તે મતલબનો તાર પણ કર્યો છે. પરંતુ આગરાવાળા ન માને અને મને ઉતારી લે તો હું લાચાર છું. ભાઈ પુનમચંદજી રાંકા અસ્વસ્થ છે. તેઓ આગરા જનાર નથી. જો તેઓ મને ઉતારી નહિ લે તો રજી મેં એ અવશ્ય આવીશ. ત્યારે આપની મુલાકાત જરૂર થશે. જો હું ન આવી શકું તો મારો નીચેનો સંદેશો સંભળાવી દેજો :—

ધર્મને સ્મરણ કરવાની, ગોખી જવાની કે મસ્તક નમાવવાની જ વસ્તુ ન રાખતાં દૈનિક જીવનમાં કામ આવે તેવો બનાવવાનો છે. ત્યારે જ એના દ્વારા આત્મવિકાસ સાધી શકાશે. નહિ તો તે ખાઇપીને સુખી રહેનારા લોકોનો સાત્ત્વિક મનોવિનોદ અથવા દેખાવ બની જાય છે. અણુગ્રાતી-સંઘની યોજના ધર્મને જીવનમાં ઉતારવા માટે થઈ રહી છે. તેથી એને હું સાધકોનો સંઘ માનું છું. મારા જેવો સાધક સાધનામાં આગળ વધનારા સંઘના અધિવેશનની સફળતાને માટે ભગવાનને પ્રાર્થના જ કરી શકે. તેને કંઈ કહેવાનો કે સંદેશ આપવાનો અધિકાર નથી.

રિષભદાસના પ્રણામ.

દેશનું નૈતિક ધોરણ

આચાર્ય ચૈનસુખદાસજી જૈન, પ્રિન્સીપાલ જૈન સંસ્કૃત કૉલેજ જયપુરથી લખે છે કે—

શ્રીમાન્ સત્યદેવજી વિદ્યાલંકાર !

અણુગ્રાતી-સંઘના પ્રથમ અધિવેશનનો નિમંત્રણ-પત્ર પ્રાપ્ત થયો. ધન્યવાદ. હું એની સફળતાને ઈચ્છું છું. ખરેખર આવા સંઘોની આ વખતે ઘણી જરૂર છે. દેશનું નૈતિક ધોરણ નીચે પડી રહ્યું છે. તેને ઉપર લાવવા માટે આવો સંઘ કે પ્રયત્ન સફળ થઈ શકે છે.

આપનો,
ચૈનસુખદાસ.

નીચે જણાવેલા મહાનુભાવોના પત્રો પણ મળ્યા હતા:—

૧. શ્રી માવલંકર, અધ્યક્ષ ભારતીય પાર્લામેંટ.
૨. ભારતના મુખ્ય સેનાપતિ.
૩. શ્રી કે. સન્ધામમ્ સ્ટેટ મિનિસ્ટર, ભારત સરકાર.
૪. ઉપનિવેશ મંત્રી, ભારત સરકાર.

૫. ભારતમાં રહેલા સિલોનના એલચી.
૬. ભારતમાં રહેલા અમેરિકાના એલચી.
૭. ભારતમાં રહેલા પાકિસ્તાનના એલચી.
૮. અર્થ, ઉદ્યોગ અને પુરવઠા મંત્રી, વિહાર.
૯. શ્રીમતી મૃદુલા સારાભાઈ.
૧૦. શ્રી શ્યામલાલ વર્મા, જયપુર.
૧૧. શેઠ પુનમચંદ રાંઠા, નાગપુર.
૧૨. શ્રીયુત શ્રીકૃષ્ણસિંહ, વડા પ્રધાન, વિહાર.
૧૩. ભારતમાં રહેલા સોવિયેતના એલચી.
૧૪. ભારતમાં રહેલા કેનેડાના હાઈ કમિશ્નર.

પરિશિષ્ટ (૩)

અણ્ણવતી-સંઘનું અંતરંગ અધિવેશન

(અંતરંગ-અધિવેશનની આ સંક્ષિપ્ત કાર્યવાહી અહીં એટલા માટે પ્રકટ કરવામાં આવે છે કે અણ્ણવતોને મહણુ કરનારના જીવન પર એનો કેવો પ્રભાવ પડે છે, તે જાણી શકાય. એ દૃષ્ટિએ આ વિવરણ ખાસ ઉપયોગી છે.)

અણ્ણવતી-સંઘનું એક અંતરંગ અધિવેશન વૈશાખ શુદ્ધ બારશને રોજ મળ્યું. આ અધિવેશનનું મુખ્ય પ્રયોજન એ હતું કે આચાર્યશ્રી સાધનાકાલના અનુભવોથી માહિતગાર થાય. તેઓ શ્રી અણ્ણવતીઓને ભવિષ્યનું માર્ગદર્શન કરાવી શકે તથા અણ્ણવતી-સંઘ અંગેનું પોતાનું વિશિષ્ટ દષ્ટિ મિદ્ધુ રજૂ કરી શકે. આ પ્રસંગે અણ્ણવતીઓ અને અણ્ણવત લેવાની ભાવના રાખનારી વ્યક્તિઓને જ હાજર રહેવા દેવામાં આવ્યા હતા.

લગભગ બે વાગે આચાર્યશ્રીનું શુભાગમન થયું. અણ્ણવતીઓ કેટલાક વખતથી તેમના આગમનની રાહ પૂરેપૂરી આતુરતાથી જોઈ રહ્યા હતા. મંગલાચરણના તરીકે અમર ગાન ગાવામાં આવ્યું.

સિંહાવલોકન

ત્યાર પછી આચાર્યશ્રીની સૂચના મૂજબ મુનિશ્રી નગરાજજી સ્વામીએ પ્રારંભિક ભાષણ આપ્યું. તેમણે જણાવ્યું કે મયા વર્ષે ફાગણ શુદ્ધ ત્રીજના દિવસે આચાર્યશ્રીના ઠરકમલોથી સંઘની સ્થાપના થઈ. અને એ આનંદની વાત છે કે બાજ સુધીમાં તેમાં પાંચ સો જેટલી વ્યક્તિઓ દાખલ થઈ ચૂકી છે. અધ્યેય આચાર્યશ્રીના આદેશ અનુસાર આપ બધાને અણ્ણવત અને તેની પરિભાષા સમજાવવાનો અવસર અને યથાસમય પ્રાપ્ત થતો રહ્યો છે.

પ્રત્યક્ષ અનુભવની વાત કહું તો આજના સામાજિક વાતાવરણમાં કેટલાક નિયમોનું પાલન અતિ કડિન જણાય છે. તેથી જ આજે પ્રત-સંશોધનના પ્રસંગે અનેક જાતની સૂચનાઓ આવી રહી છે. આચાર્યશ્રી તેના પર બરાબર ધ્યાન આપશે. પરંતુ મને એમ લાગે છે કે એમાંની કેટલીક સૂચનાઓ અંગત અગવડો અને અનુકૂળતાની દૃષ્ટિએ કરવામાં આવી છે. તેથી આપ બધાને મારી ભલામણ છે કે જે કાંઈ વિચાર કરવામાં આવે તે વ્યક્તિગત હિતની દૃષ્ટિએ ન કરતાં સંઘની દૃષ્ટિએ કરવામાં આવે. તમે એવો વિચાર ન કરશો કે જો આ નિયમો આવા ને આવા જ રહેશે તો હું અણુપ્રતી બની શકીશ નહિ. આ નિયમો સંઘને માટે આવશ્યક છે કે નહિ, તે દૃષ્ટિબિંદુથી વિચાર કરશો તો સંભવ છે કે નિયમોમાં વધારે અપવાદ કરવાની કે સુગમતા લાવવાની જરૂર તમને નહિ જણાય. હું આશા રાખું છું કે આજે તમે આચાર્યશ્રીની સમક્ષ પૂર્ણ ઉત્સાહ અને આત્મબળનો પરિચય આપશો.

આચાર્યશ્રીનું ભાષણ

આચાર્યશ્રીએ શાંત અને ગંભીર મુદ્રાથી ભાષણનો પ્રારંભ કર્યો.

અણુપ્રતી ભાષ્યો અને બહેનો !

હવે સાધનાનો સમય સમાપ્ત થઈ ચૂક્યો છે. તમે જે નિયમોની સાધના કેટલાક વખતથી કરતા આવ્યા છો તે કાલથી ત્યાગના રૂપમાં આપના જીવનમાં ઉતારવાની રહેશે. ત્યાગનું મહત્ત્વ આપ બધા જાણો છો અને માનો છો. ગમે તેવી વિષમ સ્થિતિ સામે આવી જાય, પણ ત્યાગને તોડવાનો વિચાર કરવો જોઈએ નહિ. ત્યાગનું મૂલ્ય પ્રાણથી પણ અનેક ગણું અધિક છે. આર્ય સંસ્કૃતિમાં ત્યાગથી વધારે કાંઈ માનસિક શ્રૃંગ્ખલા નથી.

ત્યાગના સંબંધમાં વિચારવાનું માત્ર એટલું જ છે કે અણુપ્રતી સંઘના નિયમો, જે મોટા ભાગે આજના વાતાવરણને દૃષ્ટિ સંમક્ષ

રાખીને બનાવવામાં આવ્યા છે, તેની પ્રતિજ્ઞાઓ જીવનભર માટે એક સાથે આપવી કે અમુક મુદત પર્યંત ? હું માનું છું કે સંસારમાં ક્ષણે ક્ષણે અનેક પરિવર્તનો થઈ રહ્યાં છે, તેમાં યે આજના યુગમાં અધિક. કેટલાક નિયમો આજે સહજ સાધ્ય હોય, તે ખીજા વખતે સામાજિક જીવનમાં માત્ર કષ્ટસાધ્ય જ નહિ પરંતુ અસાધ્ય પણ બની જાય. કરેલા ત્યાગમાં વૃદ્ધિનો સંભવ છે, હાસનો નહિ. એથી મારા વિચારો મુજબ એ યોગ્ય ગણાય કે આ પ્રથમ અવસર પર બધા નિયમોનો ત્યાગ માત્ર એક વર્ષ માટે જ કરાવવો અને પછી તેને વ્યવહારિકતાની કસોટી પર કસી જોવો. એનું તાત્પર્ય એ નથી કે વર્ષ પછી તમે વૈયક્તિક રૂપમાં સ્વતંત્ર થઈ જશો અને આગળ પર ત્યાગ ગ્રહણ કરશો કે નહિ. તમારે બધાએ એ વિચાર કરીને આગળ વધવાનું છે કે ‘સંઘના પણ નિયમો હોય તેનું યાવજીવ પાલન કરવું’ અને મારે એ વિચારવાનું છે નિયમો કયાં સુધી વ્યવહાર્ય છે. વર્ષ પછી નિયમોની બાબતમાં ફરી વિચાર કરવાને માટે હું સ્વતંત્ર રહીશ.

ખીજા જે વાત મારે કહેવાની છે, તે એ છે કે આડંબર યા દેખાવને માટે અણુપ્રતી બનવાનું નથી. અણુપ્રતી થવાનો અર્થ આત્મ-પ્રેરણાથી સંયમ તરફ આગળ વધવાનો છે. ઘણા ભાગે લોકો નિયમોને અથવા પરિભાષાઓને ખેંચીતાણીને જીવનમાં ઉતારવાનો પ્રયત્ન કર્યા કરે છે. એ યોગ્ય નથી. આવશ્યક તો એ છે કે જીવનનો રંગદંગ બદલીને સ્વયં નિયમોને અનુકુળ બની જવું. જો તમે એમ ચાહતા હો કે અમે જેમ જીવી રહ્યા છીએ, તેમજ જીવીએ અને અણુપ્રતી પણ બનીએ, તો એ કેમ થઈ શકશે ?

સંખ્યાનો મોહ નથી

નિયમ મુજબ કોઈને અણુપ્રતી-સંઘમાં દાખલ કરવાની જવાબદારી મારા ઉપર છે. મને મોટી સંખ્યાનો મોહ નથી. નાની સંખ્યાનો ભય નથી. હું ઇચ્છું છું કે અણુપ્રતીઓ ભલે થોડા બને, પણ તેઓ

અથોચિત આદર્શને યરોઅર ઝીલનારા બને. તે જ મારું પરમ લક્ષ્ય છે, તે જ મારો ખાસ પ્રયત્ન છે. અણ્ણપતીઓ નામમાત્રના બનાવવા નથી, પણ ખરેખરા બનાવવા છે. સાધુ-સંઘની જવાબદારી મારા પર છે. બધા સાધુઓની દેખરેખ મારે રાખવી પડે છે. સાધુઓ ભારતવર્ષના ખૂણા ખૂણામાં જાય છે. ત્યાં જો કોઈ સાધુ કાંઈ પણ ભૂલ કરે તો પાછો આવતાં પ્રાયશ્ચિત્ત પદ્ધતિ મુજબ તેને દંડ દેવામાં આવે છે. તેવો જ નિયમ અણ્ણપતીઓ માટે પણ છે. તમો એમ ન સમજતા કે તે માત્ર ચોપડીમાં રાખવા માટે જ છે. કોઈ પણ રથજો કોઈ અણ્ણપતી પાલનમાં ત્રુટિ કરશે તો સંભવ છે કે જનપરંપરાએ તે મારા સુધી અવશ્ય આવી પહોંચશે. તે પ્રસંગે મારું કર્તવ્ય એ હશે કે થોડા તપાસ બાદ ઉપવાસ વગેરેના રૂપમાં આધ્યાત્મિક પ્રાયશ્ચિત્ત આપવું. તેની ચેતવણી હું આજ થી જ બધાને આપી દઉં છું. ઘણી વ્યક્તિઓ જે હાંબા વખત સુધી અણ્ણપતીની સાધના કરી ચૂકી છે, તેમણે ત્યાગ કરવો પડશે. જેઓ પોતાને ત્યાગને અનુકૂળ પૂરેપૂરા ન બનાવી શકે તેઓ પોતે જ વિચાર કરી લે કે તેમણે શું કરવાનું છે હાં, સાધનાની બાબતમાં એટલું તો હું પણ આવશ્યક સમજું છું કે જેઓ ત્યાગ લેવાનો સંકલ્પ કરી ચૂક્યા છે અથવા કરે છે, તેઓ સંયોગાનુસાર આજે જ ત્યાગ લેવાને માટે તૈયાર નથી પણ તેઓ ત્યાગ લેવાની ચોક્કસ મુદત અત્યંતિને તેટલા સમય સુધી પોતાનું નામ સાધનામાં રાખવી શકે છે આ વર્ષે નવેસરથી અણ્ણપતી-સંઘમાં દાખલ થનારા, ઇચ્છે તો, એક વર્ષે સાધનામાં રહી શકે છે.

ભ્રમણની વચ્ચે વચ્ચે આચાર્યશ્રી ઉક્તા વિષયો પર અણ્ણપતીઓના વિચાર કેવા છે, તે પ્રશ્નો પૂછીને જાણી લેતા હતા. એ વિચારો સાથે પોતાના વિચારોનો સમન્વય કરીને તેઓશ્રી દરેક સમસ્યાને નિર્ણયના તત્વકે પહોંચાડતા હતા. એકતંત્ર અને જનતંત્ર વચ્ચેનો આ માર્ગ અણ્ણ મુન્દર જણાતો હતો.

આ રીતે અનેક મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્નો પર પ્રકાશ ફેંકતાં છેવટે આચાર્યશ્રીએ જણાવ્યું કે હવે હું એ બાજુવા ઈચ્છું છું કે તમે ધણુ દિવસથી સાધના કરી રહ્યા છો—અણુવ્રતોનું પાલન કરી રહ્યા છો, તો એ વિષયમાં તમારા અનુભવો કેવા પ્રકારના છે ? તમારા જીવનમાં કોઈ મહત્ત્વનું પરિવર્તન થયું કે નહિ ?

અંગત અનુભવો

આ પરથી કેટલાક અણુવ્રતીઓએ ઊભા થઈને પોતાને થયેલા અનુભવો પરિષદને સંભળાવ્યા, જે વાસ્તવિક રીતે અણુવ્રતોની સફળતાના ઘોતક હતા. તેમાંથી કેટલાક અહીં રજૂ કરવામાં આવે છે.

એક ભાઈએ કહ્યું : ‘અણુવ્રતોની સાધના સ્વીકાર્યા પછી સામાજિક જીવનમાં કેટલીક મુશ્કેલીઓનો અનુભવ થયો. પણ મારા નિઃશ્ચયમાં હું દૃઢ રહ્યો. એનું ફળ મને સારું મળ્યું. મારા એક તદ્દન નજીકના સંબંધી મારું નામ પોતાના એક કેસમાં સાક્ષી રૂપે લખાવવાને ઈચ્છતા હતા. મેં કહ્યું. “નામ લખાવવું હોય તો લખાવો. તેમાં કાંઈ હરકત નથી. પણ હું અણુવ્રતી હોઈને નિયમ મુજબ અસત્ય સાક્ષી આપીશ નહિ. સત્ય સાક્ષીથી એનું કામ પતે તેમ ન હતું, તેથી તેણે મારા પર ધણું દબાણ કર્યું. પરંતુ મારા નિયમમાં હું દૃઢ રહ્યો. આથી જો કે કુટુંબીઓ નારાજ થયા, પણ મને ધણું આત્મજીન પ્રાપ્ત થયું.

એ રીતે બીજા એક પ્રશ્નને સાક્ષી આપવાને માટે હું કોર્ટમાં ગયો અને સાક્ષી આપી. ન્યાયાધીશે જણ્યું કે આ અણુવ્રતી છે, એટલે મારી સાક્ષીને સાચી માનીને તે મુજબ જ ફેસલો આપ્યો. હવે આપ વિચાર કરો કે અણુવ્રતને લીધે દુનિયામાં આપણી કેટલી શાખ વધી છે અને વધશે. આપણે પણ આપણું વર્તન શાખ મુજબ રાખવું જોઈએ ત્યારે તે સ્થિર બનશે. વધારેમાં અણુવ્રતીએ કહ્યું : ‘આચાર્યવર ! મેં મારી દષ્ટિથી બધા નિયમોનું વિધિવત્ પાલન કર્યું છે. છતાં

સાધનાના કોઈ પણ નિયમને હું પૂરી રીતે પાળી શક્યો ન હોઉં તે બનવા બેગ છે. માટે આપશ્રી મને જે કાંઈ પ્રાયશ્ચિત્ત ફરમાવશે, તેનો હું સહર્ષ સ્વીકાર કરીશ.’

એક બીજા અણ્ણવતીએ કહ્યું : ‘હું દલાલી કરું છું. જ્યારે અણ્ણવતી થયો ન હતો, ત્યારે બહુ સાદાપથી વચ્ચેથી ગાળો ખાઈ જતો હતો. પરંતુ સાધનાનો સ્વીકાર કર્યા પછી મેં એક પણ દિવસ— એક પણ વાર ગાળો ખાધો નથી. તેથી મારી આવક જરૂર ઘટી છે, પણ આત્મસંતોષ ખૂબ મળ્યો છે, તે એથી કે હું એક આદર્શને વગગી રહ્યો છું.’

એક ભાઈએ કહ્યું : ‘સામાજિક સ્થિતિ નિયમોને પ્રતિકૂળ છે. તો પણ થોડા અણ્ણવતીઓને લીધે તેમાં ભારે અસર પડતી હોય તેમ જણાય છે. ઘણા ઠેકાણે થનારા મોટા ભોજન-સમારંભો નશ્વરના સંબંધી અણ્ણવતીઓને સામેલ કરવા ખાતર જ નિયમબદ્ધ બની જાય છે. અર્થાત્ બસો-ચારસો માણસોની જગાએ માત્ર ૨૫ કે ૩૦ જે રાજકીય નિયમ હોય તેટલીજ વ્યક્તિઓ પૂરતો તે મર્યાદિત થાય છે. હું જે શહેરનો રહીશ છું, ત્યાં અણ્ણવતી હોવાના કારણે બધા જમણવારમાં સામેલ થઈ શકતો નથી. જનતાએ જ્યારે મારું હાજર ન રહેવાનું કારણ જાણ્યું ત્યારે તેણે અણ્ણવતી-સંઘ અને તેના નિયમોનું હાર્દિક સ્વાગત કર્યું.’

ત્યાર પછી એક અણ્ણવતીએ કહ્યું કે મોટા જમણવારમાં ભાગ ન લેવાનું સહુથી વધારે ફળ તો મેં અનુભવ્યું છે. મારા તદ્દન નશ્વરના સંબંધીને ત્યાં વિવાહ હતો. બીજા ગામ જન ગઈ. સંયોગવશાત્ મારે પણ જનની સાથે જવું પડ્યું. બધા જનૈયા જાતજાતના ભોજન કરતા. મારા એકલાની સીંધી-સાંધી રસોઈ જુદી બનતી. કાંઈ કાંઈ વાર મિત્રો ટાણો પણ મારતા કે જોયું અણ્ણવતી બનવાનું ફળ ? મિકાઈ આંખથી જોઈ શકો છો, પણ ખાઈ શકતા નથી. હવે એક દિવસ

અકસ્માત ખાવામાં કોઈ એવી ઝેરી વસ્તુ આવી ગઈ કે મારા સિવાય બધાને ઉલટી અને ઝાડા થવા લાગ્યા. મેં પણ કહ્યું કે જોયું અણુવતી ન થવાનું ફળ ?

એક જણે કહ્યું : 'મેં' તો અનુભવ કર્યો કે અણુવતી થવાથી મનુષ્યની અંતર્દષ્ટિ ખુલી જાય છે. એને પ્રત્યેક કામમાં પાપ થવાનો ડર લાગે છે દરેક કાર્યમાં તેને વિચાર કરવો પડે છે કે આ કામ મારા માટે યોગ્ય છે કે નહિ ?

આ રીતે બીજા અણુવતીઓએ પણ પોતાના જીદા જીદા અનુભવો સંભળાવ્યા જે ઘણા રસિક અને શિક્ષાપ્રદ હતા.

આ કાર્યક્રમ પછી અણુવતીઓએ જીદા જીદા નિયમો બાબતમાં પૂછેલા પ્રશ્નોનો આચાર્યશ્રીએ ખુલાસો આપ્યો. ત્યાર બાદ આચાર્યશ્રીએ સમગ્ર અણુવતીઓને ઉદ્દેશીને 'પૂછ્યું' કે નિયમો બનાવનાર હું છું અને પાળનાર તમે છો, તો તમારી દષ્ટિએ આ નિયમોને વધારે સરળ બનાવવા જેવા છે કે કઠોર ? તે પરથી મોટા ભાગે જવાબ આપ્યો કે આ નિયમોને વધારે સરળ બનાવવાની જરૂર નથી. તેને ક્રમશઃ વધારે કડક બનાવવામાં જ અમારા જીવનનું ઉત્થાન છે, અમારા જીવનનો વિકાસ છે. અમારે અમારા જીવનને નિયમોને અનુકૂળ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

તે પછી ઉમેદવાર અણુવતીઓએ પોતાનાં નામ આચાર્યશ્રીને સમર્પિત કર્યા અને લગભગ અઢી કલાકની મહત્વપૂર્ણ કાર્યવાહી પછી સેંકડો મંગળ ભાવનાઓ સાથે અધિવેશન સમાપ્ત થયું.

પ્રાપ્તિ સ્થાન :

રમણપ્રિકચંદ્ર મોતીચંદ્ર ઝવેરી,

૧૫૭, ઝવેરી બાગર,

મુમ્બઈ નં. ૨.

ટેલીફોન નં. : ૨૮૪૦૬

नया प्रकाशन—

- ❁ विश्व-स्थिति
- ❁ धर्मप्रेष (प्रथम भाग)
- ❁ धर्मप्रेष (दुसरा भाग)
- ❁ मेरा युग
- ❁ आपू
- ❁ सचित्र श्रावक-प्रतिक्रिया
- ❁ पदार्थवाद
- ❁ आत्म-साधना
- ❁ दुःख-धर्म तेरा पथ
- ❁ तीन-संदेश
- ❁ आंखें खोलो
- ❁ त्याग
- ❁ अलुप्रती-संध और अलुप्रत
- ❁ ज्ञान-कुल आदि
- ❁ संदेश (प्रवचन संग्रह)

आदर्श साहित्य-संध,

सरदारशाहुर (राजस्थान)